

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Κυπριακό ζήτημα 1948-1964:

Εξωγενής σκοπιμότητα ή «γαμένες ευκαιρίες»:

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παναγιώτης Ε. Παστός - Α.Μ. 1216Μ036

Επιβλέπων Καθηγητής: κος Δ. Καιρίδης

Αθήνα, Δεκέμβριος 2017

Copyright © Παναγιώτης Ε. Παστός, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην Μητέρα μου, αυτήν της ζωής ηρωίδα...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ – ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
Κεφ. 1 – ΔΙΑΣΚΕΠΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ – ΔΙΑΙΡΕΙ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΥΕ	11
1.1 – Σύντομο Ιστορικό Γεγονότων	11
1.2 – Κυριότερες Πρόνοιες Βρετανικών Συνταγματικών Προτάσεων της Διασκεπτικής Συνέλευσης	12
1.3 - Διαίρει και Βασίλευε	14
Κεφ. 2 - ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ	20
2.1 - Σύντομο Ιστορικό Γεγονότων	20
2.2 - Το Διεθνές Σύστημα της Δεκαετίας του 1950	25
2.3 - ΟΗΕ ως Παγκόσμιος Θεματοφύλακας: Mearsheimer Vs Keohane	29
2.3.1 - Η συνδρομή του Mearsheimer	30
2.3.2 - Η εξαπάτηση των θεωριών του Θεσμισμού	31
2.3.3 - Η συνδρομή των R. O. Keohane και L. Martin	33
2.4 - Αγγλική Σχολή – Διεθνής Κοινωνία και Διεθνείς Θεσμοί.	36
2.5 - Αποαποικιακό Κίνημα – Αρχή Αυτοδιάθεσης	37
Κεφ. 3 – ΣΧΕΔΙΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ - 1958	44
3.1 – Σχέδιο Φουτ	45
3.2 – Σχέδιο Μακ Μίλαν	47
3.2.1 - Πρόνοιες Σχεδίου ΜακΜίλαν	50
Κεφ. 4 – ΊΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΤΑ 13 ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΑΤΣΕΣΟΝ	53
4.1 – Η Κύπρος ως ανεξάρτητο κράτος	53
4.1.1 - Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου – Ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας	53
4.1.2 - Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας και η παραβίαση της κυριαρχίας της Κύπρου	55
4.1.3 - Δεκατρία Σημεία – Προτάσεις Μακαρίου	60
4.2 – Διακοινοτικές Συγκρούσεις στην Κύπρο	62
4.2.1 - Θεωρητικό πλαίσιο εθνοτικών συγκρούσεων	67
4.3 – Η αμερικανική παρέμβαση και τα σχέδια Άτσεσον	74

4.3.1 - Προϊμιο μεσολάβησης Άτσεσον	74
4.3.2 - Τα Σχέδια Άτσεσον	76
4.3.3 - Ο Μακάριος	80
4.3.4 - Αμερικανική πολιτική της ανάσχεσης	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	101

“Στην πολιτική υπάρχουν πράγματα που λέγονται αλλά δεν γίνονται και πράγματα που γίνονται αλλά δεν λέγονται”

Κωνσταντίνος Καραμανλής

“The cold war changed all of that, with the result that Wilson is remembered today as a prophetic realist, while Lenin’s statues molder in garbage dumps throughout the former communist world.”

John Lewis Gaddis

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το διαχρονικό ζήτημα του άλυτου προβλήματος της Κύπρου, ενώ προσπαθεί να απαντήσει στο ερώτημα για το ποιος πραγματικά ευθύνεται για την κατάσταση αυτή εξετάζοντας την κρίσιμη χρονική περίοδο μεταξύ του 1948 έως και το 1964. Η περίοδος αυτή καλύπτει τα τελευταία έτη της αποικιακής κυριαρχίας της Κύπρου από την Μεγάλη Βρετανία, τις πρωτοβουλίες της Ελλάδος για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος εντός του ΟΗΕ και καταλήγει με την ανεξαρτητοποίηση του νησιού, την κλιμάκωση της διακοινοτικής – εθνοτικής βίας και τις εξελίξεις εκείνες που αποτέλεσαν το προοίμιο της γεωγραφικής διχοτόμησης του νησιού.

Η εργασία, λοιπόν, χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια, τα οποία ακολουθώντας γραμμικά το ρου των ιστορικών γεγονότων εντοπίζει και αναφέρει τους διακριτούς παράγοντες εκείνους, εξωγενείς και εσωτερικούς, οι οποίοι επηρέασαν καθοριστικά την εξέλιξη του κυπριακού ζητήματος. Επιπροσθέτως, σε κάθε ένα από τα κεφάλαια της παρούσης αποδίδεται ξεχωριστά το θεωρητικό πλαίσιο και οι αντίστοιχες θεωρητικές ερμηνείες που ανταποκρίνονται στους εν λόγω παράγοντες και στις στρατηγικές τους επιλογές προκειμένου να κατανοηθούν τα κίνητρα, οι σκοπιμότητες, οι στοχεύσεις και οι επιδιώξεις τους.

Τέλος, στον επίλογο – συμπεράσματα, παρουσιάζεται συνοπτικά η δράση και οι επιλογές των σημαντικότερων παραγόντων που ενεπλάκησαν ενεργά στις υποθέσεις του κυπριακού ζητήματος και αποδίδεται η ευθύνη της μη διευθέτησης υπό το πρίσμα της επιθυμίας του κυπριακού λαού, ή ορθότερα του υπέρτερης πληθυσμιακά ελληνοκυπριακής κοινότητας της Κύπρου.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Κυπριακό, Κύπρος, Διαίρει και βασίλευε, Αποικιοκρατία, Αποαποικιοποίηση, Αποαποικιακό Κίνημα, Σχέδια Επίλυσης Κυπριακού, Αρχή Αυτοδιάθεσης, Διεθνοποίηση, Διεθνές Δίκαιο, ΟΗΕ, Νεορεαλισμός, Φιλελεύθερος Θεσμισμός, Θεσμικός φιλελευθερισμός, Αγγλική Σχολή, Διεθνής Κοινωνία, Εθνοτικές Συγκρούσεις, Κυπριακό Σύνταγμα, Παραβίαση Κυριαρχίας, Ανάσχεση Σοβιετικής Επέκτασης, Ψυχρός Πόλεμος, Γεωγραφική και Λειτουργική Διχοτόμηση, Παπανδρέου, Καραμανλής, ΜακΜίλαν, Άτσεσον, Μακάριος, Τζόνσον.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης το κυπριακό ζήτημα κατά την κρίσιμη περίοδο μεταξύ την Διασκεπτική Συνέλευση του 1948 έως και τα τέσσερα υποβληθέντα Σχέδια του Αμερικανού Διαμεσολαβητή Ντιν Άτσεσον το 1964, αλλά δεν περιορίζεται μόνο σε αυτά. Μέσα από την ιστορική αφήγηση των γεγονότων της περιόδου αυτής προσπαθεί να εντοπίσει τους παράγοντες εκείνους, εξωγενείς ή εσωτερικούς, οι οποίοι διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο για την μη προσδοκώμενη διευθέτηση για την ελληνική πλευρά του κυπριακού ζητήματος. Η σχετική βιβλιογραφία μας δίνει διάφορες οπτικές επί του θέματος τόσο για την αποτυχία επίτευξης του ευκταίου και την αμφισβήτηση σπουδαιότητας, ουσιαστικότητας και καταλληλότητας του εφικτού όσο για τους δρώντες εκείνους, άτομα, κράτη ή διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι ευθύνονται για την μετάβαση από ένα καθεστώς αποικιοκρατίας σε ένα κράτος οργανικά και πολύπλευρα εξαρτημένο από ξένες δυνάμεις, την Κυπριακή Δημοκρατία,. Για τον λόγο αυτό, η ιστορική αποτύπωση η οποία αποδίδεται με χρονική συνέχεια, η εστίαση σε συγκεκριμένους ουσιώδεις παράγοντες και η θεωρητική ερμηνεία συμπεριφορών πολιτικών δρώντων όσο και η θεωρητική ανάλυση των συνθηκών που επικρατούσαν την περίοδο αυτή στο υπό διαμόρφωση μεταπολεμικό, ψυχροπολεμικό διεθνές περιβάλλον, θα μας κατευθύνουν προς την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων.

Την περίοδο αυτή, λοιπόν, θα δούμε όλες τις πρωτοβουλίες των εξωγενών παραγόντων, οι οποίες λαμβάνονταν για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες και τα συμφέροντά τους, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις θέσεις των Ελληνοκυπρίων, αρχής γενομένης από το πρώτο κεφάλαιο της παρουσίασης. Ανάγκες και συμφέροντα που προέκυπταν από το υπό διαμόρφωση μεταπολεμικό ψυχροπολεμικό διπολικό διεθνές σύστημα, μέσα στις διεργασίες του οποίου συμπεριλαμβανόταν η έντονη ανησυχία των δύο υπερδυνάμεων για την τουλάχιστον διατήρηση της υφιστάμενης ισορροπίας ισχύος και την επέκταση των σφαιρών επιρροής τους. Η συλλογιστική αυτή της ισορροπίας ισχύος εντός του άναρχου διεθνούς συστήματος, θα θέσει σε δεύτερη μοίρα τις απαιτήσεις των Ελλήνων της Κύπρου ενώ την ίδια στιγμή θα αναβαθμίσει την θέση της Τουρκίας σε περιφερειακό επίπεδο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, η εργασία εστιάζει ιδιαίτερα στην απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης Παπάγου να ενεργήσει ως εντολοδόχος του κυπριακού λαού

και να προσφύγει στα Ηνωμένα Έθνη, εγκαταλείποντας την βενιζελική πολιτική της μετριοπάθειας. Η διεθνοποίηση του κυπριακού ζητήματος εγείρει προβληματισμούς για διάφορους λόγους, και προς τούτο, κρίθηκε απαραίτητο να αποδοθεί το ισχύον πλαίσιο της περιόδου το οποίο αφορά το αποαποικιακό κίνημα και την αρχή της αυτοδιάθεσης. Στο ίδιο κεφάλαιο γίνεται ιδιαίτερη μνεία στις δύο κυρίαρχες σχολές των Διεθνών Σχέσεων του 20^{ου} αιώνα, τον νεορεαλισμό και τον θεσμικό φιλελευθερισμό και στις θεωρήσεις τους περί της πραγματικής αξίας και ρόλου των διεθνών θεσμών στο Διεθνές Σύστημα.

Γενικότερα, διαπιστώνουμε ότι κατά την δεκαετία του 1950, υποβάλλονται από την βρετανική κυβέρνηση τέσσερα σχέδια επίλυσης του κυπριακού ζητήματος σε διασυμμαχικό επίπεδο. Η υποβολή των σχεδίων αυτών αποδεικνύει τις έντονες ανησυχίες των Βρετανών για την διασφάλιση των συμφερόντων τους στην νοτιοανατολική Μεσόγειο σε μία περίοδο που η ισχύ τους βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία. Η αγωνία των βρετανικών κυβερνήσεων της περιόδου αυτής προάγει τον τουρκικό παράγοντα ως άμεσα ενδιαφερόμενο στα ζητήματα διευθέτησης της αποικιοκρατούμενης Κύπρου. Στο τρίτο κεφάλαιο, λοιπόν, καταγράφονται τα υποβληθέντα σχέδια επίλυσης του κυπριακού κατά το 1958, στα οποία λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι τουρκικές απαιτήσεις ενώ καθορίζεται ουσιαστικά το μετέπειτα πλαίσιο θεσμικών προνοιών και λειτουργικών προβλέψεων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η ανεξαρτητοποίηση της Κύπρου και η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας η οποία συντελέστηκε υπό έντονη πίεση και απειλή γεωγραφικής διχοτόμησης του νησιού για την ελλαδική και ελληνοκυπριακή πλευρά είναι το αντικείμενο μελέτης του τετάρτου κεφαλαίου. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μία ιστορική καταγραφή των συνθηκών με τις οποίες δημιουργήθηκε το κράτος της Κύπρου κατόπιν των συμφωνιών που συνυπέγραψαν η Μεγάλη Βρετανία, η Ελλάδα και η Τουρκία. Ακολουθώντας, γίνεται μνεία για τις πρόνοιες του δοτού Συντάγματος της Κύπρου και τις προβλέψεις των τριών Συνθηκών (Εγγυήσεως, Συμμαχίας, Εγκαθίδρυσης) που συνυπογράφηκαν, όπως για τον τρόπο με τον οποίο αυτές παραβίαζαν την κυριαρχία του νεοσύστατου κράτους. Οι επαχθείς για την ελληνοκυπριακή κοινότητα πρόνοιες του κυπριακού Συντάγματος εξώθησαν τον Πρόεδρο Μακάριο στην υποβολή των δεκατριών σημείων αναθεώρησης των υφισταμένων θεσμικών προβλέψεων. Το γεγονός αυτό στάθηκε αφορμή για να λάβουν χώρα ακραία συμβάντα εθνοτικής βίας

μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων τα οποία θα οδηγήσουν στην εκτίμηση ότι η διακοινοτική συμβίωση ήταν αδύνατη και η γεωγραφική διχοτόμηση της Κύπρου ήταν αναπόφευκτη. Το θεωρητικό πλαίσιο των εθνοτικών συγκρούσεων, λοιπόν, είναι ιδιαίτερα κρίσιμο και ουσιώδες τόσο για την κατανόηση των αιτίων και κινήτρων όσο για τον εντοπισμό της σκοπιμότητας χρήσης βίας κατά μίας αντίπαλης εθνοτικής ομάδας στο εσωτερικό του κράτους της Κύπρου.

Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την αναφορά της άμεσης ανάμιξης ενός νέου εξωγενούς παράγοντα, των ΗΠΑ, κατά τις διεργασίες διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος. Οι ΗΠΑ, αντικαθιστώντας ουσιαστικά την Μεγάλη Βρετανία, αναλαμβάνουν ενεργό και κατευθυντήριο ρόλο για την εξεύρεση μίας φόρμουλας που θα ικανοποιεί την Ελλάδα και την Τουρκία, προωθώντας το σχέδιο της διπλής ένωσης – διχοτόμησης της Κύπρου, αγνοώντας πάραυτα τις επιθυμίες και βούληση του κυπριακού λαού. Οι συγκεκριμένες προσπάθειες διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος εντάσσονται αναμφίβολα στο πλαίσιο των εντόνων ανησυχιών της αμερικανικής κυβέρνησης στο ενδεχόμενο ενός ελληνοτουρκικού πολέμου που θα έπληττε το κύρος και την συνοχή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, ενώ ιδιαίτερα ανησυχητική είναι και η προοπτική εμπλοκής της ΕΣΣΔ στα εσωτερικά ζητήματα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η εργασία κλείνει με την αποτίμηση του βαθμού καθοριστικότητας των εμπλεκόμενων, εξωγενών και εσωτερικών, παραγόντων στη διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος προκειμένου να εξαχθούν ουσιώδη συμπεράσματα. Η ιδιαίτερη αναφορά σε καθέναν από τους παράγοντες αυτούς και η συνοπτική καταγραφή της συνδρομής, εμπλοκής και επενέργειάς τους στο κυπριακό ζήτημα θα μας οδηγήσει στην τελική αποτίμηση των ευθυνών και την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων ώστε απαντήσουμε στο ερώτημα: «Κυπριακό ζήτημα, χαμένες ευκαιρίες ή εξωγενής σκοπιμότητα;»

ΚΕΦ. 1 – ΔΙΑΣΚΕΠΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ – ΔΙΑΙΡΕΙ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΥΕ

1.1 – Σύντομο Ιστορικό Γεγονότων

Ήδη από το 1946, κυρίως λόγω των μεταπολεμικών συνθηκών και διεθνούς τάσης και διάθεσης για παραχώρηση δικαιώματος αυτοδιάθεσης στους λαούς των αποικιών αλλά λόγω και των εσωτερικών πιέσεων για κατάργηση των προνοιών του Παλμεροκρατικού καθεστώτος στην Κύπρο, για περαιτέρω ομαλοποίηση και φιλελευθεροποίηση της πολιτικής ζωής στο νησί¹, το Λονδίνο δημοσιοποίησε την πρόθεσή του για σύγκλιση συνταγματικής διάσκεψης. Βέβαια, η Μεγάλη Βρετανία με την νωπή ανάμνηση και συμπεριφορά μίας υπερδύναμης που απώλεσε την θέση της εξαιτίας του Β' Π.Π. και εξαιτίας περιφερειακών εξελίξεων που έπλητταν τα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά της συμφέροντα στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου και Μέσης Ανατολής, έβλεπε την Κύπρο ως ένα από τα τελευταία προπύργια για τα συμφέροντά της στην περιοχή αυτή.²

Η πίεση στο εσωτερικό της Κύπρου για κατάργηση των προνοιών του Παλμεροκρατικού καθεστώτος και για παραχώρηση άσκησης του δικαιώματος αυτοδιάθεσης στον κυπριακό λαό προσανατόλισε την βρετανική κυβέρνηση προς την κατεύθυνση εισαγωγής συνταγματικών μεταρρυθμίσεων για την εσωτερική διακυβέρνηση της αποικίας. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές θα εκπονούνταν κατόπιν συνέλευσης μεταξύ της βρετανικής αντιπροσωπείας και κατοίκων του νησιού. Στις 23 Οκτωβρίου 1946, ο Υπουργός Αποικιών Τζόουνς ανακοίνωσε την πρωτοβουλία αυτή στη Βουλή των Κοινοτήτων. Σχεδόν ένα έτος μετά, ο Βρετανός Κυβερνήτης της Κύπρου με διάγγελμά του στις 9 Ιουλίου 1947, ενημέρωσε τον κυπριακό λαό για την σύγκλιση της Διασκεπτικής Συνέλευσης με αντικείμενα προς συζήτηση την εκπόνηση Συντάγματος και την επανίδρυση ενός Νομοθετικού Συμβουλίου. Η βρετανική εξαγγελία για σύγκλιση της Διασκεπτικής Συνέλευσης δίχασε την ελληνοκυπριακή κοινότητα με αποτέλεσμα την αποχή της Δεξιάς από τις εργασίες της Διασκεπτικής.³

¹ Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2016), σ.277.

² Μετά το τέλος του Β' Π.Π. το ενδεχόμενο της ένωσης απορρίφθηκε, εξαιτίας της αντίδρασης του Υπουργείου Αποικιών και των αρχηγών των Επιτελείων, οι οποίοι επέμεναν ότι η διατήρηση πλήρους κυριαρχίας στη Κύπρο ήταν απαραίτητη για τη βρετανική πολιτική στη Μέση Ανατολή. Η διατήρηση - των πρωτείων στην περιοχή αυτή είχε ήδη αναχθεί σε βασική γεωπολιτική προτεραιότητα του Λονδίνου και η εισήγηση των στρατιωτικών υπήρξε καταλυτική. Βλ. Χατζηβασιλείου Ευ., *Το Κυπριακό Ζήτημα, 1878-1960, Η Συνταγματική Πτυχή*, (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998) σ.59.

³ Η Δεξιά με σύνθημα «Ένωσις και μόνον Ένωσις» σύμφωνα με τα αιτήματά της, προέβλεψε σωστά τις βρετανικές προθέσεις για μη παροχή ουσιαστικών προνοιών αυτοδιάθεσης και αυτοκυβέρνησης των Κυπρίων αλλά επίσης διέβλεπε ότι η συμμετοχή της στη Διασκεπτική θα μετέτρεπε την Αρίστερα

Η Αριστερά με σύνθημα «Αυτοκυβέρνηση – Ένωση», αντιθέτως, ως κυρίαρχη ελληνοκυπριακή πολιτική οντότητα της περιόδου, αποδέχθηκε την βρετανική πρόσκληση για συμμετοχή στη Διασκεπτική Συνέλευση. Από την πλευρά τους οι Τουρκοκύπριοι που προσκλήθηκαν να συμμετάσχουν απάντησαν σύσσωμοι θετικά. Συνολικά, οι Βρετανοί προσκάλεσαν τριανταδύο εκπροσώπους πολιτικών, οικονομικών, συνδικαλιστικών οντοτήτων και μειονοτικών ομάδων του νησιού και τελικά αποδέχθηκαν να συμμετάσχουν δεκαοκτώ.

Οι εργασίες της Διασκεπτικής Συνέλευσης ξεκίνησαν την 1^η Νοεμβρίου 1947 υπό την προεδρεία του σερ Έντουαρντ Τζάκσον⁴ και από την πρώτη στιγμή υπήρξε διάσταση απόψεων μεταξύ της ελληνοκυπριακής πλευράς και της βρετανικής που συνέπλεε με την τουρκοκυπριακή. Αποτέλεσμα της διάστασης απόψεων ταύτης ήταν η αποστολή γραπτού υπομνήματος της ελληνοκυπριακής πλευράς προς τον υπουργό Αποικιών Τζόουνς ζητώντας διευκρινήσεις περί της δυνατότητας των συμμετεχόντων να υποβάλλουν συνταγματικές προτάσεις πλήρους αυτοκυβέρνησης. Εξαιτίας της εξέλιξης αυτής ο Βρετανός πρόεδρος της Διασκεπτικής ανέστειλε τις εργασίες της Διασκεπτικής η οποία επανήλθε πέντε μήνες αργότερα, τον Μάιο 1948, με αποστολή εκ μέρους του Υπουργείου Αποικιών συγκεκριμένων συνταγματικών προτάσεων προς τα μέλη της Διασκεπτικής. Οι προτάσεις αυτές υποβλήθηκαν προς συζήτηση και ψήφιση από τους συμμετέχοντες της Διασκεπτικής η οποία διασκέπηκε για τον σκοπό αυτό. Φυσικό επακόλουθο ήταν η ελληνοκυπριακή αντιπροσωπεία απαρτιζόμενη από μέλη του ΑΚΕΛ να απορρίψει τις προτάσεις αυτές ως μη ανταποκρινόμενες στις απαιτήσεις της για αυτοκυβέρνηση.

Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν σε αδιέξοδο τις εργασίες της Διασκεπτικής Συνέλευσης της οποίας οι διεργασίες ανεστάλησαν για τρεις μήνες αρχικά. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους, με την απουσία πλέον και του ΑΚΕΛ από την Διασκεπτική αποφασίστηκε ο τερματισμός των εργασιών της η οποία στέφθηκε από πλήρη αποτυχία.

1.2 – Κυριότερες Πρόνοιες Βρετανικών Συνταγματικών Προτάσεων της Διασκεπτικής Συνέλευσης

σε κυρίαρχο των εσωτερικών υποθέσεων στη Κύπρο. Βλ. Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2016), σ.278.

⁴ Ο Σερ Έντουαρντ Τζάκσον ήταν Βρετανός δικαστής που συμμετείχε ενεργά στην εκπόνηση και εφαρμογή των Συνταγμάτων που εφαρμόστηκαν από τους Βρετανούς στην Κεϋλάνη το 1931 και στη Μάλτα το 1939.

Σαφώς και οι συνταγματικές προτάσεις των τριάντα ενός άρθρων που υπεβλήθησαν από την βρετανικό Υπουργείο, ως απάντηση στο αίτημα της ελληνοκυπριακής πλευράς που συμμετείχε στη Διασκεπτική Διάσκεψη για περαιτέρω διευκρινήσεις περί της δυνατότητας των συμμετεχόντων να υποβάλλουν συνταγματικές προτάσεις πλήρους αυτοκυβέρνησης, αποτελούσαν πρόοδο στον τομέα των συνταγματικών ελευθεριών για τους κατοίκους του νησιού σε σχέση με το προϋπάρχον σύστημα⁵, όμως οι προτάσεις αυτές δεν αποτελούσαν ολοκληρωμένο Σύνταγμα αυτοκυβέρνησης.

Στα «θετικά» των συνταγματικών εισηγήσεων περιλαμβάνεται η πρόνοια για αντιπροσώπευση εντός του Νομοθετικού Συμβουλίου σεβόμενη την πληθυσμιακή αναλογία της Κύπρου. Το νέο Νομοθετικό Συμβούλιο θα αποτελούνταν από είκοσι έξι έδρες, δεκαοκτώ εκ των οποίων θα τις κατείχαν Ελληνοκύπριοι, τέσσερις Τουρκοκύπριοι και τέσσερις Βρετανοί αξιωματούχοι της βρετανικής αποικιακής διοίκησης.⁶ Η ελληνοκυπριακή πλειοψηφία αυτή δεν θα μπορούσε να ανατραπεί όμως νομοσχέδια που είχαν απορριφθεί από το Νομοθετικό Συμβούλιο θα μπορούσαν να επιβληθούν εάν το έκρινε σκόπιμο και αναγκαίο ο Βρετανός Κυβερνήτης του νησιού. Ακόμη μία «θετική» συνταγματική πρόνοια των βρετανικών εισηγήσεων ήταν η ίδρυση του Εκτελεστικού Συμβουλίου. Το Συμβούλιο αυτό θα απαρτιζόταν από οκτώ μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου τρία εκ των οποίων θα ήταν Ελληνοκύπριοι και ένας Τουρκοκύπριος με αρμοδιότητες παροχής μη δεσμευτικών προτάσεων και συμβουλών στον Βρετανό Κυβερνήτη κατά την διαδικασία χάραξης της αποικιακής γενικής κυβερνητικής πολιτικής.

Στις αναμφίβολα αρνητικές συνταγματικές εισηγήσεις εντάσσεται η πρόταση που προέβλεπε την ύπαρξη ξεχωριστών εκλογικών καταλόγων για την εκλογή των μελών του Νομοθετικού Συμβουλίου σε κοινοτική, εθνοτική βάση. Η συνταγματική πρόνοια αυτή σαφέστατα και αδιαμφισβήτητα διέυρνε και κατοχύρωνε τον διαχωρισμό ανάμεσα στους κατοίκους της Κύπρου με κριτήρια εθνοθηρησκευτικά, μία τακτική που ήδη είχε εφαρμόσει με διάφορους τρόπους η βρετανική αποικιακή διοίκηση από το 1878. Σημαντικότερη, όμως, αρνητική εισήγηση των βρετανικών συνταγματικών προτάσεων ήταν η απαγόρευση άσκησης του δικαιώματος συζήτησης

⁵ Χριστοδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σ.41.

⁶ ό.π.

περί του καθεστώτος στην Κύπρο και ως εκ τούτου και της συζήτησης περί της αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού εντός του Νομοθετικού Συμβουλίου.

Η Μεγάλη Βρετανία εξαρχής δεν είχε εξαγγείλει και υποσχεθεί τίποτε περισσότερο πέρα από την επαναφορά του Νομοθετικού Συμβουλίου της περιόδου πριν την Παλμεροκρατία και την υιοθέτηση ενός Συντάγματος στη βάση εκείνου του 1882⁷. Οι ελληνοκυπριακές προσδοκίες τουλάχιστον από την πλευρά του ΑΚΕΛ για παραχώρηση κάποιας μορφής αυτονομίας και την υιοθέτηση φιλελεύθερων συνταγματικών διατάξεων διαψευστήκαν. Η βρετανική κυβέρνηση είχε πολλά περιφερειακά συμφέροντα να διασφαλίσει στην περιοχή της ΝΑ Μεσογείου και θεωρούσε την Κύπρο πολύ σημαντική για τους σκοπούς αυτούς. Επιπροσθέτως, το γεγονός ότι το ΑΚΕΛ, ένα αριστερό κόμμα, εκπροσωπούσε την ελληνοκυπριακή πλευρά κατά τις εργασίες της Διασκεπτικής Συνέλευσης θα πρέπει να ληφθεί ως αρνητική εξέλιξη. Στο εκκολαπτόμενο διπολικό Διεθνές Σύστημα του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1940, μία κυβέρνηση του δυτικού φιλελεύθερου μοντέλου οικονομίας, η Μεγάλη Βρετανία ήταν ήδη κατακριτέο να δέχεται συστάσεις και υποδείξεις από ένα αριστερό κόμμα μίας αποικίας του στέμματος που ιδεολογικά άνηκε στην άλλη πλευρά του διεθνούς θεωρητικού, ιδεολογικού και πολιτικού γίγνεσθαι.

1.3 - Διαίρει και Βασιλεύει

Οι ατελέσφορες διεργασίες της Διασκεπτικής Συνέλευσης του 1948 φανέρωσαν για ακόμη μία φορά την μεροληπτική στάση των Βρετανών υπέρ των Τουρκοκυπρίων. Οι δε Ελληνοκύπριοι επιθυμούσαν την εφαρμογή πλήρους Συντάγματος αυτοκυβέρνησης με δυνατότητα στο μέλλον να αποφασίσουν για την αυτοδιάθεσή τους ενώ οι Τουρκοκύπριοι δεν επιθυμούσαν τίποτε περισσότερο από τις υποβληθείσες συνταγματικές προτάσεις των Βρετανών⁸. Οι Τουρκοκύπριοι σαφώς και έτειναν προς την πλευρά των αποικιοκρατών θεωρώντας τους ως το λιγότερο κακό συγκριτικά με μία ενδεχόμενη ελληνική κυριαρχία στο νησί.

Βέβαια, η τακτική των Βρετανών για πολιτική και εθνοτική ή θρησκευτική διαίρεση του πληθυσμού στις αποικίες που κατείχαν ήταν μία συνήθης πρακτική που εφάρμοζαν για την εξυπηρέτηση των στρατηγικών και άλλων τους συμφερόντων.

⁷ Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2016), σ.278.

⁸ Χριστοδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σ.43.

Όσον αφορά την Κύπρο, οι Βρετανοί αποικιοκράτες φρόντισαν από πολύ νωρίς να εφαρμόσουν την πρακτική αυτή στο νησί. Το 1882 κατόπιν απαίτησης των Κυπρίων, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Γλάδστων παρείχε το πρώτο Σύνταγμα το οποίο παρήγαγε εντόνως το φαινόμενο του διαίρει και βασίλευε με την καθιέρωση του Νομοθετικού Συμβουλίου. Οι διαδικασίες ανάδειξης των αντιπροσώπων στο Νομοθετικό Συμβούλιο συνέτεινε στο διαχωρισμό και στην αντιπαλότητα των δύο κοινοτήτων, ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής. Πιο συγκεκριμένα, η θεσμοποίηση και πολιτικοποίηση του εθνοτικού διαχωρισμού συντελέστηκε με την πολιτική των ξεχωριστών μιλέτ⁹, την έκδοση ξεχωριστών εκλογικών καταλόγων για τις δύο κοινότητες με άλλα λόγια. Εντός των διεργασιών του Νομοθετικού Συμβουλίου έως και την κατάργησή του το 1931, το σύνθημα ήταν οι Τουρκοκύπριοι να συνεργάζονται με τους αποικιοκράτες σε θέματα διοικητικά, κοινωνικά και οικονομικά ενώ κατείχαν το ρόλο του αντίβαρου κατά των Ελληνοκυπρίων σε ειρηνικές και τεταμένες περιόδους.¹⁰

Χαρακτηριστικά παραδείγματα του διαίρει και βασίλευε είναι η εντατικοποίηση ένταξης Τουρκοκυπρίων στις δυνάμεις ασφαλείας της βρετανικής αποικιακής διοίκησης ως επικουρικοί αστυνομικοί προκειμένου αυτοί να στοχοποιηθούν εις διπλούν από τους Ελληνοκυπρίους αγωνιστές του ΕΟΚΑ λόγω ιδιότητας και εθνοτικής προέλευσης κατά την δεκαετία του 1950, και η υποβοήθηση οργάνωσης και κινητοποίησης της τουρκοκυπριακής μυστικής οργάνωσης ΤΜΤ η οποία προέβαινε σε βιαιοπραγίες εναντίον των Ελληνοκυπρίων. Συνέπεια αυτών ήταν η διεύρυνση του χάσματος και η εμβάθυνση του μίσους μεταξύ των Ελληνοκυπρίων «αντιστασιακών» και των Τουρκοκυπρίων «συνεργατών» των αποικιοκρατών. Η τακτική αυτή των Βρετανών μετατόπισης του ενδιαφέροντος στόχευσης της άσκησης βίας μετέτρεψε γρήγορα το αντιαποικιακό αγώνα σε εθνοτική σύγκρουση μεταξύ των δύο κοινοτήτων γεγονός που ενισχύθηκε και από την καθοδήγηση της τουρκοκυπριακής πλευράς από την Άγκυρα, η οποία επανήλθε με εδαφικές διεκδικήσεις στην Κύπρο, τριάντα χρόνια μετά την παραίτησή της από κάθε κυριαρχικό δικαίωμα σύμφωνα με την συνθήκη της Λωζάννης του 1923.

⁹ Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2016).

¹⁰ Ηρακλείδης Αλ., *Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2004, Από την Ένωση στη Διχοτόμηση*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2006), σσ.144-148.

Γενικότερα, οι αποικιοκράτες, όχι μόνο οι Βρετανοί, προωθούσαν την πολιτική της εθνοτικής αντιπαλότητας ευνοώντας μία εθνοτική ομάδα περισσότερο από άλλες δίδοντας σε αυτή υψηλότερο κοινωνικό, μορφωτικό, οικονομικό στάτους, κατανέμοντας με άνισο τρόπο τους διαθέσιμους πόρους, μη επιτρέποντας τις δημοκρατικές πολιτικές διαδικασίες στα αποικιακά εδάφη και απαγορεύοντας την τοπική συμμετοχή στις κυβερνητικές αποφάσεις και δράσεις. Οι ευνοούμενες ή προνομιούχες ομάδες είχαν πρόσβαση ή ήλεγχαν σημαντικούς πόρους οι οποίοι τους επέτρεπαν να εξελιχθούν κοινωνικά εις βάρος άλλων ομάδων. Η Σρι Λάνκα είναι ένα παράδειγμα του πώς η άνιση κατανομή του πλούτου κατά τη διάρκεια των αποικιοκρατικών χρόνων εξακολουθεί να επηρεάζει τις εθνοτικές σχέσεις σήμερα. Σύμφωνα με τον αποικιακό νόμο, οι Ταμίλ, λόγω της υψηλής τους γλωσσικής επάρκειας στην αγγλική γλώσσα, είχαν ευκολότερη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση από τους Σιναλέζους. Ως εκ τούτου, οι περισσότερο μορφωμένοι Ταμίλ κυριάρχησαν σε κυβερνητικές και ακαδημαϊκές θέσεις εργασίας, ειδικά στους τομείς της ιατρικής, της επιστήμης και της μηχανικής.

Μία αντίστοιχη, περίπτωση τις οποίας τα αποτελέσματα της αποικιακής πολιτικής εθνοτικού διαχωρισμού εξελίχθηκαν πολύ πρόσφατα με την μορφή γενοκτονίας, έχει λάβει χώρα στη Ρουάντα. Αρχικά οι Γερμανοί και αργότερα οι Βέλγοι αποικιοκράτες, έχοντας αναπτύξει διάφορες ψευδοεπιστημονικές θεωρίες για τις ανθρώπινες φυλές, θεωρούσαν την πληθυσμιακά μειονοτική εθνοτική ομάδα των Τούτσι ως ιδιαίτερη, λόγω των ανατομικών τους χαρακτηριστικών (ήταν ψηλοί και είχαν μακριές μύτες) και εξαιτίας της ευκολίας συνδιαλλαγής με τους αποικιοκράτες. Οι Τούτσι, λοιπόν, απολάμβαναν περισσότερες ευκαιρίες στην μόρφωση, στην απασχόληση, στην κάλυψη κυβερνητικών, στρατιωτικών και διοικητικών θέσεων κλπ σε σχέση με τα άτομα της πλειοψηφούσας εθνοτικής ομάδας, τους Χούτου. Εκείνο, όμως, που εμβάθυνε την εθνοτική διαχωρισμούς ήταν η υποχρεωτική έκδοση εθνοτικής ταυτότητας για όλους τους υπηκόους το 1933. Η καθιέρωση ενός συστήματος απαρτχάιντ στη Ρουάντα μεταξύ της «αριστοκρατικής» τάξης των Τούτσι και της αγροτικής τάξης των Χούτου θα άφηνε μία βαριά κληρονομιά. Η επανάσταση των Χούτου στο τέλος της δεκαετίας του 1950 και ο αγώνας για την

αυτοδιάθεση του λαού της Ρουάντα οδήγησε γρήγορα σε μία αιματηρή εθνοτική σύγκρουση μεταξύ των Χούτου και των Τούτσι.¹¹

Το Σουδάν αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα της βρετανικής στρατηγικής του διαίρει και βασίλευε. Οι Βρετανοί προώθησαν την εμβάθυνση των εθνοτικών διαφοροποιήσεων μεταξύ Αράβων και μη Αράβων στο Νταρφούρ και μεταξύ Αράβων, Χριστιανών και Ανιμιστών στο Νότιο Σουδάν¹² σε μία προσπάθεια να διοικήσουν το Σουδάν εμμέσως και αποτελεσματικά. Η στρατηγική αυτή αναδημιούργησε εθνοτικές ταυτότητες που είχαν εξαληφθεί πρόσφατα από το ενδιάμεσο καθεστώς του Μαχντί, το οποίο είχε εκδιώξει την Τουρκοαιγυπτιακή ηγεμονία στο Σουδάν και προσπάθησε να δημιουργήσει μία ισχυρή κεντρική κυβέρνηση.¹³

Ειδικότερα, οι Βρετανοί αποικιοκράτες χρησιμοποίησαν κατά κόρον πολιτικές του διαίρει και βασίλευε προκειμένου να αποδυναμώσουν οποιεσδήποτε ανταποικιακές αντιδράσεις και συνεπώς να διατηρήσουν τον έλεγχο των αποικιών τους. Η θεσμοποιημένη εθνοτική διαφοροποίηση και η εθνικοποιημένη αποικιακή πολιτική αποτελούν σαφώς δύο βασικούς παράγοντες που έχουν συνεισφέρει στην εθνοτική βία κατά την μετα-αποικιακή περίοδο.¹⁴ Η στρατηγική του διαίρει και βασίλευε ήταν βασικός συντελεστής της επιτυχίας της Βρετανικής Αυτοκρατορίας της οποίας η κληρονομιά ενθάρρυνε το μίσος σε τοπικό επίπεδο, από τους Ινδουιστές και Μουσουλμάνους στην Ινδία και το Πακιστάν, τους Καθολικούς και τους Προτεστάντες στην Ιρλανδία έως τους Εβραίους και Άραβες στην Παλαιστίνη.¹⁵

Η βρετανική στρατηγική του διαίρει και βασίλευε βασίστηκε στην αναγνώριση και αποτύπωση των εθνοτικών διαχωρισμών στις αποικίες που κατείχαν αλλά και στη παραχώρηση στους ντόπιους πληθυσμούς του δικαιώματος για την διατήρηση εθμικών διεργασιών αλλά και άλλου είδους «ελευθεριών» όπως η διακυβέρνηση σε κοινοτικό επίπεδο και η αντίστοιχη ελευθερία στην παιδεία σε εθνοτική βάση. Ένα ζήτημα το οποίο δεν έχει εξετασθεί ιδιαίτερα αλλά φαίνεται να

¹¹ «Κόψτε τα ψηλά δέντρα» ήταν οι οδηγίες που δίδονταν από το ραδιοφωνικό σταθμό Radio RTLMC προς τις συμμορίες των Χούτου προκειμένου αυτοί να προβούν σε σφαγές αμάχων Τούτσι. Βλ. <http://www.rwandanstories.org/>

¹² Mamdani, Mahmood. *When Victims Become Killers*, (Princeton: Princeton University Press, 2001).

¹³ Al-Rahim, M.A., *Imperialism and Nationalism in the Sudan*. (Oxford: Clarendon Press. 1969).

¹⁴ Berman, B. J. "Ethnicity, Patronage, and the African State: the Politics of Uncivil Nationalism." *African Affairs*, 97: 305-341, 1998.

¹⁵ Carroll, J., *Constantine's Sword: The Church and the Jews*. (Boston: Houghton Mifflin, 2001)

συνέδραμε στην εμβάθυνση του εθνοτικού διαχωρισμού στην Κύπρο ήταν το αποικιακό σύστημα παιδείας. Σημειώνεται ότι το βρετανικό αποικιακό σύστημα δεν εφάρμοζε ένα καθολικό εκπαιδευτικό σύστημα στους πληθυσμούς των αποικιών που διοικούσε και γενικώς διαπιστώνονται σημαντικές εκπαιδευτικές ανισότητες βασισμένες στην εθνοτική προέλευση των γηγενών ή ανισότητες βασισμένες στη γεωγραφία, με περισσότερες ευκαιρίες μόρφωσης στις αστικές περιοχές.

Στην Κύπρο, η βρετανική αποικιακή διοίκηση εφάρμοσε μία πολυπολιτισμική πολιτική που αναγνώριζε τις εθνοτικές διαφορές και παρείχε στις κοινότητες το δικαίωμα ελέγχου του εκπαιδευτικού συστήματος που θα εφάρμοζε η καθεμία από αυτές στο εσωτερικό της. Ο συνεπακόλουθος εκπαιδευτικός διαχωρισμός προήγαγε τους εθνοτικούς διαχωρισμούς μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων περιορίζοντας την κοινοτική αλληλεπίδραση και εξυψώνοντας το αίσθημα της εγγενούς διαφοράς των μεταξύ τους μη συμβατών εθνικών ταυτοτήτων. Συνοπτικά αναφέρεται ότι τα Ελληνόπουλα της Κύπρου παρακολουθούσαν αυστηρά το ελλαδικό εκπαιδευτικό σύστημα με δασκάλους Ελλαδίτες ή Ελληνοκυπρίους αποφοίτους ελλαδικών πανεπιστημίων, ελλείπει εκπαίδευσης ανωτάτου επιπέδου στο νησί¹⁶. Η απουσία, επίσης, ελληνοκυπριακής πολιτικής θεσμικής οντότητας στη Κύπρο, αναβάθμισε τον ρόλο της Ορθόδοξης Εκκλησίας εποπτεύοντας και ελέγχοντας το εφαρμοσθέν εκπαιδευτικό σύστημα στην ελληνοκυπριακή κοινότητα. Την περίοδο, λοιπόν της βρετανικής αποικιοκρατίας, οι μαθητές των ελληνοκυπριακών σχολείων γαλουχούνταν με την ιδέα της Ένωσης με το Εθνικό Κέντρο, συμμετείχαν στους εορτασμούς των εθνικών επετείων της Μητέρας Ελλάδας, τραγουδούσαν τον Εθνικό Ύμνο ενώ κατά τις σχολικές παρελάσεις ακούγονταν υβριστικά συνθήματα κατά της Τουρκίας.¹⁷

Το φαινόμενο, βεβαίως, εμφύσησης εθνικιστικών θεωρήσεων στους μαθητές των σχολείων διαμέσου του εφαρμοσθέντος εκπαιδευτικού συστήματος δεν αφορούσε αποκλειστικά την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Στα τουρκοκυπριακά, επίσης, σχολεία καλλιεργούταν το τουρκικό εθνικιστικό ισοδύναμο ιδιαίτερα κατά

¹⁶ Το 1954 περίπου το 30% των εκπαιδευτικών μέσης εκπαίδευσης στην Κύπρο ήταν Έλληνες πολίτες βλ. Sanuey, J. 1955. "MED 22/52/01." Public Records Office (KEW) CO 926/409.

¹⁷ Persianis, P., *Church and State in Cyprus Education : The Contribution of the Greek Orthodox Church of Cyprus to Cyprus Education During the British Administration (1878-1960)*. (Nicosia: Violaris Press, 1978).

την περίοδο των τελευταίων δεκαετιών της αποικιοκρατίας.¹⁸ Παρομοίως με τα ελληνοκυπριακά, τα τουρκοκυπριακά σχολεία ήταν αυτόνομα από την αποικιακή διοίκηση και ελέγχονταν από την αντίστοιχη τουρκοκυπριακή κοινότητα. Στους Τουρκοκυπρίους μαθητές παρέχονταν εκπαιδευτικό υλικό προερχόμενο από την Τουρκία ενώ οι διδάσκοντες προωθούσαν τον τουρκικό εθνικισμό.

Συνοψίζοντας, το σύστημα παιδείας της αποικιοκρατούμενης Κύπρου βοήθησε στη διάδοση της εθνικής απαίτησης για Ένωση και μόνο Ένωση μεταξύ των Ελληνοκυπρίων ενώ την ίδια στιγμή τα τουρκοκυπριακά σχολεία εξάπλωναν τον αντίστοιχο κεμαλικό εθνικισμό μεταξύ των Τουρκοκυπρίων. Τα δύο εκπαιδευτικά συστήματα ενίσχυσαν το αίσθημα απομόνωσης, μη προσέγγισης και αντιπαλότητας μεταξύ των δύο κοινοτήτων δημιουργώντας ξεχωριστές εθνικές ταυτότητες ιστορικής προέλευσης και ως εκ τούτου μέσω των συστημάτων αυτών προωθήθηκε η εθνοτική βία όταν η απαίτηση των Ελληνοκυπρίων για αυτοδιάθεση εκδηλώθηκε με μαζική λαϊκή κινητοποίηση. Κατανοούμε, λοιπόν, ότι οι δύο κύριες πληθυσμιακές κοινότητες της Κύπρου ήταν ιδεολογικά προετοιμασμένες να δράσουν όταν θα τους δινόταν η κατάλληλη ευκαιρία. Η ιδεολογική αυτή προετοιμασία και η ριζοσπαστικοποίηση είχε συντελεστεί εντός των σχολικών αιθουσών των δύο κοινοτήτων με άμεσα υπαίτιους τους επικεφαλής των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και έμμεσα αυτουργούς τους Βρετανούς αποικιοκράτες, οι οποίοι επέτρεπαν να συμβεί ο προσηλυτισμός στην διακοινοτική απομάκρυνση και απομόνωση.

¹⁸ Bryant, Rebecca. 1998. "An Education in Honor: Patriotism and Rebellion in Greek Cypriot Schools." *Cyprus and Its People: Nation, Identity, and Experience in an Unimaginable Community, 1955-1997*. Vangelis Calotychos ed. Boulder: Westview Press, 53-68.

ΚΕΦ. 2 - ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

2.1 - Σύντομο Ιστορικό Γεγονότων

Το τέλος του Β' Π.Π. βρήκε την Ελλάδα οικονομικά και πληθυσμιακά εξαθλιωμένη με έναν εμφύλιο πόλεμο να μαίνεται ήδη διευρύνοντας την απελπιστική κατάσταση της χώρας. Σε διεθνές επίπεδο ήδη από το 1944, η ελληνική κυβέρνηση Παπανδρέου συνεχίζει να ακολουθεί πιστά τις διπλωματικές παρακαταθήκες του Ελευθέριου Βενιζέλου για συνεννόηση με τη σύμμαχο Μεγάλη Βρετανία για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος. Μάλιστα στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων το 1946, οι ελληνικές εδαφικές διεκδικήσεις περιλάμβαναν την Βόρειο Ήπειρο, τα Δωδεκάνησα και την τροποποίηση των Ελληνοβουλγαρικών συνόρων και όχι την Κύπρο.

Όλα αυτά άλλαξαν το καλοκαίρι του 1954 όταν η κυβέρνηση του Αλέξανδρου Παπάγου, απομακρυνόμενη από το μετριοπαθές βενιζελικό δόγμα της διμερούς συνεννόησης με τη σύμμαχο Μεγάλη Βρετανία για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος αποαποικιοποίησης και άσκησης του ζητήματος της αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού, έλαβε την απόφαση της διεθνοποίησης του Κυπριακού¹⁹ ως εντολοδόχος του κυπριακού λαού, με απώτερο στόχο την εθνική ολοκλήρωση και την μερική πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας.

Η βρετανική κυβέρνηση υπό της διεθνείς συγκυρίες της περιόδου δεν έδειχνε καμία διάθεση να παραιτηθεί εκ των κυριαρχικών αποικιοκρατικών δικαιωμάτων της στην Κύπρο και να συναινέσει στο αίτημα του ελληνοκυπριακού λαού για Ένωση με το Εθνικό Κέντρο ή έστω να διαπραγματευθεί με την ελληνική πλευρά μία μελλοντική προοπτική παραχώρησης αυτοδιάθεσης για τους κατοίκους της Μεγαλονήσου²⁰. Την ίδια στιγμή, στην Αθήνα, η Πανελλήνια Επιτροπή Αγώνος Ενώσεως Κύπρου κινητοποιεί τις λαϊκές μάζες, δημιουργώντας έναν ασφυκτικό κλοιό στην ελληνική κυβέρνηση, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' επισημαίνει στην

¹⁹ Η ελληνική προσφυγή υποβλήθηκε στις 24 Αυγούστου 1954 με επιστολή του Παπάγου προς τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ, Νταγκ Χάμαρσκβολντ.

²⁰ Η αδιάλλακτη στάση της Μεγάλης Βρετανίας σχετικά με το κυπριακό ζήτημα κορυφώνεται με τη συνάντηση του Έλληνα πρωθυπουργού Παπάγου με το Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών Άντονι Ήντεν χωρίς να υπάρξει συμφωνία των στις 22 Δεκεμβρίου 1953. Ενώ, ο Χένρυ Χόπκινσον, Υφυπουργός Αποικιών της τελευταίας κυβέρνησης του πρωθυπουργού της νίκης Ουίνστον Τσώρτσιλ, τον Ιούλιο του 1954, σε συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων για το μέλλον του νησιού, καταδίκασε την Κύπρο σε υποτέλεια εσαεί: «Ήταν πάντα αντιληπτό και συμφωνημένο (*“understood and agreed”*) ότι υπάρχουν ορισμένα εδάφη της Κοινοπολιτείας, τα οποία, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών τους, δεν μπορούν ποτέ να αναμένουν ότι θα γίνουν πλήρως ανεξάρτητα».

Αθήνα ότι αναζητά ήδη τρίτη κυβέρνηση – Συρία ή χώρα του κομμουνιστικού μπλοκ – προκειμένου το κυπριακό ζήτημα να διεθνοποιηθεί μέσω της προσφυγής στον ΟΗΕ²¹. Εν ολίγοις, η ελληνική κυβέρνηση βρέθηκε να ενεργεί υπό το καθεστώς εκφοβισμού από τη Λευκωσία αφ’ ενός και να εξωθείται από την αρνητικότητα της Αγγλίας, αφ’ ετέρου²², στερούμενης χρονικής ευχέρειας για χάραξη μίας ενιαίας ολοκληρωμένης στρατηγικής Αθήνας – Λευκωσίας και υπό πολιτική πίεση στο εσωτερικό.

Αποτέλεσμα αυτών ήταν το ζήτημα της άσκησης αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού να ενταχθεί στο πλαίσιο της συνολικής πορείας του ελληνισμού προς την ολοκλήρωσή του²³ εντός των διεργασιών ενός Διεθνούς Οργανισμού, εντάσσοντας στο πλαίσιο της διαπραγμάτευσης – συζήτησης κράτη-μέλη τα οποία ουδεμία σχέση είχαν με το κυπριακό ζήτημα αλλά και την άμεση εμπλοκή της Τουρκίας ως ενδιαφερόμενο μέρος και μετέπειτα εγγυήτριας χώρας. Φυσικό ήταν, το αίτημα της Ελλάδος για εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στην Κύπρο να μην στεφθεί με επιτυχία τον Δεκέμβριο 1954²⁴. Η ελληνική αντιπροσωπεία υπό τον Κύρου ερμήνευσε την αποτυχία της προσφυγής ως εντελώς προσωρινή²⁵ και ότι η μη εγγραφή του ελληνικού αιτήματος στην Ολομέλεια της ΓΣ/ΗΕ παρέπεμπε το κυπριακό ζήτημα προς διευθέτηση ενώπιον του διεθνούς οργανισμού²⁶. Βεβαίως, ο ρόλος του ΟΗΕ είχε υπερτιμηθεί από την ελληνική πλευρά, διότι το κύμα της

²¹ Σημαντικός παράγοντας, τέλος, στην τελική διαμόρφωση της άποψης του Παπάγου υπέρ της διεθνοποίησης υπήρξε ο κυπριακός καταγωγής γενικός διευθυντής του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών, πρέσβης Αλέξης Κύρου, οποίος το 1955, χειριζόταν αποκλειστικά μόνος το θέμα του κυπριακού στον ΟΗΕ λόγω της ασθένειας του πρωθυπουργού Παπάγου. Ο ίδιος, το 1931 ως γενικός πρόξενος της Ελλάδας στη Λευκωσία, παραβλέποντας τις κυβερνητικές οδηγίες, είχε συμβάλει στην εξέγερση των Ελλήνων της Κύπρου εναντίον των βρετανικών αποικιακών αρχών που οδήγησε στην καταπιεστική περίοδο της Παλμεροκρατίας, βλ.

<http://www.kathimerini.gr/787729/article/epikairothta/ellada/to-kypriako-ston-ohh>

²² Αλεξανδράκης Μ., Θεοδωρόπουλος Β., Λαγάκος Ευστ., *Το Κυπριακό 1950-1974, Μία Ενδοσκοπήση*, Εκδ. Β’ (Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1987).

²³ Ε. Χειλά, «Η αυτοδιάθεση των λαών, ο ΟΗΕ και η προσφυγή της Ελλάδος το 1954», Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.73.

²⁴ Χγdis St.G., *Cyprus, Conflict and Conciliation, 1954-1958*, (Ohio 1957), σσ. 3-38 και 567-571.

²⁵ Ουσιαστικά η ΓΣ/ΗΕ υιοθέτησε το προσχέδιο που υπέβαλε η Νέα Ζηλανδία με την προσθήκη κάποιων αναφορών προς ικανοποίηση της Αθήνας, κατόπιν παρασκηνιακών πρωτοβουλιών της Ουάσιγκτον για να τερματισθεί η συζήτηση ενώπιον του ΟΗΕ. Η έκφραση «for the time being» στην Απόφαση 814/1954 της ΓΣ/ΗΕ λήφθηκε με διαφορετικό τρόπο από την Ελλάδα και τη Μεγάλη Βρετανία. Σαφώς, δίκιο είχε ο ισχυρός αντίπαλος.

²⁶ Το αίτημα της Ελλάδος προς την ΓΣ/ΟΗΕ, τον Δεκέμβριο του 1954, δεν έλαβε τις απαιτούμενες 39 θετικές ψήφους προκειμένου να εγγραφεί στην Ολομέλεια. Αντιθέτως, έλαβε μόνο 30 θετικές ψήφους, 19 κατά και 11 αποχές με αποτέλεσμα την έκδοση της υπ’ αριθμ. 814 απόφασης της ΓΣ/ΗΕ η οποία ανέφερε ότι δεν ήταν η κατάλληλη χρονική στιγμή να υιοθετηθεί οποιοδήποτε ψήφισμα για το αίτημα για την αυτοδιάθεση της Κύπρου, βλ. Τερλέξης Π., *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004).

αποαποικιοποίησης ήταν ακόμη στις απαρχές του, ενώ δεν είχε διαμορφωθεί το διεθνές θεσμικό πλαίσιο το οποίο θα καθόριζε την νομική έννοια και διαδικασίες της αρχής της αυτοδιάθεσης.

Εν τοις πράγμασι, η διεθνοποίηση του κυπριακού ζητήματος και η έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα στην Κύπρο από την ΕΟΚΑ Α' ήταν ανεπιθύμητη από το Λονδίνο, και παρόλο την επιδείνωση των ελληνοβρετανικών σχέσεων, η βρετανική κυβέρνηση έλαβε πρωτοβουλίες προκειμένου να βρεθεί μία φόρμουλα σε τριμερές επίπεδο αυτή τη φορά, με συμμετοχή της Τουρκίας στις διαπραγματεύσεις²⁷. Το καλοκαίρι του 1955, ο Βρετανός ΥΠΕΞ κάλεσε τους Έλληνα και Τούρκο, ομολόγους του στο Λονδίνο για συζητήσεις. Οι εργασίες της Τριμερούς Διάσκεψης ξεκίνησαν στις 29 Αυγούστου 1955 στο Lancaster House στο Λονδίνο με την συμμετοχή των τριών ΥΠΕΞ. Η βρετανική πλευρά επιθυμούσε την επίλυση του κυπριακού σε διασυμμαχικό επίπεδο και έθετε το μέλλον της Κύπρου με βρετανική επικυριαρχία, νέο δοτό σύνταγμα και μία μορφή συνδιοίκησης του νησιού μεταξύ Ελλάδος και την Τουρκίας. Αντιθέτως, η ελληνική αντιπροσωπεία επέμενε στην άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των κατοίκων της Κύπρου ενώ η Τουρκία ήταν κατά μίας νέας θεσμικής προοπτικής στο νησί αλλά εάν αυτό συνέβαινε τότε η Κύπρος θα έπρεπε να ενωνόταν με την πλησιέστερη γεωγραφικά χώρα. Το γεγονός που οδήγησε σε οριστικό ναυάγιο την ούτως ή άλλως καταδικασμένη σε αποτυχία Διάσκεψη, ήταν τα προβοκατόρικα και προσχεδιασμένα πογκρόμ της Τουρκίας κατά των Ελλήνων της Πόλης και της Σμύρνης, τα γνωστά Σεπτεμβριανά. Η Τριμερής του Λονδίνου επέβαλε κατά τρόπο τινά την Τουρκία ως ισότιμο συνομιλήτη για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος, ενώ την ίδια στιγμή απέρριπτε τη κυπριακή εκπροσώπηση στις διαπραγματεύσεις της διάσκεψης αυτής. Η εμπλοκή της Τουρκίας καθιστούσε πλέον το κυπριακό ζήτημα από αποικιακό σε διεθνές ή περιφερειακό.

Η συνάρτηση αυτών των παραγόντων επηρέασε καθοριστικά την τύχη της δεύτερης ελληνικής προσφυγής, η οποία υποβλήθηκε στον ΟΗΕ το 1955. Η αποτυχία ήταν παταγώδης, καθώς δεν επιτεύχθηκε η εγγραφή του αιτήματος της Ελλάδας στην ημερήσια διάταξη της Γενικής Συνέλευσης. Καθοριστική θεωρείται η στάση των

²⁷ Ειδικότερα, για τους Βρετανούς η διατήρηση της τουρκικής φιλίας ήταν θέμα υψίστης σημασίας και σταδιακά επεδίωξαν να επισημοποιήσουν την εμπλοκή της Τουρκίας στην υπόθεση της Κύπρου. Ο τουρκικός παράγοντας (κυρίως η αυξανόμενη τουρκική αδιαλλαξία) αποτέλεσε αναπόφευκτα στοιχείο το οποίο περιέπλεξε το ζήτημα της Κύπρου, βλ. <http://www.kathimerini.gr/755282/article/epikairothta/kosmos/h-trimerhs-diaskeyh-toy-londinoy>

ΗΠΑ κατά την ψηφοφορία του σχεδίου ψηφίσματος της ελληνικής αντιπροσωπείας οι οποίες ενώ κατά την πρώτη προσφυγή της Ελλάδος απείχαν της ψηφοφορίας, στην δεύτερη ψήφισαν εναντίον του ελληνικού αιτήματος. Με αυτόν τον τρόπο, οι ΗΠΑ επηρέασαν και τη στάση άλλων κρατών μελών και κατ' επέκταση την τελική απόφαση για τη μη εγγραφή του θέματος της Κύπρου στην ημερήσια διάταξη της 10^{ης} Συνόδου της ΓΣ/ΗΕ²⁸. Ωστόσο, η αμερικανική κυβέρνηση, αμέσως, πίεσε το Λονδίνο για έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ της Μεγ. Βρετανίας, Ελλάδας και του Αρχιεπίσκοπου Μακάριου Γ', με διαρκώς ενήμερη την Άγκυρα οι οποίες περαιώθηκαν ανεπιτυχώς πάλι με το απορριφθέν σχέδιο του νέου Βρετανού Κυβερνήτη της Κύπρου Χάρντιγκ και τις αδιέξοδες συνομιλίες του με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Κατά τις συνομιλίες του Χάρντιγκ με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ', αρχικά, συμφωνήθηκε η επεξεργασία ενός σχεδίου αυτοκυβέρνησης, οι διαφορές μεταξύ των δύο ανδρών, όμως, ήταν τέτοιες που οδήγησαν σε αδιέξοδο και τερματισμό των διαπραγματεύσεων.

Το ναυάγιο των συνομιλιών του Βρετανού Κυβερνήτη της Κύπρου Χάρντιγκ με τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Μακάριο Γ' είχε ως αποτέλεσμα την εξορία του Κυπρίου ηγέτη στις Σεϋχέλλες. Η βρετανική αντίδραση στην αποτυχία των συνομιλιών θα εξωθήσει την κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην υποβολή για τρίτη φορά από μέρους της Ελλάδος, προσφυγής στα ΗΕ στις 13 Μαρτίου 1956. Βέβαια, ούτε κι αυτή τη φορά το ελληνικό σχέδιο ψηφίσματος τέθηκε σε ψηφοφορία, ενώ υιοθετήθηκε ομόφωνα η πρόταση της Ινδίας η οποία ζητούσε την επανάληψη διαπραγματεύσεων με σκοπό την επίτευξη δημοκρατικής και δίκαιης λύσης του Κυπριακού σύμφωνης με τις αρχές και τους σκοπούς του Χάρτη του ΟΗΕ. Τον Ιούλιο του ίδιου έτους, η βρετανική κυβέρνηση ανακοίνωσε τον διορισμό του Βρετανού συνταγματολόγου λόρδου Ράντκλιφ, ο οποίος θα αναλάμβανε να επισκεφθεί τη Κύπρο για επαφές με όλα τα μέρη και ακολούθως να εκπονήσει ένα φιλελεύθερο Σύνταγμα για το νησί. Οι προτάσεις Ράντκλιφ θα απορριφθούν τόσο από τον εξορισθέντα Κύπριο ηγέτη όσο και από τον Έλληνα πρωθυπουργό Καραμανλή ως απαράδεκτες.

Η Αθήνα προσέφυγε ξανά στον ΟΗΕ το Νοέμβριο του 1957 με την 4^η κατά σειρά προσφυγή της και την υποβολή ενός προσεκτικά διατυπωμένου σχεδίου

²⁸ Χριστοδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σ.48.

ψηφίσματος το οποίο συνέδεε το μελλοντικό καθεστώς της Κύπρου με το άρθρο 16 της Συνθήκης της Λωζάννης²⁹ μεταξύ άλλων³⁰. Στο περιθώριο της συζήτησης των υποβαλλόμενων σχεδίων, Ελλάδα και Τουρκία συμφώνησαν στην διεξαγωγή δημοψηφίσματος στην Κύπρο υπό την αίρεση της προστασίας του δικαιώματος εσωτερικής αυτοδιάθεσης για τον τουρκοκυπριακό πληθυσμό από την πλευρά της τουρκικής αντιπροσωπείας. Το αποτέλεσμα ήταν καλύτερο από κάθε άλλη φορά: η ελληνική πρόταση υπερψηφίστηκε από την πλειοψηφία των παρόντων μελών της Γενικής Συνέλευσης (31 υπέρ, 23 εναντίον, 24 αποχές), δεν εξασφάλισε όμως την πλειοψηφία των δύο τρίτων που απαιτούνταν για τη λήψη απόφασης. Οι δισταγμοί της ΓΣ/ΗΕ για εγγραφή του κυπριακού ζητήματος στην ημερήσια διάταξη οφειλόταν, κυρίως, διότι το διεθνές νομικό πλαίσιο του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση δεν είχε σταθεροποιηθεί ακόμη, ώστε να μπορεί να ζητηθεί η εφαρμογή του.³¹

Στα τέλη Νοεμβρίου 1958, η αρμόδια επιτροπή του ΟΗΕ ξεκίνησε τη συζήτηση για το κυπριακό ως αποτέλεσμα της πέμπτης και τελευταίας προσφυγής της Ελλάδος που είχε υποβληθεί τον Αύγουστο του ίδιου έτους, εξαιτίας της απόρριψης του Σχεδίου Μακμίλαν από την κυβέρνηση Καραμανλή. Στις 5 Δεκεμβρίου 1958, κατόπιν ελληνοτουρκικής συνεννοήσεως, υιοθετήθηκε το Ψήφισμα 1287 (XIII) περί εξεύρεσης ειρηνικής, δημοκρατικής και δίκαιης λύσης στα πλαίσια του Χάρτη των ΗΕ³² όπως και εκείνο του 1956. Είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι οι διεργασίες των ΗΕ έλαβαν χώρα κατόπιν των απορριφθέντων από την Ελλάδα, σχεδίων Φουτ και Μακμίλαν³³ τα οποία είχαν έντονη διχοτομική δυναμική, ενώ το δεύτερο ήδη προωθείτο και επρόκειτο να επιβληθεί μονομερώς ερήμην της ελληνικής πλευράς από τη Μεγάλη Βρετανία και την Τουρκία. Το αίτημα πλέον για αυτοδιάθεση – ένωση εγκαταλείφθηκε και μετατράπηκε σε αίτημα για αυτοδιάθεση – ανεξαρτησία. Η

²⁹ Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, Μπρεδήμας Αντ., «Το Κυπριακό στη ΓΣ/ΗΕ: Η Λογική της Περιορισμένης Αυτοδιάθεσης», (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.451.

³⁰ Αρθ. 1, 1, 10, 14 του Χάρτη των ΗΕ.

³¹ Μπρεδήμας Αντ., «Το Κυπριακό στη ΓΣ/ΗΕ: Η Λογική της Περιορισμένης Αυτοδιάθεσης» στο Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε., *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.454.

³² Τερλέξης Π., *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), σσ.193-194-457.

³³ Πυρήνας του Σχεδίου αποτελούσε η ιδέα για την εγκαθίδρυση στην Κύπρο ενός καθεστώτος τριπλού «συνεταιρισμού» μεταξύ Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας. Επίσης, προβλεπόταν η διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας για επτά χρόνια και η εκπόνηση Συντάγματος στη βάση της μέγιστης δυνατής κοινοτικής αυτονομίας. Θα ιδρύονταν δύο κοινοτικές Βουλές (μια ελληνοκυπριακή και μια τουρκοκυπριακή), αλλά όχι ένα κοινό κυπριακό νομοθετικό σώμα. βλ. <http://www.kathimerini.gr/797416/article/epikairothta/ellada/to-sxedio-makmilan>

στροφή αυτή σαφώς και οφείλεται στο υποβληθέν Σχέδιο Μακμίλαν αλλά και στο γεγονός ότι οι προηγούμενες τέσσερις προσπάθειες προσφυγών για υιοθέτηση σχεδίου ψηφίσματος ευνοϊκό για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος είχαν απορριφθεί τυπικά και ουσιαστικά.

Οι ελληνικές προσφυγές στον ΟΗΕ δεν είχαν αποφέρει την επίλυση του Κυπριακού στη βάση του δίκαιου αιτήματος των Ελλήνων κατοίκων του νησιού για αυτοδιάθεση. Πλέον, οι ελληνικές προσδοκίες για την εκπλήρωση της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα είχαν εγκαταλειφθεί οριστικά και αμετάκλητα. Η μόνη λύση ορατή στον διπλωματικό ορίζοντα ήταν η προοπτική της δεσμευμένης ανεξαρτησίας της Κύπρου, κατόπιν διαπραγματεύσεων της Μεγάλης Βρετανίας, Ελλάδος και Τουρκίας, σε πλαίσιο διασυμμαχικό μεταξύ εταίρων του ΝΑΤΟ³⁴.

Συνοψίζοντας την ελληνική πορεία του διπλωματικού εγχειρήματος, σημειώνουμε ότι ένα διμερές ζήτημα δύο συμμάχων, που θα μπορούσε να διευθετηθεί λίαν συντόμως αν η ελληνική πλευρά συνέχιζε να παίζει το παιχνίδι της υπομονής, της μετριοπάθειας και του κατευνασμού, διεθνοποιήθηκε με ευθύνη της ελληνικής πλευράς μέσω των προσφυγών της στα ΗΕ. Η τακτική των προσφυγών στα Ηνωμένα Έθνη αποδείχθηκε ατελέσφορη, καταδίκασε τον εναπομείναντα ελληνισμό της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης σε τελική έξωση και συμπεριέλαβε την Τουρκία στις διαπραγματεύσεις. Αποτέλεσμα αυτών, η αποδιεθνοποίηση τελικά του κυπριακού ζητήματος και η «επίλυση» του κατόπιν τριμερών διασυμμαχικών διαπραγματεύσεων που οδήγησε στην ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας με δοτό Σύνταγμα και πολλές παθογένειες.

2. 2 - Το Διεθνές Σύστημα της Δεκαετίας του 1950

Γενικά, ο ΟΗΕ ως οργανισμός αποτελεί ένα forum πολυμερούς διπλωματίας³⁵ στο εσωτερικό του οποίου λαμβάνουν χώρα διάφορες επίσημες και ανεπίσημες διεργασίες κατά τις οποίες δημιουργούνται ομάδες ή lobbies συμφερόντων και

³⁴ Στο περιθώριο των εργασιών της ΓΣ/ΗΕ για την συζήτηση της 5^{ης} ελληνικής προσφυγής, οι υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας, Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας και Φατίν Ζορλού αντίστοιχα, ξεκινούσαν μυστικές συνομιλίες, οι οποίες θα έθεταν τις βάσεις για τη συνομολόγηση μόλις δύο μήνες αργότερα των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου, μέσω της οποίας η Ένωση ή η διχοτόμηση απαγορεύτηκαν· αντίθετα, προνοήθηκε η ίδρυση μιας νέας κρατικής οντότητας: η Κυπριακή Δημοκρατία.

³⁵ Ε. Χειλά, «Η αυτοδιάθεση των λαών, ο ΟΗΕ και η προσφυγή της Ελλάδος το 1954», στο Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.75.

προώθησής τους στα αρμόδια όργανα. Ειδικότερα κατά τις ανεπίσημες διεργασίες του οργανισμού, πέρα από την δημιουργία ομάδων προώθησης κοινών συμφερόντων ή ομάδων συνδιαλλαγής τους, συχνά είναι ο τόπος ανίχνευσης ευνοϊκού ή όχι κλίματος ως προς ένα συγκεκριμένο προς υποβολή θέμα.³⁶ Υπό αυτήν την έννοια η λειτουργία και η δράση του ΟΗΕ επηρεάζεται από τις άνω διεργασίες και κρατικές συμπεριφορές, και σαφέστατα, ο Διεθνής αυτός θεσμός δεν αποτελεί ανεξάρτητο δρώντα στα διεθνή τεκταινόμενα.³⁷ Συνεπώς, προτού η Ελλάδα προσφύγει στα Η.Ε. θα έπρεπε να προσεγγίσει παρασκηνακά εντός των κόλπων του Οργανισμού τους παίχτες-κράτη εκείνα που θα έδιναν την καθοριστική τους υποστήριξη στο ελληνικό αίτημα. Όμως, δύο είναι τα καθοριστικά σφάλματα της ελληνικής διπλωματίας κατά τις ανεπίσημες διεργασίες πριν την προσφυγή το φθινόπωρο του 1954 στην Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ:

- Μη ρεαλιστική εκτίμηση περί ύπαρξης ενιαίου ανταποικιακού μπλοκ στα Η.Ε., όταν η ίδια η Ινδία, επικεφαλής του ανταποικιακού κινήματος στα Η.Ε., και με επιρροή στα ζητήματα αυτά, ήταν αρνητική στο θέμα της εγγραφής του θέματος στην ημερήσια διάταξη του ΟΗΕ το 1954.³⁸ Η Κύπρος ρίχνει εξ αρχής στις εξωτερικές της σχέσεις το βάρος στους αδέσμευτους³⁹ καλλιεργώντας παράλληλα τις σχέσεις της με τον ανατολικό συνασπισμό⁴⁰ με αποτέλεσμα οποιαδήποτε προσπάθεια συνεννόησης και διαπραγμάτευσης των Ελληνικών Κυβερνήσεων με τις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία να καταλήγει σε αδιέξοδο.⁴¹ Η επιλογή του Μακάριου για πολιτική ευθυγράμμιση με τον Τρίτο Κόσμο και για μία πολιτική εξισορρόπησης των αμερικανικών, βρετανικών, τουρκικών και ελλαδικών επιδιώξεων ήταν ατυχής.⁴²

³⁶ Ε.Χειλά, *Ο ρόλος της μεσολάβησης στη διαχείριση κρίσεων*. (Αθήνα: Σιδέρης, 1999).

³⁷ J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security*, (19/3, Winter 1994/95).

³⁸ Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, Ε. Χειλά, "Η αυτοδιάθεση των λαών, ο ΟΗΕ και η προσφυγή της Ελλάδος το 1954", (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.72.

³⁹ Η πρώτη διεθνής εμφάνιση του Αρχιεπισκόπου Μακάριου ήταν στη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων στο Μπαντούγκ το 1955.

⁴⁰ «Οι Σοβιετικοί δεν ήταν διατεθειμένοι να υπονομεύσουν την ύφεση για χάρη ενός επεισοδίου σε μία γκρίζα ζώνη πρωταρχικού αμερικανικού συμφέροντος...» Β. Κουφουδάκης, *Κύπρος: ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική* (Αθήνα: Πατάκης, 2008) σ.204.

⁴¹ Μ. Αλεξανδράκης, Β. Θεοδωρόπουλος, Ευστ. Λαγάκος, *Το Κυπριακό 1950-1974, Μία Ενδοσκοπήση*, (Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1987), σσ125-131.

⁴² Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, Η. Κουσκουβέλης, "Στρατηγική μικρών κρατών στο διεθνές σύστημα: η περίπτωση της Κύπρου", (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.407.

Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι η προσφυγή της Ελλάδος στον ΟΗΕ δεν έλαβε την προσδοκώμενη υποστήριξη από τα νέα μέλη - κράτη πρώην αποικίες του Οργανισμού που αναζητούσαν και απολάμβαναν πολυμερής υποστήριξη από την Δύση.

- Λανθασμένη εκτίμηση της ελλαδικής και ελληνοκυπριακής πλευράς ότι η απώλεια ισχύος της βρετανικής πλευράς θα την ανάγκαζε σε διαπραγματευτική υποχώρηση διότι αυτή θα αδυνατούσε να καλύψει το αυξανόμενο κόστος διατήρησης της αυτοκρατορικής της θέσης.⁴³ Όμως, η απώλεια επιρροής και κυριαρχίας της Μεγάλης Βρετανίας στην Αίγυπτο ⁴⁴ εντατικοποιούσε τις αντιδράσεις στο εσωτερικό πολιτικό γίγνεσθαι της χώρας για άρνηση οποιασδήποτε διαπραγμάτευσης με την ελληνική πλευρά στο αίτημά της για αυτοδιάθεση της Κύπρου ειδικά με την μορφή ένωσης με το εθνικό κέντρο.
- Οι ΗΠΑ από την πρώτη στιγμή θεωρούσαν το κυπριακό, εσωτερικό ζήτημα του ΝΑΤΟ. Για αυτό τον λόγο οι ΗΠΑ πήραν από την πρώτη στιγμή το μέρος της στενού συμμάχου τους Μεγάλης Βρετανίας για ιδεολογικούς πρωτίστως αλλά και γεωπολιτικούς - γεωστρατηγικούς λόγους παρόλο που οι Αμερικανοί δεν ήταν ευχαριστημένοι με την αδιαλλαξία του Λονδίνου⁴⁵. Ωστόσο, οι ΗΠΑ είχαν καταστήσει σαφές στην ελληνική πλευρά ότι δεν θα υποστήριζαν μία πρωτοβουλία προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη.⁴⁶ Η διεθνοποίηση του ζητήματος της Κύπρου δυσαρέστησε την Ουάσιγκτον πλήττοντας το κύρος της Βορειοατλαντικής συμμαχίας, διότι με αυτόν τον τρόπο η Ελλάς εμμέσως πλην σαφώς, εξέθετε την εσωτερική συνοχή της συμμαχίας και τους διαύλους επικοινωνίας της. Ως μοναδικός τρόπος επίλυσης του Κυπριακού προκρινόταν τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από την Μεγάλη Βρετανία, μία ειρηνική λύση κατόπιν συνεννόησης εντός της Συμμαχίας μέσω της αθόρυβης διπλωματικής

⁴³ Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74, Ειρήνη Χειλά*, (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.74, Η εκτίμηση αυτή βεβαίως και είχε θετικό έρεισμα στην χάραξη της υψηλής στρατηγικής της Ελλάδος σχετικά με το Κυπριακό ζήτημα, ωστόσο θα πρέπει να εκτιμηθεί ότι ορισμένες κτήσεις είχαν υψηλότερο κόστος χρήσης, πχ Ινδία σε σχέση με την Κύπρο.

⁴⁴ Εθνικοποίηση της διώρυγας του Σουέζ, άνοδος του Νάσερ στην εξουσία και η γενικότερη αντίδραση για την βρετανική παρουσία στην βορειο-αφρικανική χώρα.

⁴⁵ Οι ΗΠΑ ως ιδεολογικός ηγέτης της Δύσης και προωθητής των φιλελεύθερων ιδεωδών ήταν σαφώς υπέρ της αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού αλλά όχι με την μορφή της ένωσης με την Ελλάδα που θα διατάραζε τις περιφερειακές γεωπολιτικές ισορροπίες.

⁴⁶ Stephen G. Xydis, "Toward Toil and Moil in Cyprus", *The Middle East Journal*, 20, (1966).

οδού.⁴⁷ Εξίσου σημαντική είναι η αναφορά των δρώμενων σε περιφερειακό επίπεδο στην Έγγυς Ανατολή και την νοτιοανατολική Μεσόγειο Θάλασσα. Οι ΗΠΑ δεν επιθυμούσαν μία ενδονατοϊκή συμπλοκή Ελλάδος και Τουρκίας σε μία ευαίσθητη για τα γεωπολιτικά της συμφέροντα περιοχή. Επίσης, κρινόταν σκόπιμο τόσο για τις ΗΠΑ αλλά και για την Μεγ. Βρετανία, η διατήρηση των στρατιωτικών βάσεων στην Κύπρο προκειμένου να διασφαλισθούν οι πλούσιοι ενεργειακοί πόροι της περιοχής μέσω μίας διαρκούς ΝΑΤΟικής παρουσίας σε μία περίοδο όπου το σοβιετικό πολεμικό ναυτικό είναι παρόν και ενεργό στην ΝΑ Μεσόγειο.

Στο ιδεολογικό επίπεδο την δεκαετία του '50, ΗΠΑ και Μεγ. Βρετανία είναι οι δύο ισχυροί κρατικοί δρώντες ενάντια στην σοβιετική ιδεολογική και γεωπολιτική εξάπλωση της ΕΣΣΔ⁴⁸ στη βάση της «ανάσχεσης» (containment) της κόκκινης απειλής⁴⁹. Την περίοδο αυτή ο Ψυχρός πόλεμος βρίσκεται στη πρώτη κορύφωσή του⁵⁰, διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον διπολισμού, ένα σύστημα με δύο πόλους ισχύος, τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ. Οι δύο υπερδυνάμεις έχοντας στην κατοχή τους πυρηνικά όπλα, αναλαμβάνουν ρόλο ηγέτη, συμμάχου, προστάτη και ελεγκτή και αντλούν την ισχύ τους από τη συντριπτική οικονομική, βιομηχανική και στρατιωτική ικανότητά τους.⁵¹ Η ιδεολογική διαφοροποίηση των υπερδυνάμεων είναι καθολική και αγεφύρωτη⁵², με αποτέλεσμα την διαμόρφωση δύο συμμαχικών διεθνών θεσμών συλλογικής άμυνας, το ΝΑΤΟ και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, την διαμόρφωση συγκεκριμένων σφαιρών επιρροής για κάθε μία από τις δύο υπερδυνάμεις και την συναφή υψηλού βαθμού συσπείρωση των κρατών γύρω από τους δύο πόλους ισχύος.

Το διαμορφωθέν συμπαγές διπολικό διεθνές σύστημα δεν επιδέχεται τροποποιήσεις και αλλαγές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα διεθνούς κρίσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων είναι η κρίση των πυραύλων της Κούβας και η απώλεια επιρροής που υπέστησαν εκεί οι ΗΠΑ δημιουργώντας ένα προηγούμενο για την Κύπρο. Επ'

⁴⁷ Αλ. Ηρακλείδης, *Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2007*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2006).

⁴⁸ J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων* (Αθήνα: Ποιότητα, 2007).

⁴⁹ George Kennan, "The Sources of Soviet Conduct" (USA: Foreign Affairs, 1947).

⁵⁰ Η πρώτη περίοδος (1947-1971) κορύφωσης της έντασης των δύο πόλων του Διεθνούς Συστήματος φαίνεται να εισέρχεται σε μία περίοδο détente το 1972 κατόπιν της υπογραφής των Συνθηκών ελέγχου των εξοπλισμών.

⁵¹ Ηλίας Κουσκουβέλης, *Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο* (Αθήνα: Ποιότητα, 2002).

⁵² Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, Η. Κουσκουβέλης, "Στρατηγική μικρών κρατών στο διεθνές σύστημα: η περίπτωση της Κύπρου", (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.405.

ουδενί, οι ΗΠΑ δεν θα επέτρεπαν να δημιουργηθεί μία νέα Κούβα στην Μεσόγειο θάλασσα λόγω της ιδεολογικής αμφιταλάντευσης πολιτικής σκοπιμότητας του Μακάριου προκειμένου να προωθήσει τις προσωπικές του αλλά και ελληνοκυπριακές επιδιώξεις, αναζητώντας συμμάχους στον Ανατολικό Συνασπισμό ή στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Βέβαια οι δύο υπερδυνάμεις προοδευτικά υιοθέτησαν μια πολιτική μη παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις της άλλης⁵³, και η Κύπρος ήταν μία περίπτωση τέτοια. Επιπροσθέτως, η τουρκική και τουρκοκυπριακή πλευρά συμμαχούσαν, συνέπλεαν και κολάκευαν τις ανασφάλειες των ΗΠΑ και των Βρετανών⁵⁴, προκειμένου να επιτύχουν τις στρατηγικές τους επιδιώξεις στο υπο-αποαποικιοποίηση Κύπρο.

Σε γενικότερο πλαίσιο διαπιστώνεται μία μεταστροφή των ΗΠΑ από υπέρμαχο της φιλελεύθερης θεώρησης για αποαποικιοποίηση και αυτοδιάθεση των πρώην αποικιών λόγω του έντονου ανταγωνισμού Ανατολής – Δύσης η οποία οφείλεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις πρώην αποικιών οι οποίες έδειξαν να προτιμούν μία νέα ιδεολογική προοπτική για τα νέα τους κράτη μακριά από τα δυτικά πρότυπα των πρώην αφεντών τους.⁵⁵ Βέβαια, πίσω από όλα αυτά τα ιδεολογικά επιχειρήματα, υπάρχει ο ανταγωνισμός των δύο υπερδυνάμεων για απόκτηση ολοένα και περισσότερης ισχύος, γεωπολιτικής και ενεργειακής εξασφάλισης, διεύρυνσης των σφαιρών επιρροής τους και στόχευσης στην απομείωση των συντελεστών ισχύος του αντιπάλου άμεσα ή έμμεσα.

2.3 - ΟΗΕ ως Παγκόσμιος Θεματοφύλακας: Mearsheimer Vs Keohane⁵⁶

Στο σημείο αυτό είναι πολύ σημαντικό να γίνει μία αναφορά στις διαφορές του Θεσμικού Φιλελευθερισμού και του Νεορεαλισμού, προκειμένου να μπορέσει να εξηγηθεί επαρκώς η επιλογή της Ελλάδος να προσφύγει στον ΟΗΕ το δεύτερο μισό του 1954 με αίτημα την αυτοδιάθεση του Κυπριακού λαού και την οριστική αποαποικιοποίηση της νήσου από το Βρετανικό Στέμμα. Η Ελλάς την περίοδο αυτή μεταξύ άλλων παραγόντων εσωτερικής πολιτικής αλλά και βρετανικής δυσκαμψίας κατά τις διμερείς διαπραγματεύσεις που επηρέασαν και επέτειναν την απόφαση για διεθνοποίηση του κυπριακού ζητήματος, φαίνεται ότι επενδύει τα μάλα στην ηθική

⁵³ Ο.π., σ.408.

⁵⁴ Ο.π., σ.408.

⁵⁵ Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι περιπτώσεις της Ινδοκίνας, της Συρίας, του Λιβάνου.

⁵⁶ Jackson R., Sorensen G., *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Gutenberg, 2006), σσ.144-210.

διάσταση του Διεθνούς Δικαίου, στην ισχυρά ανερχόμενη τάση για αυτοδιάθεση των λαών που βρίσκονται υπό αποικιακή κυριαρχία και στην δυναμική του ΟΗΕ ως παγκόσμιος θεματοφύλακας των εξελίξεων σε πλανητικό επίπεδο και ως νομοθετικό σώμα και φωνή της παγκόσμιας κοινότητας⁵⁷.

Τα δύο άρθρα *The False Promise of International Institutions* του John J. Mearsheimer⁵⁸ και *The Promise of Institutional Theory* των Robert O. Keohane και Lisa L. Martin⁵⁹, δίνουν τις δύο προσεγγίσεις για την κατανόηση των ρόλων, της φύσης και της επίδρασης των θεσμών στα κράτη προκειμένου να διασφαλισθεί η σταθερότητα και η ειρήνη στο Διεθνές Σύστημα.

Ο Mearsheimer αναφέρεται στις λογικές αποκλίσεις των τριών θεωριών του θεσμισμού, τον φιλελεύθερο θεσμισμό, την συλλογική ασφάλεια και την κριτική θεωρία. Επίσης, ισχυρίζεται ότι οι διεθνείς θεσμοί δεν παίζουν κάποιο σημαντικό ρόλο στην διατήρηση της ισορροπίας και της ειρήνης διότι λειτουργούν εντός ενός άναρχου περιβάλλοντος που ελέγχεται από ανεξάρτητα κυρίαρχα κράτη. Με άλλα λόγια, οι διεθνείς θεσμοί είναι εξαρτώμενες μεταβλητές των κυρίαρχων κρατών και δεν έχουν καμία δικαιοδοσία να μεταβάλλουν τις οιοσδήποτε επιλογές ενός κράτους. Συνεπώς όποιες κι αν είναι οι θεσμικές υποσχέσεις, στην απουσία μίας υποχρεωτικής γενικής εφαρμογής, αυτές θεωρούνται ως εξαπάτηση. Ο Mearsheimer επιδιώκει να επεξηγήσει τις τρεις θεωρίες του θεσμισμού από μία ρεαλιστική σκοπιά και καταλήγει ότι αυτές δεν διαχωρίζονται μεταξύ τους, κι αν ακόμα αυτό συμβεί, τότε αυτές είναι υφιστάμενες της ρεαλιστικής σχολής των Διεθνών Σχέσεων λόγω της ρεαλιστικής καταβολής τους.

2.3.1 - Η συνδρομή του Mearsheimer.

Ρεαλιστικό Μοντέλο: Ο Mearsheimer αναλύει την σχετικότητα του θεσμισμού μέσα από τις πέντε βασικές παραδοχές της ρεαλιστικής σχολής σκέψης των Διεθνών Σχέσεων:

- Το Διεθνές Σύστημα είναι άναρχο,
- Τα κράτη διαθέτουν ένα ελάχιστο στρατιωτικό – επιθετικό εκτόπισμα,

⁵⁷ Watson A., *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας* (Αθήνα: Ποιότητα, 2006), σ.521.

⁵⁸ Mearsheimer, John J. "The False Promise of International Institutions." *International Security*, vol. 19, no. 3, 1994, σσ. 5–49.

⁵⁹ Keohane, Robert O., και Lisa L. Martin. "The Promise of Institutional Theory." *International Security*, vol. 20, no. 1, 1995, σσ. 39–51

- Επικρατεί αβεβαιότητα σχετικά με τις προθέσεις των έτερων κρατών, στοιχείο σημαντικό στην διαμόρφωση της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους,
- Η επιβίωση είναι βασικό στοιχείο για την διατήρηση της κυριαρχίας ενός κράτους,
- Τα κράτη είναι στρατηγικά εγωιστικά και λογικοί δρώντες.

Οι άνω παραδοχές διαμορφώνουν τρία μοτίβα κρατικής συμπεριφοράς:

1. Οι δύο πρώτες παραδοχές της ρεαλιστικής σχολής καθορίζουν ότι ο φόβος είναι παρόν μεταξύ των κυρίαρχων κρατών στο Διεθνές Σύστημα ελλείψει ενός αποτελεσματικού διεθνούς οργανισμού διευθέτησης των διαφορών ή μίας κεντρικής κυβέρνησης.
2. Οι δύο επόμενες παραδοχές κάνουν σαφές ότι η αυτοβοήθεια είναι η μόνη επιλογή για την εξασφάλιση της επιβίωσης ενός κράτους.
3. Το τρίτο συμπέρασμα που εξάγεται από την τέταρτη και πέμπτη παραδοχή είναι ότι τα κράτη τείνουν να γίνουν ηγεμονικά και να επεκτείνουν την ισχύ τους διότι με αυτό τον τρόπο διασφαλίζουν την επιβίωσή τους.

Σε έναν ρεαλιστικό κόσμο, η συνεργασία μεταξύ των κρατών στο Διεθνές Σύστημα εξαρτάται από την απόκτηση σχετικού πλεονεκτήματος έναντι άλλων κρατών. Οι Διεθνείς Θεσμοί συνεπώς δεν είναι τίποτε άλλο από όργανα μεγέθυνσης της ηγεμονίας των ισχυρών κρατών, όργανα απόκτησης ισχύος και παρεμπόδισης άλλων να προσεγγίσουν αυτό το επίπεδο. Η ισορροπία ισχύος είναι η ανεξάρτητη μεταβλητή στον πόλεμο και στην ειρήνη ενώ οι Διεθνείς Θεσμοί είναι μόνο μία αντανάκλαση αυτής της ισορροπίας ισχύος.

2.3.2 - Η εξαπάτηση των θεωριών του Θεσμισμού.

Φιλελεύθερος Θεσμισμός (LI): πρόκειται για μία θεωρία συγκεκριμένης στόχευσης η οποία αναζητά την αμοιβαία συνεργασία μεταξύ των κρατών για την βέλτιστη αποκόμιση οφελών. Όμως, κυριότερο εμπόδιο στην διεθνή συνεργασία αποτελεί το δέλεαρ της εξαπάτησης μεταξύ των κρατών. Η δημιουργία των Διεθνών Θεσμών, λοιπόν, λύνει αυτό το πρόβλημα με τους εξής τρόπους:

- Οι θεσμικοί κανόνες αυξάνουν τον αριθμό των συναλλαγών μειώνοντας τα κόστη των διαπραγματεύσεων, συμμόρφωσης κλπ. Όταν εντοπισθεί ένας

δρώντας που εξαπατάει τότε απομακρύνεται από μελλοντικές συνεργασίες με άλλα κράτη. Το γεγονός αυτό αποθαρρύνει τέτοιου είδους παραβατικές κρατικές συμπεριφορές.

- Οι θεσμικοί κανόνες αναπτύσσουν δεσμούς με τους οποίους ένα κράτος που έχει εξαπατηθεί να μπορεί να ανταποδώσει σε άλλον τομέα της διεθνούς συνεργασίας έναντι του κράτους παραβάτη
- Οι θεσμοί εποπτεύουν την συμμόρφωση των κανόνων συνεργασίας και διαδίδουν όγκο πληροφοριών προκειμένου να εντοπίζεται μία συναλλαγή μεταξύ των κρατών που τείνει στην εξαπάτηση. Οι πληροφορίες αυτές όμως δημιουργούν φόβο της έκθεσης στα κράτη.

Η κριτική έναντι του φιλελεύθερου θεσμισμού:

- Ο ισχυρισμός του ότι η συνεργασία στον οικονομικό τομέα δεν σημαίνει και συνεργασία στον τομέα της στρατιωτικής ασφάλειας. Η συνεργασία με πιθανότητα εξαπάτησης δεν είναι εφικτή σε θέματα υψηλής πολιτικής που ασχολούνται με θέματα ασφάλειας. Οι θεωρητικοί του φιλελεύθερου θεσμισμού υποστηρίζοντας ότι μικρά κράτη μπορούν να συνεργαστούν σε θέματα ασφαλείας με ισχυρά κράτη, ενισχύουν έμμεσα το ρεαλιστικό πρότυπο και αμφισβητούν την ίδια τη σημασία του ίδιου του θεσμικού οργάνου, εάν η ισχύς είναι δεσπόζουσα.
- Η ουσιαστική ατιμωρησία των παραβατών της διεθνούς συνεργασίας, εμμέσως, προωθεί την εξαπάτηση, η οποία με τη σειρά της μειώνει την ιδέα της διεθνούς συνεργασίας.
- Ακόμη και αν το ζήτημα της εξαπάτησης επιλυθεί, τα κράτη εξακολουθούν να φοβούνται, διότι το χάσμα στην οικονομική πρόοδο συνδέεται άμεσα με το χάσμα της στρατιωτικής ικανότητας. Ο στρατιωτικός τομέας χρησιμοποιείται ιστορικά για την επίτευξη οικονομικών στόχων και αντίστροφα.⁶⁰

⁶⁰ Σχετικά με την κριτική του Mearsheimer για την Συλλογική Ασφάλεια και την Κριτική Θεωρία: Συλλογική ασφάλεια (CS): η θεωρία αυτή αποδέχεται ότι η ισχύς στις σχέσεις μεταξύ των κρατών είναι μία πραγματικότητα αλλά υποστηρίζει ότι οι Διεθνείς Θεσμοί είναι διαχειριστές αυτής της κρατικής ισχύος κατευθύνοντάς τη προς την οδό του γενικότερου καλού και όχι για την χρησιμοποίησή της ως όπλο καταστροφής. Η συλλογική ασφάλεια (CS) συμπεραίνει ότι η Διεθνής Ειρήνη μπορεί να επιτευχθεί μέσω της συλλογικής απομόνωσης του ταραχοποιού κρατικού δρώντα και συγκεκριμένων συλλογικών πρακτικών εναντίον του. Ο παραβάτης θα πρέπει να αντιμετωπίζεται γρήγορα με κοινές κρατικές δράσεις μεγάλης ισχύος.

Η κριτική έναντι της Συλλογικής Ασφάλειας:

2.3.3 - Η συνδρομή των R. O. Keohane και L. Martin

Από την άλλη οι Robert O. Keohane και Lisa Martin επιχειρούν να υπερασπιστούν τις θεωρίες του θεσμισμού εναντίον της κριτικής που ασκεί ο Mearsheimer επισημαίνοντας τα κενά της θεωρίας του και αμφισβητώντας την μεθοδολογία του για την ανάλυση των θεσμών. Ειδικότερα, οι Διεθνείς θεσμοί είναι βασικοί στην διαμόρφωση της πολιτικής των κρατών και για αυτό τον λόγο δεν μπορούν να θεωρηθούν ανεπαρκείς. Επίσης, οι δύο επιστήμονες απαριθμούν τις αρμοδιότητες και επιδιώξεις της E.E., ΟΗΕ και των εξειδικευμένων οργανισμών τους για να εξηγήσουν ότι οι Διεθνείς θεσμοί έχουν επιφέρει αλλαγές στις επιλογές των κρατών και έχουν διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο στην διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας και ειρήνης:

-
- Η απομόνωση ενός κράτους-παραβάτη μπορεί να μην λειτουργήσει όταν αυτός είναι ένα γειτονικό ισχυρό κράτος ή όταν πρόκειται για πολλούς παραβάτες. από τα υπόλοιπα είναι η βασική ιδέα του CS, το οποίο μπορεί να μην λειτουργήσει αν η συμμαχία πρέπει να αντιμετωπίσει το εγγύς ισχυρό κράτος ή όπου υπάρχουν πολλοί επιτιθέμενοι.
 - Ο φόβος μεταξύ των κρατών παραμένει παρόν, μία ξεκάθαρα ρεαλιστική θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων.
 - Η απαιτούμενη ταχεία συντονισμένη δράση ενάντια σε ένα κράτος-παραβάτη δεν είναι εύκολη υπόθεση.
 - Η θεωρία της Συλλογικής Ασφάλειας αποτυγχάνει να ερμηνεύσει τον τρόπο με τον οποίο ένα κράτος θα μπορούσε να συμπεριφέρεται ταυτόχρονα με το Μακιαβελικό πρότυπο αλλά και το Ουίλσονικό, δύο θεμελιωδών διαφορετικές συμπεριφορές.
 - Η ταχεία κοινή δράση, όπως υποδεικνύεται από το μοντέλο αυτό, υπονομεύει την έννοια της δημοκρατίας σχετικά με τις εσωτερικές πολιτικές και θεσμικές διαδικασίες ενός κράτους.
 - Η αμοιβαία εμπιστοσύνη είναι δύσκολο να επιτευχθεί διότι προϋπάρχουν ιστορικές μνήμες αντιπαλοτήτων και αδικιών μεταξύ των κρατών.

Κριτική Θεωρία: βασίζεται στην πεποίθηση ότι οι κινητήριες δυνάμεις της κρατικής συμπεριφοράς είναι η ιδέες και οι συναλλαγές αυτών, και όχι η δομή του Διεθνούς Συστήματος που διακατέχεται από την αναρχία. Η Κριτική Θεωρία επιδιώκει να εξασφαλίσει την «πραγματική ειρήνη» στο Διεθνές Σύστημα, όπου τα κράτη σταματούν να θεωρούν τους εαυτούς τους ως ξεχωριστά αποκλειστικά κυρίαρχα κράτη αλλά αντιθέτως αντιμετωπίζονται αμοιβαία ως μέλη μίας κοινότητας. Σύμφωνα με την Κριτική Θεωρία, η ατομική σκέψη καθορίζει τη σκέψη του κράτους, επειδή το κράτος μεταφέρει τη βούληση του λαού του. Ο ρόλος των Θεσμών είναι σημαντικός υπό την έννοια ότι αποτελούν τον μετασχηματιστικό παράγοντα της κοινωνίας και των νόμων, νορμών και κανόνων της με τις οποίες εκτιμώνται οι άδικες και οι αδικαιολόγητες πράξεις.

Η κριτική έναντι της Κριτικής Θεωρίας:

- Η Κριτική Θεωρία βασίζεται στην θεμελιώδη αλλαγή στην διαδικασία της ειρήνης και της αρμονίας, ενώ την ίδια στιγμή αποδέχονται την αβεβαιότητα και την μη-προβλεψιμότητα του μέλλοντος. Η διακηρυγτούμενη αμοιβαία εμπιστοσύνη από ένα κράτος, σαφώς, και θα τιμωρείται όταν δεν έχει επέλθει η Διεθνής Αρμονία.
- Η αβεβαιότητα σχετικά με το μέλλον δημιουργεί στα κράτη ανασφάλεια για την επιβίωσή τους και με αυτόν τον τρόπο δεν είναι δυνατόν να αποκηρύξουν την ρεαλιστική θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων.

- Η θεώρηση του Mearsheimer δεν είναι παγκοσμίως εφαρμοστέα διότι αποτυγχάνει να εξηγήσει επί παραδείγματι την συμπεριφορά μικρών κρατών όπως η Ελβετία και το Μπουτάν που δεν επενδύουν ή δεν διαθέτουν στρατιωτική ικανότητα.
- Τα ισχυρά κράτη, ακόμη και οι ΗΠΑ, δείχνουν να εμπιστεύονται όλο και περισσότερο τους Διεθνείς Θεσμούς όπως βέβαια τον ΟΗΕ αλλά και ΕΕ, ΝΑΤΟ, ΝΑΦΤΑ κλπ.
- Οι θεωρητικοί του θεσμισμού ποτέ δεν έχουν υποστηρίξει ότι οι Διεθνείς Θεσμοί λειτουργούν σε απομόνωση από την πραγματικότητα της ύπαρξης της κρατικής ισχύος και ότι πάντα επηρεάζουν την εκάστοτε κρατική συμπεριφορά. Με άλλα λόγια οι συσχετισμοί στην κατοχή ισχύος σε διεθνές επίπεδο είναι αυτή που διαμορφώνουν το διεθνές περιβάλλον και τις συμπεριφορές των κρατών.
- Η οικονομία και η ασφάλεια δεν είναι δύο διαφορετικά πεδία διαπραγμάτευσης και συνεργασίας. Αμφότερα είναι αλληλοσυνδεδεμένα παρόλο που η ασφάλεια θεωρείται λιγότερο θεσμική. Εντός του πλαισίου θεσμικής συνεργασίας, η πληροφορία είναι σημαντική τόσο για την ομαλή διεξαγωγή μίας διακρατικής συναλλαγής, όσο και για την αποτροπή της εξαπάτησης ενός κράτους από ένα άλλο.
- Ο Mearsheimer αγνοεί να αναφέρει ότι στις πολυμερείς συνεργασίες, κάθε κράτος θα απολαμβάνει σχετικών οφελών σε κάποιους τομείς ενώ θα έχει και σχετικές ζημιές σε κάποιους άλλους τομείς, γεγονός που είναι σαφώς καλύτερο από μία κρατική απομόνωση. Αυτός είναι ο λόγος που τα κράτη επιθυμούν να συμμετάσχουν σε διάφορους Διεθνείς Οργανισμούς παρόλο που σε κάποιες περιπτώσεις παραχωρούν μέρος της κρατικής κυριαρχίας σε αυτούς.
- Οι Διεθνείς Θεσμοί δεν είναι πάντα μία εξαρτώμενη μεταβλητή των κυρίαρχων κρατών. Πολλές φορές έχουν επιδείξει ότι έχουν καταφέρει να τροποποιήσουν την εσωτερική νομοθεσία και συμπεριφορά κυρίαρχων κρατών, πχ ΕΕ, ΠΟΕ.
- Ένα σημαντικό παράδειγμα στο άρμα επιχειρημάτων υπέρ του Φιλελεύθερου Θεσμισμού είναι ο Οργανισμός Συλλογικής Ασφάλειας, το ΝΑΤΟ, τα οφέλη

του οποίου φαίνονται ξεκάθαρα στο ιστορικά ρευστό περιβάλλον της Ευρώπης.

- Επίσης, τα κράτη σταδιακά στο πέρασμα του χρόνου χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο το θεσμικό πλαίσιο των Διεθνών Οργανισμών προκειμένου να καθορίσουν την κρατική τους συμπεριφορά σε βαθμό μάλιστα που υιοθετούν στην εσωτερική νομοθεσία το πλαίσιο αυτό. Επίσης, τα κράτη πολλές φορές αποζητούν την νομική τουλάχιστον ικανοποίησή τους στα Διεθνή Φόρα, όταν τίθεται θέμα παραβίασης του θεσμικού πλαισίου από ένα τρίτο κράτος.

Βέβαια οι ισχυρισμοί και των δύο θεωρητικών σχολών δεν μπορούν να απομονωθούν και να θεωρηθούν αυταπόδεικτες. Τα κράτη δεν έχουν παραιτηθεί από την επιθετική τους συμπεριφορά, αλλά ούτε και τα ισχυρά κράτη επιβάλλονται ασύδοτα στα λιγότερο ισχυρά. Βέβαια, τα ισχυρά κράτη δεν αποδέχονται την μεταβολή του Διεθνούς Συστήματος ούτε και εξουσιοδοτούν τους Διεθνείς Θεσμούς αντί αυτά, επηρεάζοντας συνεπώς το ηγεμονικό σχήμα του Διεθνούς Συστήματος⁶¹.

Εκ της ανωτέρω θεωρητικής αντιπαράθεσης νεορεαλιστών και νεοφιλελεύθερων υποστηρικτών του θεσμισμού και των συναφών θεωρητικών συμπερασμάτων, γίνεται σαφές ότι η ελληνική κυβέρνηση της περιόδου των μέσων της δεκαετίας του 1950, εγκαταλείποντας την μετριοπαθή πολιτική του Ελευθέριου Βενιζέλου προκειμένου να επιλυθεί το κυπριακό ζήτημα και άλλα ζητήματα διμερούς ενδιαφέροντος μεταξύ Ελλάδος και Μεγάλης Βρετανίας, προτίμησε εσφαλμένα να προσφύγει στον ΟΗΕ, επιλέγοντας έτσι μία επιθετική πολιτική έναντι ενός διαχρονικά ισχυρού συμμάχου και προστάτη. Η ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ, από θεωρητικής προοπτικής, φαίνεται να επηρεάζεται εν πολλοίς από την φιλελεύθερη θεωρητική προσέγγιση περί πλανητικών αξιών και ηθικής αλλά και από την υπερεκτίμηση της δυνατότητας του ΟΗΕ ως παγκόσμιος Λεβιάθαν⁶². Τα αποτελέσματα είναι γνωστά, καθώς η ελληνική αντιπροσωπεία κατά τις επιδιωκόμενες κατά σειρά συζητήσεις του κυπριακού ζητήματος στην Γενική Συνέλευση ηττήθηκε κατ' ουσίαν σε όλες τις προσπάθειες της από το 1954 έως και το 1958, επιβεβαιώνοντας τα αναφερόμενα του Mearsheimer, αλλά και ανοίγοντας την πόρτα εισόδου στο κυπριακό ζήτημα της Τουρκίας. Ένα είναι βέβαιο, ότι η ελληνική

⁶¹ Άρνηση των ΗΠΑ, εκτός και αν η υπόθεση φερόταν αμοιβαία από τα ενδιαφερόμενα κράτη, να δεχθούν την ετυμηγορία του Δ.Δ. της Χάγης σχετικά με την παραβίαση της εθνικής κυριαρχίας της Νικαράγουα κατά την δεκαετία του 1970

⁶² Hoffmann St., *Χάος και Βία*, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2011).

στρατηγική για το κυπριακό ζήτημα θα έπρεπε να λάβει σοβαρά υπόψη της αν όχι την αυστηρά ρεαλιστική σκέψη περί Διεθνών Οργανισμών τουλάχιστον μία ορθολογιστική προσέγγιση του Grotius ή μία μετριοπαθή ρεαλιστική θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων.

2.4 - Αγγλική Σχολή – Διεθνής Κοινωνία και Διεθνείς Θεσμοί.

Οι Διεθνείς Οργανισμοί, οι ΜΚΟ, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις κ.ο.κ, είναι σημαντικοί ανθρωπίνι οργανισμοί που συμμετέχουν στις διεθνείς σχέσεις μα υπόκεινται στα κυρίαρχα κράτη και δεν μπορούν να δράσουν ανεξάρτητα από αυτά. Για τους στοχαστές της Διεθνούς Κοινωνίας, τα κυρίαρχα κράτη είναι τα θεμέλια της διεθνούς πολιτικής⁶³.

Όπως αναφέρει ο Bull⁶⁴ μία κοινωνία κρατών υπάρχει, όταν μία ομάδα κρατών που έχουν επίγνωση κάποιων κοινών συμφερόντων και αξιών δημιουργούν μια κοινωνία, με την έννοια ότι θεωρούν των δεσμεύονται από κοινούς κανόνες στις μεταξύ τους σχέσεις και μοιράζονται την ευθύνη της λειτουργίας των διεθνών θεσμών.

Ο Wight προσδιορίζει ιδεολογικά τις τρεις παραδόσεις των Διεθνών, τον ρεαλισμό, τον ορθολογισμό και του επαναστατισμό⁶⁵. Σχετικά με τον ορθολογισμό αναφέρει ότι τα κράτη έχουν θεμιτά συμφέροντα που τα άλλα κράτη αναγνωρίζουν και σέβονται, καθώς και πως αναγνωρίζουν τα γενικά πλεονεκτήματα του σεβασμού της αρχής της αμοιβαιότητας στις διεθνείς σχέσεις.⁶⁶ Με άλλα λόγια, ο ορθολογισμός ασχολείται με την κοινωνία και το Διεθνές Δίκαιο. Ειδικά για τον ρεαλισμό και τον ορθολογισμό στην πράξη διαπιστώνει ότι⁶⁷:

- Η Χάρτα των ΟΗΕ είναι ένα δείγμα μετριοπαθούς ρεαλισμού, καθώς παραχωρεί σε πέντε μεγάλες δυνάμεις το προνόμιο της λήψης σημαντικών αποφάσεων για θέματα πολέμου και ειρήνης.

⁶³ Jackson R., Sorensen G., *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Gutenberg, 2006), σ.215.

⁶⁴ Bull H., *The Anarchical Society*, (Columbia: Columbia University Press, 1995), σσ. 9-13

⁶⁵ Κατά τον Martin Wight τρεις είναι οι παραδόσεις των Διεθνών Σχέσεων, ο ρεαλισμός, ο ορθολογισμός και ο επαναστατισμός, βλ. Wight M., *International Theory*, (Leicester: Leicester University Press, 1994).

⁶⁶ Jackson R., Sorensen G., *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Gutenberg, 2006), σ.250.

⁶⁷ Jackson R., Sorensen G., *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Gutenberg, 2006), σσ.224-226.

- Το Σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών αποτελεί ένα παράδειγμα ορθολογισμού, διότι δέσμευε τα κράτη μέλη να τηρούν τους νόμους και τις υπάρχουσες συνθήκες με πιο ξεκάθαρο τρόπο από αυτόν του ΟΗΕ.
- Συμπερασματικά, το Σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών βασιζόταν στη συναίνεση των κρατών-μελών του, ενώ η Χάρτα του ΟΗΕ βασίζεται στα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων.⁶⁸

Συνολικά, η έννοια του ορθολογισμού του Wight και της Διεθνούς Κοινωνίας του Bull προσεγγίζουν ιδιαίτερα τις ιδέες του θεσμικού φιλελευθερισμού, οι οποίες εστιάζουν στη δημιουργία θεσμών και απορρίπτουν τη ρεαλιστική θέση πως οι θεσμοί υπάρχουν μόνο στους τύπους⁶⁹. Αμφότεροι, ο Bull και ο Wight είναι απόλυτα συνειδητοποιημένοι για τον ρόλο της ισχύος στην πολιτική των Διεθνών Σχέσεων η οποία, ωστόσο, μετριάζεται από την ηθική και τις αξίες. Τέλος, το ενδιαφέρον τους στρέφεται για τα όρια που τα κράτη επιβάλλουν στην συμπεριφορά τους λόγω του Διεθνούς Δικαίου και των Διεθνών Θεσμών⁷⁰.

Η μέση οδός που επιλέγουν οι θεωρητικοί της Αγγλικής Σχολής για να τοποθετήσουν την παράδοση της Διεθνούς Κοινωνίας υποδεικνύει μία εμπειριστατωμένη και, στο μέτρο του εφικτού, μία αμερόληπτη μελέτη των δύο άκρων του θεωρητικού φάσματος των Διεθνών Σχέσεων. Με αυτόν τον τρόπο θα έπρεπε η ελληνική κυβέρνηση, αρχικά του Παπάγου, να μελετήσει τις διεθνείς συγκυρίες και την κατάσταση στο Διεθνές Σύστημα και να λάβει υπόψη της τις θεωρητικές προσεγγίσεις του ρεαλισμού, κυρίως, αλλά και του φιλελευθερισμού, προκειμένου να χαράξει μία ολοκληρωμένη στρατηγική σχετικά με το ζήτημα της Κύπρου, ιδιαίτερα λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ελλάς ήταν και είναι ένα μικρό κράτος όπως τα κατηγοριοποιεί ο Keohane⁷¹.

2.5 - Αποαποικιακό Κίνημα – Αρχή Αυτοδιάθεσης

Το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση έχει τις ρίζες του στη Γαλλική Επανάσταση, ενώ αναφέρεται ως η θεωρητική ώθηση των υπόδουλων λαών με την οποία διαλύθηκαν οι δυο αυτοκρατορίες που δέσποζαν τον 19^ο αι., η Οθωμανική και

⁶⁸ Wight M., *International Theory*, (Leicester: Leicester University Press, 1994), σ.34.

⁶⁹ Jackson R., Sorensen G., *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Gutenberg, 2006), σ.251.

⁷⁰ O' Hagan J., *Conceptualizing the West in International Relations*, (New York: Palgrave, 2002), σ.112.

⁷¹ Keohane R., «Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics», *International Organization* 23(2) (1969), σσ. 291-310.

η Αυστρο-Ουγγρική⁷². Συναφώς για τον Carr και για τον Morgenthau, η επέκταση των πολιτικών δικαιωμάτων και η άνοδος του εθνικισμού περιθωριοποίησε την παλιά κοινή αριστοκρατική διεθνή ηθική και ενίσχυσε τη χομπσιανή αναρχία του διεθνούς περιβάλλοντος, στο οποίο κυριαρχούν ανταγωνιστικά εθνικιστικά κράτη.⁷³ Ιστορικά, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης επανήλθε στο προσκήνιο κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου ως μέσο για την επικράτηση της δημοκρατίας έναντι της απολυταρχίας, με κάποια αποτελέσματα,⁷⁴ όπως η ανεξαρτητοποίηση του Καναδά, της Νέας Ζηλανδίας, της Κοινοπολιτείας της Αυστραλίας και της Νοτίου Αφρικής, ειδικά, έπειτα από την ανακοίνωση του Βρετανικού Κοινοβουλίου για αδυναμία επιβολής του νόμου στις αποικίες αυτές χωρίς την τοπική αποδοχή και έγκριση. Ήταν πλέον η απαρχή της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης. Επιπρόσθετα, την περίοδο αυτή και κατά τον μεσοπόλεμο, η αρχή της αυτοδιάθεσης προωθήθηκε επικοινωνιακά τουλάχιστον, τόσο από τον Λένιν όσο και από τον Ουίλσον.^{75 76}

Κατά την διάρκεια του Β'Π.Π. η αρχή της αυτοδιάθεσης συμπεριλήφθηκε στο Ατλαντικό Σύμφωνο που υπέγραψαν ο Βρετανός Πρωθυπουργός Τσώρτσιλ και ο Αμερικανός Πρόεδρος Ρούζβελτ, το 1941. Το Σύμφωνο αυτό περιελάμβανε πολλές ασάφειες και αοριστίες τόσο για το ποιοι μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης όσο για την διαδικασία αυτής, ωστόσο αποδεχόταν, σαφώς, την αρχή της αυτοδιάθεσης. Τον Ιανουάριο του 1942, 26 κράτη υπέγραψαν την Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών υιοθετώντας αυτές τις αρχές.

Με το τέλος του Β'Π.Π., πλέον οι συνθήκες είχαν ωριμάσει στο πλανητικό γίγνεσθαι προκειμένου να ασκηθεί πραγματικά το δικαίωμα αυτό. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αρχή της αυτοδιάθεσης έλαβε νομική ισχύ και ιδεολογικές

⁷² Καθοριστική θεωρείται η Συνθήκη της Βεσφαλίας. Κατά την διάρκεια της Βιομηχανικής Επανάστασης πολλές ομάδες αναγνώρισαν ότι μοιράζονται κοινή ιστορία, γεωγραφία, γλώσσα και έθιμα. Ο εθνικισμός αναδεικνύεται, λοιπόν, ως μία ιδεολογία όχι μόνο διακρατικού ανταγωνισμού αλλά και ως μία ενωτική ιδεολογία για ομάδες ανθρώπων που βρίσκονται εντός μεγάλων κρατών. Με αυτή την έννοια η αυτοδιάθεση ήταν μία αντίδραση στον ιμπεριαλισμό του 19^{ου} αι.

⁷³ Καυρίδης Δ., *Εθνικισμός-Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2015), σ.59.

⁷⁴ Betty Miller Unterberger, «Self-Determination», *Encyclopedia of American Foreign Policy*, 2002.

⁷⁵ Jörg Fisch, *A History of the Self-Determination of Peoples: The Domestication of an Illusion*. (Cambridge University Press, 2015), σ. 118.

⁷⁶ Ο Αμερικανός Πρόεδρος Ουίλσον, ανακοινώνοντας τα 14 σημεία του στις 8 Ιανουαρίου 1918, υποστήριξε, «... οι εθνικές φιλοδοξίες και τα ιδανικά πρέπει να διαφυλάσσονται, οι άνθρωποι πρέπει να εξουσιάζονται μόνο κατόπιν της δικής τους θέλησης. Η αυτοδιάθεση δεν είναι μία απλή λέξη, είναι μια προστακτική αρχή για δράση...».

διαστάσεις⁷⁷ στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών⁷⁸. Βέβαια, οι ιδεολογικές διαστάσεις που έλαβε η αρχή της αυτοδιάθεσης αποδιδόταν με διαφορετικό τρόπο από τους πρώην αποικιοκράτες και ισχυρά κράτη και με διαφορετικό τρόπο από τους διεκδικητές άσκησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Επί της ουσίας, όμως, η παραχώρηση του δικαιώματος άσκησης της αυτοδιάθεσης προερχόταν από κράτη που είχαν την ισχύ και ικανότητα να προωθήσουν την αναθεώρηση της ισχύουσας τάξης και των κυρίαρχων κανόνων, με τρόπο ώστε αυτή να αντανακλά και πάλι τα συμφέροντα και τις αξίες τους.⁷⁹ Με άλλα λόγια το καλό του συνόλου ταυτιζόταν με την ασφάλεια των ισχυρών.⁸⁰

Οι λαοί, όμως, που επιθυμούσαν να ασκήσουν το δικαίωμα της αρχής της αυτοδιάθεσης ερμήνευαν ιδεολογικά με διαφορετικό τρόπο την ευκαιρία που τους δινόταν για την αποτίναξη του αποικιακού κυριαρχικού ζυγού. Οι λαοί αυτοί διέβλεπαν μία ευκαιρία για αναδιαμόρφωση του μεταπολεμικού status quo του Διεθνούς Συστήματος προς μία νέα μετασχηματισμένη Διεθνή Κοινωνία μέσω της εισόδου πολλών νέων ανεξάρτητων κρατών προϊόντα της αποαποικιοποίησης στον ΟΗΕ διαμορφώνοντας έτσι μία πλειοψηφία στην Γενική Συνέλευση του Οργανισμού με τέτοιο τρόπο ώστε να επηρεάζουν την λήψη αποφάσεων.⁸¹ Βέβαια, όλες αυτές οι εκτιμήσεις για αναγωγή του ΟΗΕ σε παγκόσμιο θεματοφύλακα διαψεύστηκαν εις διπλούν:

- Πρώτον, στο εσωτερικό του οργανισμού, διότι το ΣΑ/ΟΗΕ αποτελούμενο από πέντε μόνιμα μέλη ισχυρών κρατών είναι αυτά που επί της ουσίας καθορίζουν την πολιτική ατζέντα δράσης του ΟΗΕ σύμφωνα με τα κρατικά τους συμφέροντα και τις επιδιώξεις της εξωτερικής τους πολιτικής και,
- Δεύτερον, διότι διαψευστήκαν οι προσδοκίες για την αναβάθμιση του ΟΗΕ ως παγκόσμιος Λεβιάθαν εντός ενός άναρχου Διεθνούς Συστήματος όπου η

⁷⁷ Είτε μέσω του εθνικισμού είτε μέσω της εργαλειοκρατικής χρήσης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από τις τοπικές πολιτικές ελίτ έναντι των αποικιοκρατών προκειμένου να νομιμοποιήσουν την εξουσία τους, βλ. J.M.Owen, *The Clash of Ideas in World Politics* (Princeton: Princeton University Press, 2010).

⁷⁸ Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74, Ειρήνη Χειλά*, (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σσ.68-69.

⁷⁹ Hurrell A., *On Global Order. Power, Values, and the Constitution of International Society*, (Oxford: Oxford University Press, 2007) σ.45.

⁸⁰ Carr E., *Η Εικοσαετής Κρίση: 1919-1936. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων* (Αθήνα: Ποιότητα, 2000), σ.217.

⁸¹ Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74, Ειρήνη Χειλά*, (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.70.

τάξη, η ηθική, η δικαιοσύνη είναι εξαιρέσεις. Το ίδιο το Σύστημα, δηλαδή οι ισχυροί δρώντες του, αντιστέκονται στο ενδεχόμενο παραχώρησης μέρους της κυριαρχίας τους και του μεριδίου ισχύος τους σε έναν διακρατικό οργανισμό, διότι διακατέχονται από φόβο για την επιβίωσή τους και αβεβαιότητα για τις προθέσεις των άλλων κρατών σύμφωνα με την ρεαλιστική σχολή των Διεθνών Σχέσεων.

Επίσης, το διεθνές δίκαιο αναγνωρίζει την αποαποικιοποίηση ως την κεντρική εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης⁸². Η νομική και ηθική σύνδεση της αρχής της αυτοδιάθεσης με την αποαποικιοποίηση επεξηγείται εντός των φιλοσοφικών θεωριών της αξίας της αυτοδιάθεσης: την εργαλειοκρατική θεωρία, την δημοκρατική οπτική και την συλλογική θεώρηση.⁸³

- Η εργαλειοκρατική προσέγγιση θεωρεί ότι η αποαποικιοποίηση ήταν ηθικά απαιτητή διότι συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων εξουσιάζονταν αδικώς. Το γεγονός ότι τα αποικιακά κράτη απέτυχαν να πετύχουν ένα ελάχιστο δίκαιης μεταχείρισης και δικαιοσύνης έδωσε σε αυτούς τους ανθρώπους το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.
- Η δημοκρατική θεώρηση υποστηρίζει ότι η αποαποικιοποίηση ήταν ηθικά απαιτητή διότι τα υποκείμενα δεν αντιπροσωπεύονταν σύμφωνα με τις δημοκρατικές διαδικασίες. Το γεγονός αυτό έδωσε σε αυτούς τους ανθρώπους το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.
- Η συλλογική θεώρηση υποστηρίζει ότι η αποαποικιοποίηση ήταν ηθικά απαιτητή διότι οι πολιτικοί θεσμοί που επιβάλλονταν στους εξουσιαζόμενους από την αποικιοκρατική διοίκηση δεν ήταν συλλογικά νομιμοποιημένοι. Η έλλειψη συμμετοχής και συνεργασίας των πολιτών των αποικιών στους πολιτικούς θεσμούς έδωσε στους ανθρώπους αυτούς το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, ο ΟΗΕ, στις απαρχές της δεκαετίας του 1950, υιοθέτησε μία σειρά ψηφισμάτων στη ΓΣ/ΗΕ κατοχυρώνοντας τα δικαιώματα του

⁸² Cassese Ant., *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal* (Cambridge University Press, 1995), σ.65.

⁸³ Stiliz, Anna, "Decolonization and Self-Determination." *Social Philosophy and Policy*, vol. 32, no. 1, (Cambridge University Press,2015), σσ. 1–24.

ανθρώπου και της αυτοδιάθεσης και την συνεπακόλουθη σύνδεση αυτών των δικαιωμάτων.⁸⁴ Πολύ σημαντικό θεωρείται το ψήφισμα της 16^{ης} Δεκεμβρίου του 1952 της ΓΣ/ΗΕ, με το οποίο καλεί τα κράτη που διοικούν αποικιακά εδάφη όχι μόνο να σεβαστούν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών των αποικιών αλλά τους προτρέπει να προβούν και στην διαδικασία θεσμικής οικοδόμησης των νέων μεταποικιακών ανεξάρτητων κρατών, προκειμένου να διασφαλισθεί η ομαλή μετάβαση.⁸⁵ Επίσης σημαντικό θεωρείται και το ψήφισμα της ΓΣ/ΗΕ του 1953 όπου διατυπώνονται τρεις διαφορετικοί τρόποι τερματισμού του καθεστώτος των μη αυτόνομων περιοχών, ήτοι:

- Πλήρης ανεξαρτησία,
- Ένωση με τη μητρόπολη ή άλλο κράτος,
- Ενσωμάτωση στη μητρόπολη υπό τις προϋποθέσεις αυτό να γίνει με δημοψήφισμα και οι κάτοικοι των μη αυτόνομων περιοχών να έχουν την ελευθερία να αποφανθούν για μία εκ των άνω λύσεων.

Η κορωνίδα και το επιστέγασμα όλων αυτών των ψηφισμάτων είναι το ψήφισμα 1514/1960 της ΓΣ/ΗΕ, όπου διακηρύσσεται επίσημα η αναγκαιότητα τερματισμού της αποικιοκρατίας με δεσμευτικό χαρακτήρα εφαρμογής για τα αποικιακά κράτη έτσι ώστε αυτά να παράσχουν άνευ όρων ανεξαρτησία στα αποικιακά εδάφη.⁸⁶ Στο ίδιο ψήφισμα υποβαθμίζεται η σημασία των δημοψηφισμάτων, εάν αυτά δεν είχαν ως αντικείμενο λαϊκής ετυμηγορίας την ανεξαρτησία και μόνο αυτή. Με άλλα λόγια δηλαδή η αρχή της αυτοδιάθεσης ολοκληρώνεται μόνο με την εδραίωση της πλήρους ανεξαρτησίας⁸⁷ αλλά και της αρχής *uti possidetis*⁸⁸, δηλαδή της διατήρησης της εδαφικής ακεραιότητας της πρώην αποικίας η οποία αναδεικνυόταν ως εφικτή και αποτελεσματική επιλογή για τη

⁸⁴ Διαδοχικά αναφέρονται τα σχετικά ψηφίσματα της ΓΣ/ΗΕ για ανάδειξη και εφαρμογή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών και εθνών: 5^η Σύνοδος της ΓΣ/ΗΕ το 1950, 6^η Σύνοδος της ΓΣ/ΗΕ το 1952, υιοθέτηση δύο ακόμα ψηφισμάτων το Δεκέμβριο του 1952 από την ΓΣ/ΗΕ σχετικά με τις εγγυήσεις, τις διαδικασίες και το καθεστώς της πλήρους ανεξαρτησίας ή αυτονομίας των λαών. Βλ. Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74, Πέτρος Λιάκουρας*, «Η Αυτοδιάθεση και το Κυπριακό στη δεκαετία του 1950», (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σσ.373-391.

⁸⁵ Ο.π.

⁸⁶ Μπρεδήμας Α., *Αυτοδιάθεση Λαών και Εδαφικές Διεκδικήσεις* (Αθήνα: Σάκκουλας, 1986), σσ.36-37.

⁸⁷ Μπρεδήμας Α., «Δημοψήφισμα και Διεθνές Δίκαιο», Κριτική Επιθεώρηση, 1996/2, σ,70

⁸⁸ *Uti possidetis* είναι μία αρχή του Διεθνούς Δικαίου που ορίζει ότι το έδαφος και όποια άλλη ιδιοκτησία παραμένει με τον ιδιοκτήτη στο τέλος μίας σύρραξης, εκτός αν προβλέπεται κάτι διαφορετικό από μία Συνθήκη. Βλ. <https://definitions.uslegal.com/u/uti-possidetis/>

βιωσιμότητα του νέου κράτους. Συμπερασματικά, οποιαδήποτε αιτήματα χωριστής αυτοδιάθεσης απορρίπτονταν καθιερώνοντας την κυριαρχία της πλειοψηφίας ως αντιπροσώπου του συνόλου του πληθυσμού.⁸⁹

Σε αυτή τη περίπτωση, όμως, αφαιρώντας το δικαίωμα μίας μειονότητας για άσκηση του δικαιώματος της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, βαρύνουσα σημασία έχει η εσωτερική αυτοδιάθεση⁹⁰ υπό την έννοια της προστασίας και σεβασμού των μειονοτικών δικαιωμάτων, όπως αυτά κατοχυρώνονται εντός του πλαισίου της αντιπροσωπευτικής αντιπροσώπευσης χωρίς αποκλεισμούς ομάδων, κυρίως. Σύμφωνα με το ψήφισμα ΓΣ/ΗΕ 2625/1970 δεν προκύπτει από τα μειονοτικά δικαιώματα κανένα δικαίωμα απόσχισης εφόσον οι μειονότητες απολαμβάνουν δικαιωμάτων διατήρησης της ταυτότητας και της υπόστασής τους⁹¹.

Το οξύμωρο είναι βέβαια ότι στην περίπτωση της Κύπρου, ουδέν εκ των ανωτέρω δεν εφαρμόστηκε. Η παραχώρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου πραγματοποιήθηκε με διαφορετική διαδικασία⁹² παρόλο που οι ελληνικές κυβερνήσεις, υπό την ασφυκτική πίεση της εκάστοτε αντιπολίτευσης στο εσωτερικό και του Αρχιεπίσκοπου Μακάριου Γ' από την Κύπρο, προσέφυγαν στον ΟΗΕ, διεθνοποιώντας το κυπριακό ζήτημα προσδοκώντας να δικαιωθούν σε εφαρμογή του – υπό διαμόρφωση – διεθνούς θεσμικού πλαισίου του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης με την μορφή της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Την ίδια, ωστόσο, στιγμή η Ελλάς απομακρυνόταν από το δρόμο της μετριοπαθούς επίλυσης του κυπριακού ζητήματος με διμερείς διαπραγματεύσεις με την Μεγάλη Βρετανία οι οποίες είναι αλήθεια ότι βρίσκονταν σε αδιέξοδο λόγω της αδιαλλαξίας του Λονδίνου για τους λόγους που έχουν ήδη διατυπωθεί.

Η βρετανική διπλωματία κατάφερε από την πρώτη κιόλας προσφυγή της Ελλάδος στη ΓΣ/ΗΕ να «πείσει» ότι η αυτοδιάθεση με την μορφή της ένωσης επιμηκύνει την εξάρτηση του κυπριακού λαού. Επίσης, το Λονδίνο ενέπλεξε και την Τουρκία ως ενδιαφερόμενο μέρος στο κυπριακό ζήτημα λόγω της τουρκοκυπριακής

⁸⁹ Doehring K., «Self-Determination», *The Charter of the United Nations, Vol.1*, (Oxford, 2002), σ.56.

⁹⁰ Cassese Ant., *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal* (Cambridge University Press, 1995), σ.108.

⁹¹ Cassese Ant., *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal* (Cambridge University Press, 1995), σ.122.

⁹² Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74, Πέτρος Λιάκουρας, «Η Αυτοδιάθεση και το Κυπριακό στη δεκαετία του 1950»*, (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.384.

μειονότητας προκειμένου με αυτόν τον τρόπο να κερδίσει χρόνο αλλά και έναν γεωστρατηγικό συμπαίκτη εναντίον της αχάριστης Ελλάδας. Η Μεγάλη Βρετανία επιδέξια κατάφερε να παραπέμψει το κυπριακό ζήτημα για διευθέτηση από το κτίριο της ΓΣ/ΗΕ σε διασυμμαχικό επίπεδο, μεταξύ Λονδίνου, Αθήνας και Άγκυρας, με τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου του 1959⁹³ με αποτέλεσμα να εγκαθιδρυθεί μία νέα Δημοκρατία μακριά από της αρχές της αυτοδιάθεσης, με ένα δοτό Σύνταγμα που εν ολίγοις προέβλεπε την κτήση κυριαρχικών στρατιωτικών βάσεων στη χώρα από την Μεγάλη Βρετανία, την παρουσία εγγυητριών δυνάμεων που όποτε αυτές έκριναν μπορούσαν να παραβιάσουν την κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας, την υπερεκπροσώπηση της τουρκοκυπριακής μειονότητας στα θεσμικά όργανα της Κύπρου και την αναβάθμισή της σε κοινότητα με ότι αυτό συνεπάγεται. Το Κυπριακό ζήτημα από μη διεθνοποιημένο διμερές θέμα Λονδίνου Αθήνας πριν την πρώτη προσφυγή της Ελλάδος στη ΓΣ/ΗΕ το 1954, εξελίχθηκε σε διεθνοποιημένο για τέσσερα έτη (1954-1958) για να μετατραπεί σταδιακά από το 1955⁹⁴ σε αποδιεθνοποιημένο ζήτημα τριών χωρών, της Ελλάδος, της Τουρκίας και της Μεγάλης Βρετανίας.

⁹³ Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74, Περράκης Στ.*, «Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74», (Αθήνα: Πατάκη,2013) σσ.462-463.

⁹⁴ Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου (1955) όπου το ΝΑΤΟ προώθησε το συμμαχικό πλαίσιο επίλυσης του κυπριακού ζητήματος, που εγκλώβισε την ελληνική κυβέρνηση του Καραμανλή στον δρόμο των συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου τέσσερα έτη μετά, βλ Περράκης Στ., «Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74», Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε., *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, (Αθήνα: Πατάκη,2013) σ.466.

ΚΕΦ. 3 – ΣΧΕΔΙΑ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ - 1958

Η εξωτερική πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας σχετικά με το αίτημα της Ελλάδος για την επίλυση του κυπριακού ζητήματος ήταν επικεντρωμένη στην διευθέτησή του αρχικά σε διμερές και εν συνεχεία σε διασυμμαχικό επίπεδο ακόμα και κατά την διάρκεια την οποία η ελληνική διπλωματία είχε επιλέξει την πολιτική της διεθνοποίησης. Η Μεγάλη Βρετανία ουδέποτε ήταν διατεθειμένη να διαπραγματευθεί τα κυριαρχικά της συμφέροντα σε πολυμερές επίπεδο στα πλαίσια ενός διεθνούς οργανισμού και τα κατάφερε πολύ καλά σε αυτό, διότι η ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ με αίτημα για αποαποικιοποίηση και αυτοδιάθεση-ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα δεν ευοδώθηκε. Η βρετανική πολιτική, λοιπόν, ακόμη και την ύστερη περίοδο της ελληνικής διεκδίκησης για μία δίκαιη και ηθική λύση για τον κυπριακό λαό, προωθούσε παράλληλα διάφορα σχέδια επίλυσης του κυπριακού ζητήματος σε διασυμμαχικό επίπεδο, εξυπηρετώντας πάντα τα συμφέροντά της, αν και θα δούμε ότι το 1958, η Τουρκία πλέον εμφανίζεται ως πολύ ισχυρός αναθεωρητικός παράγοντας με συγκεκριμένη στόχευση και διεκδικητική πολιτική έχοντας πλήρη επίγνωση της συνεχώς αυξανόμενης στρατηγικής της σημασίας στην ευρύτερη περιοχή⁹⁵.

Οι πρωτοβουλίες της κυβέρνησης ΜακΜίλαν οι οποίες πάρθηκαν το 1957-1958, κατεδείκνυαν μεταξύ άλλων και με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο ότι τα Ηνωμένα Έθνη δεν ήταν ο θεσμός εκείνος που προσδοκούσε η ελληνική διπλωματία. Η βρετανική κυβέρνηση την διετία αυτή προώθησε δυναμικά δύο σχέδια επίλυσης του κυπριακού ζητήματος τα οποία εξέφραζαν την νέα βρετανική εξωτερική πολιτική και όχι βεβαίως τις αρχές της αυτοδιάθεσης και της αποαποικιοποίησης. Η νέα αυτή πολιτική συνοψιζόταν ότι η κατοχή ολόκληρης της Κύπρου δεν ήταν πλέον αναγκαία για την Μεγάλη Βρετανία εφόσον εγκαθίσταντο κυρίαρχες στρατιωτικές βάσεις στο νησί.⁹⁶ Βέβαια η απόφαση της βρετανικής αποχώρησης από την Κύπρο συνοδευόταν και με την προϋπόθεση της ικανοποίησης των απαιτήσεων της Τουρκίας για την Κύπρο οι οποίες αφορούσαν την άσκηση ξεχωριστού δικαιώματος αυτοδιάθεσης για τους Τουρκοκυπρίους, δηλαδή την διχοτόμηση του νησιού. Οι τουρκικές διεκδικήσεις και ο περιορισμός των κινήσεων της Μεγάλης Βρετανίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην βρετανική δέσμευση προς την Τουρκία που προέκυψε από τις συνταγματικές

⁹⁵ Χριστουδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1948-1978*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σ.119.

⁹⁶ Foreign Relations of the United States (FRUS), no. 232, 21 March 1957, σσ.465-466

προτάσεις Ράντκλιφ που παρουσιάστηκαν στην Βουλή των Κοινοτήτων τον Δεκέμβριο του 1956, και οι οποίες διαβεβαίωναν την Τουρκία για ξεχωριστό δικαίωμα αυτοδιάθεσης των Τούρκων της Κύπρου.⁹⁷

3.1 – Σχέδιο Φουτ

Στα τέλη του 1957, κατόπιν της παραίτησης του Χάρντινγκ, καθήκοντα Κυβερνήτη της Κύπρου ανέλαβε ο Σερ Χιου Φουτ ο οποίος άμεσα αναλαμβάνει πρωτοβουλίες συνεννόησης με τις δύο κοινότητες της Κύπρου ώστε να καταρτίσει ένα πλαίσιο εισηγήσεων προς την βρετανική κυβέρνηση. Οι εισηγήσεις αυτές του Βρετανού Κυβερνήτη της Κύπρου θα λάβουν την μορφή σχεδίου επίλυσης του κυπριακού ζητήματος έπειτα από την έγκριση της βρετανικής κυβέρνησης. Το Σχέδιο Φουτ⁹⁸ μεταξύ άλλων προέβλεπε:

- Μια περίοδο επταετούς αυτοκυβέρνησης και παροχή συντάγματος με εγγυήσεις προς την τουρκική κοινότητα,
- Με το πέρας της επταετίας, θα επιδιωκόταν τελική διευθέτηση του προβλήματος συμπεριλαμβανομένης ως λύσης και την κατοχύρωση του δικαιώματος ξεχωριστής αυτοδιάθεσης των Τουρκοκυπρίων. Τυχόν οποιαδήποτε διευθέτηση του προβλήματος νωρίτερα της επταετίας που θα συμφωνείτο μεταξύ της Ελλάδος, της Τουρκίας και των δύο κοινοτήτων της Κύπρου θα γινόταν αποδεκτή από την Μεγάλη Βρετανία,
- Διατήρηση κυρίαρχων βρετανικών στρατιωτικών βάσεων στην Κύπρο και παραχώρηση στρατιωτικής βάσης στη Τουρκία.

Το Σχέδιο Φουτ κατόπιν σχετικής αποδοχής και έγκρισης από την κυβέρνηση των ΗΠΑ και του ΓΓ του ΝΑΤΟ, αρχικά, παρουσιάστηκε από την βρετανική πρεσβεία στη Άγκυρα στον Τούρκο ΥΠΕΞ Ζορλού, ενώ, λίγες μέρες μετά, ο Βρετανός ΥΠΕΞ Λόιντ και ο Φουτ μετέβησαν στην τουρκική πρωτεύουσα για συνομιλίες. Η τουρκική κυβέρνηση έχοντας πλήρη επίγνωση της συνεχώς αυξανόμενης στρατηγικής της σημασίας στην ευρύτερη περιοχή, αρνήθηκε οποιαδήποτε αποδοχή του Σχεδίου Φουτ και αντιπρότεινε την δημιουργία κυπριακού κράτους με ομοσπονδιακό σύστημα αυτοκυβέρνησης, την άμεση παραχώρηση

⁹⁷ Χριστουδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1948-1978*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σ.110.

⁹⁸ Ο.π., σσ.110-119.

στρατιωτικής βάσης της Τουρκίας στο νησί, το δικαίωμα συνταγματικού βέτο για θέματα που αφορούν τους Τουρκοκυπρίους και την υπογραφή άγγλο-τουρκικής συμφωνίας στην οποία θα συμπεριληφθούν και οι βρετανικές δεσμεύσεις των προτάσεων Ράντκλιφ περί ξεχωριστού δικαιώματος αυτοδιάθεσης των Τούρκων της Κύπρου⁹⁹. Η βρετανική αντιπροσωπεία δεν απέρριψε την τουρκική αντιπρόταση επί του υποβληθέντος σχεδίου Φουτ αλλά απεναντίας άφησε ανοικτό το ενδεχόμενο εξέτασής τους.¹⁰⁰

Στη συνέχεια, τον Φεβρουάριο του 1958, η βρετανική αντιπροσωπεία επισκέφθηκε την Αθήνα για συζητήσεις με τον Έλληνα ΥΠΕΞ Αβέρωφ. Η ελληνική πλευρά, φυσικά απέρριψε το ενδεχόμενο της παραχώρησης άσκησης ξεχωριστού δικαιώματος αυτοδιάθεσης για τους Τούρκους της Κύπρου το οποίο θα οδηγούσε εκ των πραγμάτων σε γεωγραφική διχοτόμηση του νησιού και την παραχώρηση στρατιωτικής βάσης στη Τουρκία.

Οι πρωτοβουλίες του Βρετανού Κυβερνήτη της Κύπρου Φουτ και του ομώνυμου Σχεδίου για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος επιβεβαίωσαν ότι η βρετανική κυβέρνηση ΜακΜίλαν πλέον:

- δεν επιθυμούσε να διατηρήσει τη κατοχή της Κύπρου διότι κρινόταν ως αχρείαστη κατασπατάληση μέσων¹⁰¹. Οι γεωπολιτικές και γεωστρατηγικές απαιτήσεις και συμφέροντα της βορειοατλαντικής συμμαχίας θα διαφυλάσσονταν από την Τουρκία, η οποία θα αναλάμβανε έναν αναβαθμισμένο περιφερειακό ρόλο την στιγμή που η Ελλάδα δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στον ρόλο αυτό αλλά και θεωρούταν δικαίως ως αναξιόπιστος εταίρος εξαιτίας της προσφυγής της στον ΟΗΕ για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος. Η ελληνική προσφυγή αποδυνάμωσε γεωπολιτικά την Ελλάδα διότι ενεπλάκη σε μία ανταγωνιστική διαπραγματευτική διαδικασία απέναντι σε μία σύμμαχο και προστάτιδα δύναμη, την Μεγάλη Βρετανία, η οποία διέθετε τα μέσα να κινητοποιήσει έναν ισχυρό στρατηγικό της σύμμαχο, την Τουρκία,

⁹⁹ Hatzivassiliou Ev., *Britain and the International Status of Cyprus*, 1955-59, Minneapolis 1997, σσ.121-125.

¹⁰⁰ ό.π., σσ.127-128.

¹⁰¹ Χριστουδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1948-1978*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σσ.119.

- αδυνατούσε να αποδεσμευθεί από τις πολύ πρόσφατες δηλώσεις περί παραχώρησης ξεχωριστού δικαιώματος αυτοδιάθεσης για τους Τουρκοκυπρίους. Η απόφαση αποχώρησης από την διοίκηση και κατοχή της Κύπρου από τους Βρετανούς θα συνοδευόταν με την ικανοποίηση των τουρκικών απαιτήσεων. Η Άγκυρα, από πλευρά της, ενίσχυσε την δράση της ΤΜΤ στην Κύπρο με τη μορφή εξτρεμιστικών ενεργειών με τέτοιο τρόπο ώστε οποιαδήποτε μορφή ελληνοτουρκικής ειρηνικής συμβίωσης υπό ενιαία κρατική δομή να προβάλλεται ως αδύνατη¹⁰².

3.2 – Σχέδιο Μακ Μίλαν

Η αποτυχία και η διπλή απόρριψη του Σχεδίου Φούτ δεν πτόησε τον Βρετανό Κυβερνήτη της Κύπρου ο οποίος άμεσα έλαβε νέες πρωτοβουλίες και προετοίμασε ένα νέο πακέτο εισηγήσεων προτάσεων για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος τις οποίες υπέβαλε στον πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας τον Φεβρουάριο του 1958 και τις οποίες απεδέχθει ο Μακ Μίλαν.¹⁰³ Η γενική αποτίμηση των νέων προτάσεων κατοχυρώνουν έκδηλα τις τουρκικές αξιώσεις για ξεχωριστό δικαίωμα αυτοδιάθεσης της τουρκοκυπριακής μειονότητας της Κύπρου σε συνέχεια του Σχεδίου Φουτ με τελικό σκοπό την γεωγραφική διχοτόμηση ενώ την ίδια στιγμή η Βρετανία αρκείται μακροπρόθεσμα στην διατήρηση κυρίαρχων αεροπορικών βάσεων στο νησί για τις ανάγκες των γεωπολιτικών της συμφερόντων και τις ανάγκες της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας.

Οι νέες προτάσεις του Φούτ οι οποίες αποτέλεσαν την βάση ενός νέου σχεδίου επιμεληθέντος από τον ίδιο τον Βρετανό πρωθυπουργό, υπεβλήθησαν τόσο στην αμερικανική κυβέρνηση η οποία έδειξε κάποια διστακτικότητα, όσο και στον ΓΓ του NATO Σπάακ, ο οποίος διέκρινε την αρνητική έκβαση του εγχειρήματος ενώ αντιπρότεινε ως καλύτερη λύση την εξασφάλιση βρετανικών και τουρκικών στρατιωτικών βάσεων στην Κύπρο και την παραχώρηση δικαιώματος αυτοδιάθεσης στη βάση της απλής πλειοψηφίας για τον κυπριακό λαό.¹⁰⁴

Τον Ιούνιο του ίδιου έτους,¹⁰⁵ το Σχέδιο ΜακΜίλαν παρουσιάστηκε στο Βρετανικό Κοινοβούλιο και λίγες ημέρες μετά η βρετανική κυβέρνηση ενημέρωσε

¹⁰² ό.π. σ.111.

¹⁰³ Foot H., *A Start in Freedom*, (London: Hodder and Stoughton, 1964), σσ.170-174.

¹⁰⁴ *Foreign Relations of the United States* (FRUS), no.204, May 23rd 1958.

¹⁰⁵ *Foreign and Commonwealth Office* (FCO), 51/353, Sept. 3rd 1974.

περί του περιεχομένου του την Άγκυρα. Η Τουρκική Εθνοσυνέλευση κατά την συζήτηση του Σχεδίου ΜακΜίλαν αποδέχθηκε εμμέσως τις πρόνοιες του σχεδίου αλλά επισήμως το απέρριψε αξιώνοντας την βρετανική δέσμευση για την μελλοντική γεωγραφική διχοτόμηση της Κύπρου ως μοναδική λύση στο τεχνηέντως από πλευράς Τουρκίας δημιουργηθέν τεταμένο κλίμα στο εσωτερικό της Κύπρου.¹⁰⁶ Η βρετανική πρωτοβουλία για καταρχήν αποδοχή του Σχεδίου ΜακΜίλαν από την Άγκυρα καταδεικνύει ότι η Τουρκία είχε αξιολογηθεί από τους Βρετανούς ως πιο σημαντική από την Ελλάδα.¹⁰⁷

Στη συνέχεια, υπήρξε η ενημέρωση της Αθήνας περί του Σχεδίου ΜακΜίλαν. Στην επιστολή που απέστειλε ο Βρετανός πρωθυπουργός στον Έλληνα ομόλογό του Καραμανλή, ανέλυε το σκεπτικό για τον καταρτισμό του σχεδίου αυτού και την εξεύρεση μίας κοινά αποδεκτής λύσης από τους τρεις ΝΑΤΟϊκούς συμμάχους λαμβάνοντας υπόψη τη σοβαρότητα της κατάστασης στη Κύπρο και τη σπουδαιότητα της διατήρησης της συνοχής της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Το αίτημα της βρετανικής κυβέρνησης για κατ' αρχήν αξίωση εξέτασης, και όχι αποδοχή, του προταθέντος Σχεδίου από την αντίστοιχη ελληνική απορρίφθηκε αμέσως.¹⁰⁸ Η απάντηση του Έλληνα πρωθυπουργού Καραμανλή επί του διχοτομικού Σχεδίου ΜακΜίλαν επικεντρωνόταν στην ανατροπή του ισχύοντος νομικού καθεστώτος της Κύπρου¹⁰⁹.

Η αρνητική στάση της Αθήνας, οι υπόνοιες ότι η κυβέρνηση Καραμανλή ενδεχομένως να παραιτείτο και η απειλή αποχώρησης της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ,

¹⁰⁶ Στις 8 Ιουνίου 1958, σημειώθηκε προβοκατόρικη βομβιστική επίθεση στο Γρ. Τύπου της τουρκικής διπλωματικής αποστολής στη Λευκωσία. Το συμβάν αυτό στάθηκε αφορμή για να ξεκινήσουν οι βιαιότερες εκδηλώσεις μέχρι τότε Τούρκων εναντίον Ελλήνων στη Κύπρο και συνέτεινε δραματικά στις ήδη τεταμένες σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Οι τεταμένες σχέσεις οφείλονταν στις επιθέσεις της ΕΟΚΑ εναντίον των δυνάμεων ασφαλείας των Βρετανών αποικιοκρατών στο νησί οι οποίες απαρτίζονταν από Τουρκοκυπρίους σε ικανοποιητικό βαθμό ώστε ο αντιαποικιακός αγώνας των Ελληνοκυπρίων να μετασηματισθεί γρήγορα σε εθνική σύγκρουση Ελλήνων και Τούρκων. Η Τουρκία ενορχήστρωνε συστηματικά προβοκατόρικες επιθέσεις στη Κύπρο προκειμένου να αναβαθμισθεί η ένταση των διακοινοτικών προστριβών σε εθνική σύρραξη. Με αυτόν τον τρόπο η Τουρκία επεδίωκε την ανάκτηση νομικών δικαιωμάτων στη Κύπρο και την γεωγραφική διχοτόμηση του νησιού, βλ. Hatzivassiliou Ev., *Britain and the International Status of Cyprus, 1955-59*, Minneapolis 1997, σσ.137-139.

¹⁰⁷ Ο.π.

¹⁰⁸ *Foreign and Commonwealth Office (FCO)*, 51/353, Sept. 3rd 1974.

¹⁰⁹ Με το Αρθ. 21 της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923, η Τουρκία απεμπόλησε κάθε αξίωση προς την Κύπρο και παραιτήθηκε από όλα τα δικαιώματά της. Το Σχέδιο ΜακΜίλαν ανέτρεπε το διεθνές νομικό καθεστώς της Κύπρου διότι η Τουρκία γινόταν ενδιαφερόμενο μέρος με συγκεκριμένες αξιώσεις. Βλ. Χριστοδούλου Μ., *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος*, τομ. Β', (Λευκωσία: 1995), σ.67.

οδήγησαν σε πρωτοβουλία εκ μέρους του ΓΓ της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, Σπάακ, ώστε το βρετανικό προταθέν σχέδιο να τροποποιηθεί. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Βρετανός πρωθυπουργός επεξεργάστηκε εκ νέου τις πρόνοιες του σχεδίου του και υπέβαλλε ένα νέο μερικώς τροποποιημένο το οποίο όμως προσέθετε ένα ακόμη διχοτομικό στοιχείο, των χωριστών δημοτικών συμβουλίων. Εντούτοις, ούτε η επίσημη επίσκεψη του Βρετανού πρωθυπουργού ΜακΜίλαν στην Αθήνα αλλά ούτε και το νέο τροποποιημένο σχέδιο του μετέβαλαν την αρνητική στάση της Αθήνας που αντιλαμβανόταν ότι οποιαδήποτε τροποποίηση του Σχεδίου ΜακΜίλαν δεν θα έθετε εν κινδύνω την τουρκική υποστήριξη του σχεδίου.¹¹⁰ Παρόλο την κατηγορηματική άρνηση της ελληνικής κυβερνήσεως και του Μακάριου για αποδοχή του Σχεδίου ΜακΜίλαν, η βρετανική κυβέρνηση προχώρησε σε συνεργασία με την τουρκική στην μονομερή εφαρμογή του¹¹¹.

Κατόπιν των εξελίξεων αυτών, ο Έλληνας πρωθυπουργός απέστειλε επιστολή στον ΓΓ του ΝΑΤΟ ζητώντας την αναστολή της μονομερούς εφαρμογής του Σχεδίου ΜακΜίλαν διότι με αυτόν τον τρόπο κινδύνευε η συνοχή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Τον Σεπτέμβριο του 1958, ο ΓΓ του ΝΑΤΟ, πράγματι, έκανε δεκτό το αίτημα της Αθήνας και υπέβαλε από πλευράς του νέες προτάσεις στη βάση, ωστόσο, του Σχεδίου ΜακΜίλαν, οι οποίες θα συζητούνταν στο πλαίσιο πενταμερούς διάσκεψης μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας, Τουρκίας, Ελλάδος και των δύο κοινοτήτων. Η πρωτοβουλία του Σπάακ κατέληξε σε αδιέξοδο πολύ σύντομα, όταν η ελληνική κυβέρνηση αποχώρησε από τις διαπραγματεύσεις για τη διεξαγωγή της πολυμερούς διάσκεψης.

Την ίδια περίοδο διαπιστώνεται μία στροφή στη στάση του Αρχιεπισκόπου Μακάριου Γ', ο οποίος από την πλήρη αδιαλλαξία, αντιλαμβανόμενος ότι το ενδεχόμενο της μονομερούς επιβολής του βρετανικού Σχεδίου είναι πολύ πιθανό, δήλωσε δημοσίως ότι μία αποδεκτή για εκείνον λύση θα ήταν και το ενδεχόμενο λύσης ανεξαρτησίας για την Κύπρο.¹¹² Η ελληνική κυβέρνηση, παρόλο που δεν ήταν

¹¹⁰ Χριστουδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1948-1978*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σσ.130.

¹¹¹ Κατόπιν του διορισμού από την Τουρκία αντιπροσώπου της στο νησί όπως το Σχέδιο ΜακΜίλαν προέβλεπε.

¹¹² Η συγκεκριμένη δήλωση του Αρχιεπισκόπου έγινε στις 22 Σεπτεμβρίου 1958 σε συνέντευξη που παραχώρησε στην αντιπρόεδρο του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος Μπάρμπαρα Κασλ, βλ. Χριστοδούλου Μ., *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος*, τομ. Β', (Λευκωσία: 1995), σσ.77-78.

ενήμερη και σύμφωνη με τον τρόπο που έγινε η δήλωση του Ελληνοκυπρίου ηγέτη, εντούτοις δεν έδειξε να διαφωνεί με την ουσία της δήλωσης που αφορούσε την δημιουργία ανεξάρτητου κυπριακού κράτους, εμπεδώνοντας έτσι τη σταδιακή απομάκρυνση από το αρχικό αίτημα της αυτοδιάθεσης-ένωσης.

Συνεπώς, τον Δεκέμβριο του 1958, κατά την συζήτηση της 5^{ης} ελληνικής προσφυγής στην ΓΣ/ΗΕ,¹¹³ η ελληνική πρόταση σχεδίου ψηφίσματος, η οποία είχε υποβληθεί πριν από μερικούς μήνες, είχε ως βασικό αίτημα την απόρριψη του τροποποιημένου Σχεδίου ΜακΜίλαν και όχι το περιεχόμενο των τεσσάρων προηγούμενων προσφυγών, την αυτοδιάθεση-ένωση του κυπριακού λαού. Κατά τις διεργασίες της ΓΣ/ΗΕ υπεβλήθησαν για συζήτηση επτά σχέδια ψηφίσματος και τελικά υιοθετήθηκε ομόφωνα το Ψήφισμα 1287 (XIII). Το ψήφισμα αυτό αποτελεί προϊόν σχετικής συνεννόησης μεταξύ των ΥΠΕΞ Ελλάδος και Τουρκίας, η οποία τοποθετούσε το κυπριακό ζήτημα σε ένα νέο πλαίσιο, την δημιουργία της «ανεξάρτητης» Κυπριακής Δημοκρατίας. Είναι αντιληπτό ότι ο αρχικός στόχος της αυτοδιάθεσης-ένωσης είχε εγκαταλειφθεί από την ελληνική κυβέρνηση οριστικά.

Ωστόσο, το δραματικότερο ίσως γεγονός των εξελίξεων της χρονικής περιόδου εκείνης και πιο συγκεκριμένα κατά το δεύτερο μισό του 1958, αποτελεί για την Κύπρο, η γενικευμένη εμπόλεμη κατάσταση στο εσωτερικό του νησιού. Οι εξελίξεις αυτές αναμφίβολα δρομολογούνται από τις αντίστοιχες διεθνείς που λάμβαναν χώρα για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος την περίοδο αυτή, ενώ πολλά από τα βίαια επεισόδια και συγκρούσεις ενορχηστρώνονται και καθοδηγούνται από εξωτερικούς παράγοντες. Οι ολοένα αυξανόμενες σε θύματα βίαιες συμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου επιβεβαιώνουν τις απαιτήσεις της Τουρκίας, ότι η ειρηνική συμβίωση των δύο κοινοτήτων ήταν αμφίβολη.

3.2.1 - Πρόνοιες Σχεδίου ΜακΜίλαν¹¹⁴

Τόσο το αρχικό Σχέδιο ΜακΜίλαν όσο και το μερικώς τροποποιημένο, τα οποία μονομερώς άρχισαν να εφαρμόζονται από την Μεγάλη Βρετανία στη Κύπρο¹¹⁵,

¹¹³ Η πέμπτη ελληνική προσφυγή στην ΓΣ/ΗΕ υπεβλήθη την ίδια ημέρα, 15 Αυγούστου 1958, κατά την οποία η κυβέρνηση Καραμανλή είχε απαντήσει αρνητικά στην επιστολή του Βρετανού πρωθυπουργού η οποία περιελάμβανε το Σχέδιο ΜακΜίλαν για εξέταση.

¹¹⁴ Χριστουδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1948-1978*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σσ.134-137.

¹¹⁵ Το Σχέδιο ΜακΜίλαν μπορούσε να εφαρμοσθεί μονομερώς από την βρετανική διοίκηση στη Κύπρο διότι δεν περιείχε συγκεκριμένη διάταξη η οποία θα προέβλεπε ότι για την εφαρμογή του εν

αποτελέσαν τα χείριστα σχέδια επίλυσης του κυπριακού ζητήματος με διχοτομικές διατάξεις και πρόνοιες που παραβίαζαν τις ισχύουσες Διεθνείς Συνθήκες και Διεθνές Δίκαιο. Οι πρόνοιες του Σχεδίου επιβεβαιώνουν την εξάρτηση της βρετανικής πολιτικής από τις επιδιώξεις της Τουρκίας και την βρετανική υποχώρηση εκ των κυριαρχικών δικαιωμάτων της στη Κύπρο. Η τουρκική αναβάθμιση κατά την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος λαμβάνεται ως αντικατάσταση του βρετανικού παράγοντα λόγω περιορισμένων διαθεσίμων πόρων.

Κύριες πρόνοιες του Σχεδίου ΜακΜίλαν ήταν:

- το διάρκειας επτά ετών αμετάβλητο διεθνές καθεστώς της Κύπρου,
- ο τριπλός συνεταιρισμός μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας σχετικά με την διακυβέρνηση της Κύπρου,
- η επαναφορά της τουρκικής ιθαγένειας για Κυπρίους για εκείνους που την επιθυμούσαν. Η διάταξη αυτή ουσιαστικά δεν λάμβανε υπόψη τις διατάξεις των άρθρων της Συνθήκης της Λωζάννης τα οποία προέβλεπαν το αντίθετο,
- η ίδρυση δύο ξεχωριστών Κοινοβουλίων Αντιπροσώπων με νομοθετικές αρμοδιότητες σε κοινοτικά θέματα,
- το Εκτελεστικό Συμβούλιο, με αρμοδιότητα σε θέματα εσωτερικής διακυβέρνησης, θα απαρτιζόταν από τον Κυβερνήτη, αντιπροσώπους της ελληνικής και τουρκικής κυβέρνησης και έξι μέλη των δύο Κοινοτικών Συνελεύσεων. Ο διορισμός αντιπροσώπου της τουρκικής κυβέρνησης και η παρουσία του στο Εκτελεστικό Συμβούλιο αποτελούσε ανατροπή του νομικού καθεστώτος που αφορούσε την Κύπρο και παραβίαση της Συνθήκης της Λωζάννης του 1923, με την οποία η Τουρκία είχε παραιτηθεί οποιουδήποτε δικαιώματος και ενδιαφέροντος για το νησί. Επιπροσθέτως, η σύσταση του Εκτελεστικού Συμβουλίου εξίσωνε πολιτικά και πολιτειακά την πλειοψηφούσα ελληνοκυπριακή κοινότητα με την μειοψηφούσα τουρκοκυπριακή ανατρέποντας τους πληθυσμιακούς συσχετισμούς μεταξύ των δύο κοινοτήτων.¹¹⁶

λόγω σχεδίου είναι απαραίτητη η έγκριση της ελληνικής κυβέρνησης, βλ., «Το Σχέδιο ΜακΜίλαν», *Κήρυκας* (εβδομαδιαία εφημερίδα), 13 Απριλίου 1985.

¹¹⁶ «Το Σχέδιο ΜακΜίλαν», *Κήρυκας* (εβδομαδιαία εφημερίδα), 13 Απριλίου 1985.

- η απουσία κοινού διακοινοτικού νομοθετικού σώματος, ενός Κοινοβουλίου δηλαδή το οποίο θα εκπροσωπούσε σε ένα σώμα τον κυπριακό λαό,
- ο Κυβερνήτης της Κύπρου κατείχε υπερεξουσίες και απόλυτο έλεγχο σε θέματα εξωτερικών υποθέσεων, άμυνας και εσωτερικής ασφάλειας,
- το τροποποιημένο Σχέδιο ΜακΜίλαν εμπεριείχε μία ακόμη διχοτομική διάταξη, αυτή των ξεχωριστών δημοτικών συμβουλίων, πέρα από τις δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις. Η Μεγάλη Βρετανία φαίνεται να επιθυμούσε μία λειτουργική και όχι μία γεωγραφική διχοτόμηση της Κύπρου, διότι οι δύο κύριες κοινότητες του νησιού συμβίωναν γεωγραφικά, ενώ η ανταλλαγή πληθυσμών για την επίτευξη μίας γεωγραφικής διχοτόμησης δεν προκρινόταν ως λύση.¹¹⁷

¹¹⁷ Hatzivassiliou Ev., *Britain and the International Status of Cyprus, 1955-59*, Minneapolis 1997, σ.151.

ΚΕΦ. 4 – ΊΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΤΑ 13 ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΆΤΣΕΣΟΝ

4.1 – Η Κύπρος ως ανεξάρτητο κράτος.

4.1.1 - Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου – Ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η ομόφωνη υπερψήφιση του σχεδίου που οδήγησε στην υιοθέτηση του Ψηφίσματος 1287(XIII) της ΓΣ/ΟΕ, όπως έχει αναφερθεί, ήταν αποτέλεσμα των μυστικών συνομιλιών των ΥΠΕΞ Ελλάδος και Τουρκίας στο πλαίσιο της συζήτησης της πέμπτης ελληνικής προσφυγής στον ΟΗΕ. Αμέσως μετά την υιοθέτηση του εν λόγω ψηφίσματος, οι δύο υπουργοί Αβέρωφ και Ζορλού, συνέχισαν τις ανεπίσημες συνομιλίες προκειμένου να βρεθεί μία κοινά αποδεκτή φόρμουλα για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος. Η διαλλακτική στάση της Άγκυρας την συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, ερμηνεύεται ως προσπάθεια της Τουρκίας να ομαλοποιήσει της σχέσεις της με την Ελλάδα διότι σημαντικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή έθεταν σε κίνδυνο το περιφερειακό στάτους της.¹¹⁸ Οι συνομιλίες αυτές έλαβαν χώρα εκτός από την έδρα του ΟΗΕ, την Νέα Υόρκη, στο Παρίσι, στη Ζυρίχη και στο Λονδίνο και θα κατέληγαν στις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου.

Η τελική διάσκεψη για την εξεύρεση λύσης πραγματοποιήθηκε στη Ζυρίχη από τις 5 έως και τις 11 Φεβρουαρίου 1959. Στη Σύνοδο Κορυφής που έλαβε χώρα εκεί αποφασίστηκε η ίδρυση της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας ενώ στις προβλέψεις της συμφωνίας οριζόταν η δημιουργία Μεικτής Συνταγματικής Επιτροπής αποτελούμενη από εκπροσώπους της Ελλάδος, της Τουρκίας και της Μεγάλης Βρετανίας, καθώς επίσης και από εκπροσώπους των δύο κυπριακών κοινοτήτων οι οποίοι θα συνέρχονταν για να συντάξουν από κοινού το νέο κυπριακό συνταγματικό κείμενο στη βάση της συμφωνηθείσας «Βασικής Διάρθρωσής» του.

Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο της Συνόδου Κορυφής της Ζυρίχης η οποία οδήγησε στην συμφωνία για την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, υπεγράφησαν ακόμη τρεις Συνθήκες, η Συνθήκη Εγκαθίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας και η

¹¹⁸ Η ίδια η Άγκυρα είχε να αντιμετωπίσει σημαντικές προκλήσεις, με πιο σημαντική την κατάρρευση του ιρακινού καθεστώτος το καλοκαίρι του 1958, του μοναδικού της εταίρου στην κρίσιμη αυτή περιοχή και την επείγουσα ανάγκη εξεύρεσης τοπικών συμμάχων, βλ. <http://www.kathimerini.gr/807463/article/epikairothta/ellada/oi-symfwnies-zyrixhs-kai-londinou> και Hatzivassiliou Ev., *Britain and the International Status of Cyprus, 1955-59*, Minneapolis 1997, σ.146 και σ.164.

Συνθήκη Εγγυήσεως μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδος, της Τουρκίας και η Συνθήκη Συμμαχίας μεταξύ της Ελλάδος, της Τουρκίας και της Κύπρου. Κύρια πρόνοια της Συνθήκη Εγκαθίδρυσης ήταν η παραχώρηση στη Μεγάλη Βρετανία δύο κυρίαρχων βάσεων στο νησί. Με τη Συνθήκη Εγγυήσεως, οι τρεις εγγυήτριες χώρες αναγνωρίζουν και εγγυώνται την ανεξαρτησία, εδαφική ακεραιότητα¹¹⁹ και ασφάλεια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στην ίδια συνθήκη υπάρχει η πρόβλεψη για την μονομερή ανάληψη δράσης από μία εκ των τριών εγγυητριών χωρών όταν δεν υπάρξει κοινή δράση σε περίπτωση που η κατάσταση πραγμάτων που συμφωνήθηκε στην Κύπρο έχει εκτραπεί. Η μονομερής δράση αυτή θα έχει σκοπό την επαναφορά της συνταγματικής τάξης και κατάστασης που είχε συμφωνηθεί μεταξύ των τριών εγγυητριών χωρών.¹²⁰ Τέλος, με την Συνθήκη Συμμαχίας συμφωνήθηκε μεταξύ Ελλάδος, Κύπρου και Τουρκίας η δημιουργία Τριμερούς Στρατηγείου στην Κύπρο το οποίο θα στελεχωνόταν από ελληνικά και τουρκικά στρατιωτικά αποσπάσματα στο νησί. Η Συνθήκη Συμμαχίας υπεγράφη προκειμένου να αποσύρει η Τουρκία την απαίτησή της για εξασφάλιση κυρίαρχης τουρκικής στρατιωτικής βάσης στην Κύπρο.

Η οριστική επικύρωση της Συμφωνίας της Ζυρίχης και των συναφών Συνθηκών που προσυπέγραψαν οι πρωθυπουργοί της Ελλάδος Καραμανλής και Τουρκίας Μεντέρες έλαβε χώρα λίγες ημέρες μετά στην βρετανική πρωτεύουσα. Στη Διάσκεψη του Λονδίνου συμμετείχαν οι πρωθυπουργοί της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδος και της Τουρκίας, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ και ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Κουτσιούκ. Ο Ελληνοκύπριος ηγέτης παρά την έντονες επιφυλάξεις και ενστάσεις που εξέφρασε σχετικά με τα συμφωνηθέντα της Ζυρίχης, τελικά υπέγραψε κατόπιν πιέσεων τις συμφωνίες. Στη συνέχεια, οι τρεις πρωθυπουργοί των εγγυητριών χωρών υπέγραψαν το τελικό κείμενο των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου για την δημιουργία της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας.

Εντούτοις, οι πρόνοιες του κυπριακού συντάγματος δημιουργούσαν εξαρχής προβλήματα στην ομαλή λειτουργία του νεοσύστατου κράτους διότι οι πρόνοιες

¹¹⁹ Ο όρος της εδαφικής ακεραιότητας αναφέρεται τόσο στην απαγόρευση της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα όσο και στην οποιαδήποτε διχοτόμησή της.

¹²⁰ Η Τουρκία χρησιμοποίησε τις προβλέψεις της Συνθήκης αυτής για να δικαιολογήσει την εισβολή της στη Κύπρο τον Ιούλιο του 1974. Βέβαια, κάθε άλλο εκτός από επαναφορά της κατάσταση των πραγμάτων που δημιουργήθηκε με την Συνθήκη αυτή δεν επεδίωξε. Πάντως, σύμφωνα με γνωμοδότηση του νομικού τμήματος του ΟΗΕ, η Συνθήκη δεν παρείχε δικαίωμα ένοπλης επέμβασης καθώς τα συμβαλλόμενα μέρη είναι μέλη του ΟΗΕ και δεσμεύονται από τον Καταστατικό του Χάρτη, ο οποίος αποτελεί αναγκαστικό Δίκαιο και δεν επιτρέπει τη χρήση βίας παρά μόνο για σκοπούς αυτοάμυνας.

αυτές ήταν διαιρετικού χαρακτήρα, ανέτρεπαν την πραγματική πληθυσμιακή διακοινοτική αναλογία αναδεικνύοντας την τουρκική μειονότητα σε ισότιμη εθνοτική κοινότητα ενώ εξίσωνε θεσμικά και πολιτικά τον Πρόεδρο με τον Αντιπρόεδρο της χώρας.

4.1.2 - Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας και η παραβίαση της κυριαρχίας της Κύπρου.

Η Κυπριακή Δημοκρατία δομήθηκε και διαρθρώθηκε σε ένα είδος συναινετισμού ή δικοινοτισμού με οργανωτική αρχή του πολιτεύματος τη δυαδική αρχή¹²¹ αντί της δημοκρατικής αρχής. Το Σύνταγμα του νεοσύστατου κράτους της Κύπρου συμφωνήθηκε και καταρτίστηκε από τις συμβαλλόμενες, των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, χώρες στο οποίο εμπεριέχονταν διατάξεις οι οποίες ήταν μη αναθεωρήσιμες.¹²² Στο ίδιο κείμενο καθιερώνεται η εκπόρευση των εξουσιών του πολιτεύματος από μία ιδιόρρυθμη οργάνωση δικοινοτισμού όπου οι δύο κοινότητες είναι ξεχωριστά αρμόδιες για την άσκηση της πολιτικής, νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας κατόπιν διακριτών εκλογικών διαδικασιών.¹²³

Σχετικά με την εκτελεστική εξουσία ο πρόεδρος της δημοκρατίας εκλέγεται από την πλειοψηφούσα ελληνοκυπριακή κοινότητα με δικαίωμα άσκησης ορισμένων εξουσιών (άρθρο 48) και κατ' αντιστοιχία ο αντιπρόεδρος εκλέγεται από την τουρκοκυπριακή κοινότητα με ξεχωριστές του προέδρου αρμοδιότητες (άρθρο 49), ενώ για τα θέματα εξωτερικής πολιτικής, άμυνας και ασφάλειας υπάρχει εξίσωση εξουσιαστικής ισχύος (άρθρο 50).¹²⁴ Η υποχρεωτική εκλογή του αντιπροέδρου από τους τουρκοκυπρίους αναδείκνυε αυτοδίκαια την αναβάθμιση της τουρκικής μειονότητας σε κοινότητα, γεγονός που οδήγησε από την πρώτη στιγμή σε έναν ακραίο διπολισμό μεταξύ των δύο κοινοτήτων διότι τα μεγέθη τους δεν ήταν συγκρίσιμα. Η τουρκοκυπριακή πλευρά, αποτελούσα το 18% του συνολικού πληθυσμού των κατοίκων της Κύπρου, παρουσιαζόταν σύμφωνα με τις

¹²¹ Μαρκίδης Α., «Ο Δικοινοτισμός στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας», Περικλέους Χ., *Η Κυπριακή Δημοκρατία, Επώδυνη Πορεία* (Αθήνα: Παπαζήσης, 2010), σ.188.

¹²² Παπαδημητρίου Γ., *Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, (Αθήνα: Σάκκουλας, 1997), σσ. 36-40.

¹²³ Λοττίδης Χ., *Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η Πολυπλοκότητά του και η Ανεπιτυχής Προσπάθεια Αναθεώρησής του, το 1963* (Αθήνα: Σάκκουλας, 2009), σ.118.

¹²⁴ Χάματσου Αν., «Η Εκτελεστική Εξουσία τα Πρώτα Χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-1963)», Παπαπολυβίου Π. (επιμ.), *1960-2010 Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, τόμ. 1 1960-1969. Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης*, (Λευκωσία: Φιλελεύθερος, 2010- 2011) σ.71.

συνταγματικές προβλέψεις ως συντάξιμος και συγκυρίαρχος κατά την λειτουργία του κυπριακού κράτους, ενώ η ελληνοκυπριακή πλευρά έδειχνε έντονη δυσαρέσκεια για την συγκεκριμένη εξίσωση, ούσα η πλειοψηφούσα πληθυσμιακά κοινότητα στο νησί. Συνολικά διαπιστωνόταν μία πολιτειακή δυσλειτουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας.¹²⁵ Ο Lijphart έχει υποστηρίξει ότι το συγκεκριμένο σύστημα δυαδισμού,¹²⁶ το οποίο εφαρμόστηκε ανεπιτυχώς στην Κύπρο, δεν δύναται να εφαρμοσθεί σε διαιρεμένες κοινωνίες οι οποίες συνυπάρχουν σε ένα κράτος μικρής έκτασης και μικρού πληθυσμού και όταν τα μεγέθη των κοινοτήτων δεν είναι συγκρίσιμα.¹²⁷ Παρόμοια η επισήμανση και του Mallinson, ο οποίος διατυπώνει ότι η πολιτική ισονομία και όχι το στάτους μειονότητας σε μειονοτική ομάδα (όπως οι Τουρκοκύπριοι), οδηγούν σε αδιέξοδο και στην κατάρρευση του κράτους.¹²⁸

Επιπρόσθετα, ο τρόπος εκπόνησης και οι προβλεπόμενες διατάξεις του δοτού Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας παρέβαιναν αναμφίβολα τις αρχές της ελευθερίας άσκησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης ως *jus cogens* διότι αυτό δεν αποτελούσε προϊόν ελεύθερης διαβούλευσης του κυπριακού λαού ενώ απαγόρευε την άσκηση κάθε είδους δικαιώματος αυτοδιάθεσης, είτε με την μορφή ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, είτε με την μορφή γεωγραφικής διχοτόμησης. Όμως, οι συνταγματικές προβλέψεις για αναβάθμιση της τουρκοκυπριακής μειονότητας σε κοινότητα και η παραχώρηση σε αυτήν υπερβολικών πολιτειακών εξουσιών δημιούργησε έναν λειτουργικό διαχωρισμό παραβιάζοντας άλλη μία αρχή του Διεθνούς Δικαίου, την *uti possidetis*. Το εν λόγω δοτό Σύνταγμα προκρίνοντας την αρχή του δικοινοτισμού υπέρ σχημάτων πολιτικής ισοτιμίας με βάση τα εθνικά χαρακτηριστικά¹²⁹, κατέλυε την δημοκρατική αρχή και την αρχή της πλειοψηφίας για την ανάδειξη του ανώτατου πολιτειακού παράγοντα της Κυπριακής δημοκρατίας,

¹²⁵ Το δικαίωμα άσκησης βέτο το οποίο κατείχε ο αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας σε αποφάσεις του προέδρου ή του κοινοβουλίου απεδείκνυε την δυσλειτουργία αυτή, ενώ ως λόγος της υποβολής των δεκατριών σημείων συνταγματικής αναθεώρησης του Προέδρου Μακάριου ήταν η καταψήφιση του προϋπολογισμού από τους Τουρκοκυπρίους βουλευτές.

¹²⁶ Δυαδισμού, Δικοινοτισμού ή Συναινετισμού.

¹²⁷ Lijphart A., *Patterns of Democracy*, (New Haven: Yale University Press, 2012).

¹²⁸ Mallinson W., *Partition Through Foreign Aggression. The Case of Turkey in Cyprus*, (Minnesota: University of Minneapolis, 2010).

¹²⁹ Περράκης Στ.Ε., «Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα 1945-1974: Μία Ανασύνθεση και Μερικές Κριτικές Σκέψεις από τη Σκοπιά του Διεθνούς Δικαίου», Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.471.

δημιουργούσε θεσμικές ανισορροπίες και ακύρωνε την ουσία της αυτοδιάθεσης ως περιεχόμενο και ως jus.¹³⁰

Πέρα όμως από τις ελλειμματικές προβλέψεις της συνταγματικής τάξης της Κυπριακής Δημοκρατίας, η ίδια ανάδυση και εγκαθίδρυση του κράτους αυτού ήταν προβληματική και δεν διεπόταν από τα οριζόμενα του Χάρτη του ΟΗΕ προκειμένου η Κύπρος να θεωρείται μια κρατική υπόσταση κυριαρχικά ισότιμη με τα άλλα κράτη μέλη του ΟΗΕ. Οι πρόνοιες της τετραμερούς Συμφωνίας Εγγυήσεως προέβλεπαν την συνεννόηση των τριών εγγυητριών χωρών σε περίπτωση που απαιτείτο ώστε αυτές από κοινού να αναμειχθούν στις εσωτερικές υποθέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στο ίδιο πλαίσιο της Συνθήκης Εγγυήσεως δίδεται το δικαίωμα σε μία εκ των τριών εγγυητριών χωρών, μονομερώς, όταν δεν υπάρχει τριμερής συνεννόηση μεταξύ των, να προβεί σε ένοπλη επέμβαση στην Κύπρο για να επαναφέρει την πρότερη ομαλή συνταγματική κατάσταση.¹³¹ Πασιφανώς, η συγκεκριμένη πρόνοια της συνθήκης αυτής αντιβαίνει τα οριζόμενα της παραγράφου 4 του άρθρου 2 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ.¹³²

Ο συνδυασμός των προνοιών του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας και η Συνθήκη Εγγυήσεως αδιαμφισβήτητα δεν περιορίζει απλά την κυριαρχία της Κυπριακής δημοκρατίας αλλά σαφώς και την παραβιάζει. Ο Krasner¹³³ πολύ εύστοχα διαχωρίζει την έννοια της κυριαρχίας σε τέσσερις διαφορετικούς τύπους – όψεις τους οποίους πολύ σπάνια ένα κράτος διαθέτει ταυτόχρονα. Η Κυπριακή Δημοκρατία θα δούμε ότι είναι μία ξεχωριστή περίπτωση κράτους το οποίο δεν κατέχει κανέναν τύπο κυριαρχίας από τους τέσσερις. Η κατηγοριοποίηση του Krasner έχει ως εξής:

- η διεθνής νομική κυριαρχία, η οποία αναφέρεται στις πρακτικές που σχετίζονται με την αμοιβαία αναγνώριση μεταξύ των κρατών,
- η βεσφαλιανή κυριαρχία αφορά στην πολιτική οργάνωση που βασίζεται στον αποκλεισμό εξωτερικών δρώντων από τις δομές εξουσίας του κράτους,

¹³⁰ Ό.π., σ.469.

¹³¹ Βλ. Άρθρο IV Συνθήκης Εγγυήσεως.

¹³² Άρθ.2 §4 Καταστατικού Χάρτη ΟΗΕ «Όλα τα Μέλη στις διεθνείς τους σχέσεις θα απέχουν από την απειλή ή τη χρήση βίας, που εκδηλώνεται εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους είτε με οποιαδήποτε άλλη ενέργεια ασυμβίβαστη προς τους σκοπούς των ΗΕ.»

¹³³ Krasner S.D., *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, (Princeton: Princeton University Press, 1999).

- η εσωτερική κυριαρχία αναφέρεται στην επίσημη οργάνωση της πολιτικής αρχής εντός του κράτους και την ικανότητα των αρχών να ασκούν αποτελεσματικό έλεγχο στο σύνολο της επικράτειας, και
- η κυριαρχία της αλληλεξάρτησης αναφέρεται στην ικανότητα ενός κράτους να ελέγχει τις διακρατικές του σχέσεις και θέματα.

Εξετάζοντας κάθε μία από τις όψεις της κυριαρχίας στην περίπτωση της Κυπριακής Δημοκρατίας διαπιστώνουμε ότι παρόλο που η διεθνής νομική της κυριαρχία επικυρώθηκε τυπικά με την είσοδό της ως κράτος-μέλος του ΟΗΕ τον Σεπτέμβριο του 1960, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του κεφαλαίου 2, άρθρου 4 του Καταστατικού Χάρτη του Οργανισμού, οι υπόλοιπες τρεις όψεις παρουσιάζουν αρκετές ανεπάρκειες. Ωστόσο, η τυπική επικύρωση της διεθνούς νομικής κυριαρχίας της Κύπρου δεν μεταφράζεται και ως ουσιαστική επικύρωση. Η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει προέλθει από μία διαδικασία επιβολής (imposition) και έμμεσου εξαναγκασμού (coercion), όπως έχουμε ήδη δει. Συνεπώς, η όψη της διεθνούς νομικής κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας ουσιαστικά παραβιάζεται, παρόλο που τυπικά έχει επικυρωθεί μέσω της εισόδου της Κύπρου στον ΟΗΕ ως πλήρες κράτος μέλος.

Η βεσφαλιανή κυριαρχία αναμφισβήτητα είναι εκείνος ο τύπος της κατηγοριοποίησης του Krasner η οποία εμφανίζει την μεγαλύτερη ανεπάρκεια στην περίπτωση της Κύπρου και είναι ίσως και ο λόγος που οι επόμενες δύο μορφές κυριαρχίας θεωρούνται κι αυτές ανεπαρκείς. Η προϋπόθεση για μη-παρεμβατισμό στις εσωτερικές υποθέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας παραβιάζεται και από τις τρεις Συνθήκες που υπεγράφησαν μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, Ελλάδος, Τουρκίας και Κύπρου. Η Συνθήκη Εγγυήσεως παρέχει το δικαίωμα επέμβασης στις εγγυήτριες χώρες ή σε μία εξ' αυτών στην κυπριακή επικράτεια, ενώ η Συνθήκη Συμμαχίας προβλέπει την δημιουργία Τριμερούς Στρατηγείου στη Κύπρο με την στελέχωσή του από στρατεύματα προερχόμενα από την Ελλάδα και την Τουρκία. Τέλος, η Συνθήκη Εγκαθίδρυσης με την παροχή κυρίαρχων στρατιωτικών βάσεων στη Μεγάλη Βρετανία συντελεί κι αυτή στην παραβίαση της βεσφαλιανής κυριαρχίας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Επιπροσθέτως, παραβίαση στην συγκεκριμένη μορφή κυριαρχίας της Κύπρου συντελείται και με την υιοθέτηση του δοτού Συντάγματος το οποίο περιλαμβάνει, όπως έχει ήδη σημειωθεί, έξωθεν επιβεβλημένες μη αναθεωρήσιμες διατάξεις. Η ασυνέπεια της διεθνούς νομικής

έννοιας της κυριαρχίας και της αντίστοιχης βεσφαλιανής φέρνει στο προσκήνιο την οργανωμένη υποκρισία με την έννοια ότι ο προσδιορισμός της κυριαρχίας από ευρέως αποδεκτούς κανόνες συνοδεύεται παράλληλα, ειδικά στη βεσφαλιανή εκδοχή, με την παραβίασή τους. Η δε παραβίαση δικαιολογείται ως εφαρμογή εναλλακτικών αρχών εντός των ορίων των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου και κάπως έτσι ερμηνεύεται η αποαποικιοποίηση της Κύπρου και η ίδρυση του κράτους της με πρωτότυπες και εναλλακτικές αρχές διεκπεραίωσης.

Η εσωτερική κυριαρχία, τρίτη όψη της κυριαρχίας του Krasner, επίσης εμφανίζεται ελλιπής στην Κυπριακή Δημοκρατία. Οι θεσμοί λειτουργίας της χώρας και η αποτελεσματικότητά τους στον κρατικό έλεγχο των εσωτερικών υποθέσεων υστερεί σημαντικά και αυτοπεριορίζεται από τις ισχύουσες συνταγματικές προβλέψεις. Η δικοινοτική, συναινετική μορφή του πολιτεύματος και των κρατικών δομών της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας δημιούργησαν μία κατάσταση παράλληλης, διττής και μη συγκλίνουσας κρατικής λειτουργίας η οποία υπέκφυγε της κανονικότητας και της δημοκρατικής ομαλότητας. Τέλος, όσον αφορά την κυριαρχία της αλληλεξάρτησης, το συμπροεδρικό πολίτευμα της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά το οποίο ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας αποφασίζουν από κοινού για θέματα εξωτερικής πολιτικής, άμυνας και ασφάλειας δημιούργησαν προβλήματα στην ικανότητα των αρχών της χώρας να ρυθμίζουν τη ροή πληροφοριών, ιδεών, αγαθών, ατόμων και κεφαλαίου δια μέσου των κρατικών συνόρων καθ' όσον για καθένα από τους πολιτειακούς άρχοντες ως σύμμαχος ή εχθρός του κράτους θεωρούταν με διαφορετική αντίληψη. Με άλλα λόγια και η τέταρτη όψη της κυριαρχίας του Krasner εμφανίζεται προβληματική κατά την περίοδο των πρώτων τριών ετών ύπαρξης της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η ταυτοποίηση και ανάλυση των όψεων της κυριαρχίας του Krasner με εκείνες τις δομές του κυπριακού κράτους που εμφάνιζαν δυσλειτουργίες μας βοηθούν να κατανοήσουμε ότι η Κυπριακή Δημοκρατία με τις πρόνοιες και προβλέψεις που εγκαθιδρύθηκε δεν ήταν ένα κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος. Το γεγονός ότι λίγες ημέρες μετά την επίσημη ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, αυτή έγινε μέλος των Ηνωμένων Εθνών, παρά τις έμμεσες αποκλίσεις της από τις κυριαρχικές προϋποθέσεις του Καταστατικού Χάρτη του οργανισμού, επιβεβαιώνει τις θεωρήσεις της ρεαλιστικής σχολής των Σχέσεων για τις αδυναμίες των διεθνών θεσμών, τον

λόγο δημιουργίας και τρόπο λειτουργίας τους και την βέβαιη επικράτηση της ισχύος σε όλους τους τομείς του Διεθνούς Συστήματος.

Συνεπώς, τα προβλήματα που απέρρευσαν από την πρώτη στιγμή στην ομαλή λειτουργία του κυπριακού κράτους, λόγω κυρίως των προνοιών διαιρετικού χαρακτήρα, των προκαθορισμένων ποσοστών και των δικαιωμάτων αρνησικυρίας του Συντάγματος, θα αναγκάσουν τον Μακάριο, από πολύ νωρίς, να εξετάσει το ενδεχόμενο τροποποίησης/αναθεώρησής του.¹³⁴

4.1.3 - Δεκατρία Σημεία – Προτάσεις Μακαρίου

Στις 30 Νοεμβρίου 1963, ο Πρόεδρος Μακάριος ανακοίνωσε αιφνιδιαστικά δεκατρείς προτάσεις για τροπολογίες του Συντάγματος της Κύπρου με τις οποίες καλούσε για σχετική συζήτηση την τουρκοκυπριακή πλευρά. Οι προτάσεις αυτές ουσιαστικά καταργούσαν σχεδόν όλα τα μέχρι τότε υφιστάμενα υπέρμετρα προνόμια των Τουρκοκυπρίων με την επιδίωξη να γίνει η Μεγαλόνησος ελληνοκρατούμενη και οι Τουρκοκύπριοι να μετατραπούν από κοινότητα σε μειονότητα με τα αντίστοιχα μειονοτικά δικαιώματα των μουσουλμάνων της Θράκης¹³⁵.

Καθοριστικός παράγοντας για την αιφνιδιαστική κατάθεση των δεκατριών σημείων του Μακαρίου φαίνεται να ήταν η εντύπωση για την συγκατάθεση της Βρετανίας μέσω του Βρετανού ύπατου αρμοστή στο νησί, Σερ Άρθουρ Κλαρκ. Μάλιστα ο Βρετανός πρέσβης όχι μόνο δεν φαινόταν να προβάλλει αντιρρήσεις, αλλά συνεργάστηκε με τον Κύπριο Πρόεδρο και τον υπουργό Εξωτερικών Σπύρο Κυπριανού για το λεκτικό των τροπολογιών. Η στάση του αυτή ερμηνεύτηκε τότε ότι αντανάκλα τη θέση της κυβέρνησής του.¹³⁶

Επίσης σημαντικό ρόλο στις συνταγματικές πρωτοβουλίες του Μακαρίου φαίνεται να έπαιξε και το γεγονός της μετάβασης στην Ελλάδα από την κυβέρνηση Καραμανλή στην κυβέρνηση Παπανδρέου, ο οποίος μέχρι πρότινος, ως αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης ήταν ιδιαίτερα επικριτικός των συμφωνιών Ζυρίχης-

¹³⁴ Hatzivassiliou Ev., *Britain and the International Status of Cyprus, 1955-59*, (Minneapolis: 1997), σσ.111-147.

¹³⁵ Ηρακλείδης Αλ., *Το Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2005*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2006), σ.100-101.

¹³⁶ Ηρακλείδης Α., *Το Κυπριακό – Σύγκρουση και Επίλυση*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2002), σ.91.

Λονδίνου. Σύμφωνα με τον Κληρίδη, προφανώς, ο Μακάριος θεωρούσε την υποστήριξη του Έλληνα Πρωθυπουργού τουλάχιστον δεδομένη.¹³⁷

Επιγραμματικά, αναφέρονται οι δεκατρείς προτάσεις τροποποίησης του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας¹³⁸:

- κατάργηση του δικαιώματος για βέτο για τους δύο ανώτατους πολιτειακούς άρχοντες της Κύπρου,
- αναθεώρηση των καθηκόντων του αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας προς την κατεύθυνση της συνταγματικής πρόβλεψης για πραγματική αναπλήρωση του ΠτΔ,
- εκλογή του προέδρου και αντιπροέδρου της Βουλής από ολόκληρο το κοινοβουλευτικό σώμα,
- αντικατάσταση του προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων από τον αντιπρόεδρο, σε περίπτωση απουσίας, ασθένειας, κωλύματος κλπ.,
- κατάργηση των χωριστών πλειοψηφιών,
- εγκαθίδρυση ενιαίων δήμων,
- ενοποίηση της δικαιοσύνης,
- ενοποίηση της αστυνομίας και της χωροφυλακής,
- καθορισμός της αριθμητικής δύναμης της αστυνομίας και του στρατού με νόμο,
- συμμετοχή των Ελλήνων και Τούρκων Κυπρίων στις δημόσιες υπηρεσίες και δυνάμεις ασφαλείας με βάση την πληθυσμιακή τους αναλογία,
- μείωση του αριθμού των μελών της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας,
- οι αποφάσεις της άνω επιτροπής να λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία,
- κατάργηση της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης.

Η ερμηνεία των προτάσεων για αναθεώρηση του Συντάγματος της Κύπρου εξαρτάται από την μεροληψία στην κριτική θεώρησή τους. Οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι με τις αγνότερες προθέσεις, σίγουρα, έβλεπαν αυτές τις προτάσεις του Προέδρου Μακάριου ως μία ευκαιρία για εξάλειψη των εθνοτικών διαφορών και για ανάδειξη μίας ενιαίας κυπριακής εθνικής ταυτότητας η οποία θα διέγραφε κάθε

¹³⁷ Κληρίδης Γλ., *Η κατάθεσή μου*, τόμος 1, (Λευκωσία: Εκδόσεις Αλήθεια, 1988), σ.162.

¹³⁸ Χριστουδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1948-1978*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σ.144.

είδους αντιπαλότητας μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Η εκατέρωθεν, όμως, καχυποψία, αποκύημα δεκαετιών ήταν δύσκολο να υπερκεραστεί.

Τα δεκατρία σημεία του Μακάριου, όπως ήταν λογικό, προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις από την τουρκοκυπριακή κοινότητα, που οδήγησαν λίγο μετά σε βίαια και αιματηρά επεισόδια (Δεκέμβριος 1963 – Ιανουάριος 1964) μεταξύ των δύο κοινοτήτων.¹³⁹ Οι Τουρκοκύπριοι υπουργοί και δημόσιοι λειτουργοί αποχώρησαν από τις θέσεις που κατείχαν στα κρατικά όργανα της Κύπρου, ενώ περίπου 25.000 Τουρκοκύπριοι μετακινήθηκαν από τις μόνιμες κατοικίες τους και δημιούργησαν θύλακες έξω από τον έλεγχο της Κυπριακής Δημοκρατίας, καλύπτοντας περίπου το 5% του κυπριακού εδάφους,¹⁴⁰ υπό την προστασία της ΤΟΥΡΔΗΚ και της οργάνωσης ΤΜΤ.¹⁴¹ Οι εξελίξεις αυτές γρήγορα κλιμάκωσαν μία κατάσταση χωρίς επιστροφή, επιφέροντας την ουσιαστική γεωγραφική διάσπαση της Κύπρου, την εμπλοκή των βρετανικών δυνάμεων για να επέλθει ειρήνευση,¹⁴² την αμερικανική προσπάθεια για ΝΑΤΟϊκή επέμβαση που αρνήθηκε ο Μακάριος στρεφόμενος προς αρωγή στην ΕΣΣΔ¹⁴³ και την τουρκική απειλή για στρατιωτική εισβολή στην Μεγαλόνησο που αποσοβήθηκε με αμερικανική παρέμβαση.

4.2 – Διακοινοτικές Συγκρούσεις στην Κύπρο

Κατά την διάρκεια της αποικιακής αγγλοκρατίας στην Κύπρο, έχουν καταγραφεί αρκετά επεισόδια εθνοτικής βίας μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων. Είναι γεγονός ότι το μίσος αυτό μεταξύ των δύο κοινοτήτων σαφώς και πηγάζει από την προαιώνια αντιπαλότητα και καχυποψία των εθνικών κέντρων τους, Ελλάδος και Τουρκίας, όμως στην περίπτωση της Κύπρου επιπρόσθετοι παράγοντες φαίνεται να υποθάλπουν και τροφοδοτούν την κλιμάκωση στις σχέσεις τους.

¹³⁹ Περίοδος επίσης γνωστή και ως «ματωμένα Χριστούγεννα».

¹⁴⁰ Κρανιδιώτης Γ., *Το Κυπριακό Πρόβλημα, 1960-1974*, (Αθήνα: 1984), σ.49.

¹⁴¹ Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός-Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης), 2015, σ.298.

¹⁴² Αποτέλεσμα των βρετανικών πρωτοβουλιών ήταν η υπογραφή συμφωνίας ανάμεσα στον Βρετανό υπουργό Κοινοπολιτειακών Υποθέσεων, τον Μακάριο και τον Κουτσιούκ με την οποία χαρασσόταν επίσημα στη Λευκωσία για πρώτη φορά η γνωστή «πράσινη γραμμή». Ο χαρακτηρισμός της «πράσινης γραμμής» προέρχεται από τον τρόπο καθορισμού της διαχωριστικής αυτής γραμμής. Λέγεται ότι ο Βρετανός υπουργός χρησιμοποίησε ένα μολύβι πράσινο χρώματος για να χαράξει την διαχωριστική γραμμή πάνω στο χάρτη της Λευκωσίας, βλ. Κρανιδιώτης Γ., *Το Κυπριακό Πρόβλημα, 1960-1974*, (Αθήνα: 1984), σ.48.

¹⁴³ Ηρακλείδης Αλ., *Το Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2005*, Σιδέρης, 2006, σ.102-103.

Ο αγγλικός παράγοντας με την στρατηγική του διαίρει και βασίλευε φαίνεται να έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην επιδείνωση των σχέσεων των δύο κοινοτήτων διαμέσω της διακοινοτικής απομάκρυνσης και απομόνωσης. Η θεσμοποίηση και πολιτικοποίηση του εθνοτικού διαχωρισμού συντελέστηκε με την πολιτική των ξεχωριστών μιλέτ,¹⁴⁴ την έκδοση ξεχωριστών εκλογικών καταλόγων για τις δύο κοινότητες με άλλα λόγια. Εντός των διεργασιών του Νομοθετικού Συμβουλίου έως και την κατάργησή του το 1931, το σύνηθες ήταν οι Τουρκοκύπριοι να συνεργάζονται με τους αποικιοκράτες σε θέματα διοικητικά, κοινωνικά και οικονομικά ενώ κατείχαν το ρόλο του αντίβαρου κατά των Ελληνοκυπρίων σε ειρηνικές και τεταμένες περιόδους.¹⁴⁵ Επίσης, η βρετανική αποικιακή διοίκηση εφάρμοσε μία πολυπολιτισμική πολιτική που αναγνώριζε τις εθνοτικές διαφορές και παρείχε στις κοινότητες το δικαίωμα ελέγχου του εκπαιδευτικού συστήματος που θα εφάρμοζε η καθεμία από αυτές στο εσωτερικό της. Συνεπώς, από πολύ νωρίς εντοπίζονται επεισόδια, μεμονωμένα μεν, ενδεικτικά δε της υποβόσκουσας εθνοτικής διαφοροποίησης, αποτέλεσμα της βρετανικής αποικιακής πολιτικής.

Παράλληλα, τα εθνικά κέντρα των δύο κοινοτήτων, με την σειρά τους, για την εξυπηρέτηση των στρατηγικών στοχεύσεών τους, συνέδραμαν στην επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου. Αποτέλεσμα αυτών αποτελεί η κλιμάκωση των μεμονωμένων επεισοδίων μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων προς τη γενικευμένη εθνοτική σύγκρουση των 1963-64. Ενδεικτικά, τα πρώτα επεισόδια μεταξύ των δύο κοινοτήτων εντοπίζονται τον Μάιο του 1912, όταν μία μαθητική εκδρομή του Παγκυπρίου Γυμνασίου στο Κάστρο του Πενταδακτύλου στον Άγιο Ιλαρίωνα της Κερύνειας εξελίχθηκε σε γενικευμένη εκδήλωση βίαιων συγκρούσεων μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων σε διάφορα σημεία της Κύπρου. Αποκορύφωμα αυτών των επεισοδίων ήταν οι επιθέσεις Τούρκων σε Έλληνες κατά την γιορτή του Κατακλυσμού στη Λεμεσό στις 14 Μαΐου 1912 που οδήγησε σε ξεσηκωμό των Ελληνοκυπρίων. Οι συγκρούσεις μέτρησαν έξι νεκρούς, τέσσερις Έλληνες και δύο Τούρκους ενώ δεκάδες άτομα συνελήφθησαν. Τα πρωτοφανή επεισόδια, εν μέσω αγγλοκρατίας, ανησύχησαν τους Βρετανούς. Η πρώτη τους αντίδραση ήταν η επιβολή στρατιωτικού νόμου και η μετάκληση Βρετανών στρατιωτών από την Αίγυπτο.

¹⁴⁴ Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2015).

¹⁴⁵ Ηρακλείδης Αλ., *Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2004, Από την Ένωση στη Διχοτόμηση*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2006), σσ.144-148.

Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1958, θα σημειώνονταν πολύ σοβαρά επεισόδια και αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, γνωστά με την ονομασία «ο Μαύρος Ιούνιος της Κύπρου» ή «τα Σεπτεμβριανά της Κύπρου». Τα βίαια επεισόδια άρχισαν με μια προβοκατόρική επίθεση το βράδυ της 7ης Ιουνίου 1958 και κορυφώθηκαν με την άγρια σφαγή οκτώ Ελληνοκυπρίων στον κάμπο του Κιόνελλι στις 12 Ιουνίου 1958. Η εξέλιξη αυτή επέφερε την αντίδραση της ΕΟΚΑ η οποία έως τότε ήταν επικεντρωμένη στον απελευθερωτικό αγώνα εναντίον των Βρετανών. Οι Βρετανοί σκοπίμως στρατολογούσαν Τουρκοκυπρίους στις δυνάμεις ασφαλείας του αποικιακού καθεστώτος διοίκησης της Κύπρου, διότι με αυτόν τον τρόπο μείωναν τις βρετανικές απώλειες κατά την διάρκεια της προσπάθειας καταστολής της αντιστασιακής δράσης της ΕΟΚΑ, ενώ εξέτρεπαν ευφύως το ενδιαφέρον της ελληνοκυπριακής οργάνωσης από την στόχευση εναντίον της αγγλοκρατίας στην στόχευση εναντίον της αντίπαλης εθνοτικής ομάδας και συνεργάτη των αποικιοκρατών. Η συμπόρευση της τουρκοκυπριακής κοινότητας με την αποικιακή εξουσία στον αγώνα κατά της «τρομοκρατίας» της ΕΟΚΑ υπήρξε απόλυτη. Η δράση φέρνει και αντίδραση, οπότε η αντιαποικιακή βία της ΕΟΚΑ εναντίον των ανδρών των αποικιακών δυνάμεων ασφαλείας της Κύπρου λαμβανόταν ως βία εναντίον της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Οι Τουρκοκύπριοι διακατέχονταν από την κυρίαρχη αντίληψη πως η προσάρτηση της Κύπρου στην Ελλάδα θα συνέβαλλε στον κοινοτικό αφανισμό τους, οπότε έβλεπαν την ένταξή τους στις δυνάμεις ασφαλείας της αγγλοκρατίας ως τον μόνο τρόπο αντίδρασης υπό την προστατευτική ομπρέλα των Βρετανών. Ήδη από τις αρχές Ιουνίου 1958, η τουρκοκυπριακή τρομοκρατική οργάνωση ΤΜΤ επιζητούσε, με την καθοδήγηση της Άγκυρας, με τυφλές επιθέσεις εναντίον των Ελληνοκυπρίων και των περιουσιών τους να επιβάλει την άποψη ότι οι δύο μεγαλύτερες εθνικές κοινότητες αδυνατούσαν να συμβιώσουν στο νησί, ενώ απώτερος σκοπός της ήταν η προετοιμασία της γεωγραφικής διχοτόμησης του νησιού με εκατέρωθεν πληθυσμιακές μετακινήσεις από τις εστίες των συγκρούσεων και της βίας.

Η ΕΟΚΑ θα εξαπολύσει, τελικά, τη δική της επίθεση, μετά τις 11 Ιουλίου, με αποτέλεσμα η αντιπαράθεση να λάβει γρήγορα τη μορφή μιας γενικευμένης σύγκρουσης σε ολόκληρη την επικράτεια του νησιού, με δεκάδες νεκρούς και τραυματίες και από τις δύο κοινότητες. Αποτέλεσμα αυτών των συγκρούσεων που διήρκησαν τρεις μήνες ήταν 56 νεκροί για τους Ελληνοκυπρίους και 51 για τους

Τουρκοκυπρίους. Τα επεισόδια τερματίστηκαν κατόπιν προσωρινής ανακωχής μεταξύ των ηγετών των δυο κοινοτήτων στις αρχές Αυγούστου 1958. Η βία που ξεκίνησε τον Ιούνιο του 1958 και συνεχίστηκε μέχρι την ανακωχή του Αυγούστου του ίδιου έτους, άνοιξε βαθιά τραύματα στις ζωές των ανθρώπων της Κύπρου που μοιράζονταν την ίδια χώρα για 400 σχεδόν χρόνια. Ήταν εν μέσω αυτής της «εποχής της βίας» που οι κοινότητες χωρίστηκαν οριστικά σε εχθρικά στρατόπεδα. Η εθνοτική βία οδήγησε στην ιδεολογικοποίηση της - ριζωμένης στη συλλογική συνείδηση των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων - αρνητικής ιστορικής μνήμης, καθώς και στην αναβίωση αρνητικών αντιλήψεων και αισθημάτων έναντι του «άλλου». Η «υποχώρηση» αυτών των πεποιθήσεων δεν κατέστη εφικτή με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, αφού και οι δύο κοινότητες παρέμειναν προσηλωμένες στην υλοποίηση των εθνικών τους στοχεύσεων, με αποτέλεσμα η Κύπρος να οδηγηθεί, τρία χρόνια αργότερα, σε νέο κύκλο αίματος.

Στις 30 Νοεμβρίου 1963, ο Μακάριος έθεσε σε εφαρμογή την πρώτη φάση του «Σχεδίου Ακρίτας»¹⁴⁶ προτείνοντας τα δεκατρία σημεία προτάσεις για την αναθεώρηση του Συντάγματος της Κύπρου. Η αντίδραση από την τουρκοκυπριακή κοινότητα ήταν άμεση αφού οι Τουρκοκύπριοι υπουργοί και δημόσιοι λειτουργοί, αποχώρησαν από τις θέσεις που κατείχαν στα κρατικά όργανα της Κύπρου, ενώ περίπου 25.000 Τουρκοκύπριοι μετακινήθηκαν από τις μόνιμες κατοικίες τους και δημιούργησαν θύλακες έξω από τον έλεγχο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Λίγες ημέρες αργότερα, σημειώθηκε το πρώτο βίαιο συμβάν μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων το οποίο αποτέλεσε το έναυσμα των διακοινοτικών συγκρούσεων στην Κύπρο. Στις 21 Δεκεμβρίου 1963, σώμα Ελληνοκυπρίων «έφεδρων αστυνομικών» κατά τον έλεγχο ταυτοτήτων στη Λευκωσία ακινητοποίησε αυτοκίνητο στο οποίο επέβαιναν Τουρκοκύπριοι ύποπτοι με θύματα δύο εξ αυτών. Πολύ γρήγορα η ένταση κλιμακώθηκε ενώ ξέσπασαν επεισόδια κατά την κηδεία των Τουρκοκυπρίων. Την επόμενη ημέρα, ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της

¹⁴⁶ Το «σχέδιο Ακρίτας» ήταν το όνομα ενός κειμένου, το οποίο εκπονήθηκε λίγο μετά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, και αποκαλύφθηκε το 1966 όταν η κυπριακή εφημερίδα "Πατρίς" το δημοσίευσε. Το «σχέδιο Ακρίτας» πρόβλεπε 4 στάδια δράσης της ελληνοκυπριακής πλευράς, με απώτερο στόχο την Ένωση με την Ελλάδα, την αντίδραση των Τουρκοκυπρίων καθώς και την καταστολή της αντίδρασης τους. Τα στάδια θα ήταν (α) προσβολή των αρνητικών σημείων του Συντάγματος, (β) καταγγελία της συνθήκης εγγυήσεως, (γ) αυτοδιάθεση, και (δ) υποβολή αίτησης προς την κυβέρνηση της Ελλάδος, εάν δέχεται την Κύπρο να ενωθεί με τον υπόλοιπο Ελληνικό Κορμό, Παπαγεωργίου, Σπ., *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, τόμος Α*. (Αθήνα: Λαδιάς 1983), σσ. 254-270.

Κυπριακής Δημοκρατίας θα καλέσουν τον κυπριακό λαό για αυτοσυγκράτηση, όμως αντιθέτως, οι συγκρούσεις επεκτάθηκαν στην Λάρνακα, στην Αμμόχωστο και σύντομα σε όλη την Κύπρο. Οι συγκρούσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων χαρακτηρίζονταν από ωμότητες και κτηνωδίες συμπεριλαμβανομένων σφαγών αμάχων και μαζικές δολοφονίες και από τις δύο πλευρές. Τα Χριστούγεννα του 1963, ο Τούρκος πρόεδρος Ινονού απείλησε ότι θα επέμβει στρατιωτικά μονομερώς στην Κύπρο αν δεν ληφθεί κοινή δράση μεταξύ των τριών εγγυητριών δυνάμεων, ενώ τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη ιπτάθηκαν άνωθεν της Λευκωσίας για εκφοβισμό.

Η απειλή της τουρκικής εισβολής άσκησε πίεση στον Μακάριο ο οποίος αποδέχτηκε την δημιουργία της «Κοινής Δύναμης Ανακωχής» υπό την διοίκηση των Βρετανών για την εκτέλεση περιπολιών στη Λευκωσία. Στις 30 Δεκεμβρίου με τη διαμεσολάβηση των Βρετανών συμφωνήθηκε η χάραξη της Πράσινης Γραμμής (Green Line Agreement) στην Λευκωσία για να διαχωρήσει και να απομονώσει τις βόρειες τουρκοκυπριακές από τις νότιες ελληνοκυπριακές συνοικίες της.¹⁴⁷

Εν τοις πράγμασι, στις συγκρούσεις του Δεκεμβρίου 1963 ήταν οι δύο οργανώσεις που κινητοποιήθηκαν μυστικά και συγκρούστηκαν, η οργάνωση Ακρίτας (ή ΕΟΚ – Εθνική Οργάνωση Κύπρου) και η τουρκική ΤΜΤ, παρασύροντας τις δύο κοινότητες σε μία αέναη και τυφλή εθνοτική σύγκρουση. Καθ' όλη τη διαδικασία συγκρότησης του νέου κράτους, τόσο οι Τουρκοκύπριοι όσο και οι Ελληνοκύπριοι δημιούργησαν μυστικά τις δικές τους παραστρατιωτικές οργανώσεις έτοιμες να δράσουν και προσπαθώντας να εξισοροπήσουν τις εκτιμώμενες απειλές η μία της άλλης πλευράς¹⁴⁸. Γεγονός είναι επίσης ότι οι πολιτικές ηγεσίες των δύο κοινοτήτων γνώριζαν, στήριζαν και κάλυπταν την παράνομη ύπαρξη των οργανώσεων αυτών. Οι συγκρούσεις του 1963 οδήγησαν στη θυλακοποίηση των Τουρκοκυπρίων, δημιουργώντας τετελεσμένα που δυσχέραιναν την επίλυση του προβλήματος. Η δημιουργία των τουρκοκυπριακών θυλάκων κατάφερε να επιτύχει έναν *de facto* γεωγραφικό αλλά και πολιτικοκοινωνικό διαχωρισμό, αφού οι Τουρκοκύπριοι μετέφεραν τις κρατικές και διοικητικές αρμοδιότητες που κατείχαν στους θύλακες αυτούς προκειμένου αυτοί να λειτουργούν υπό ένα άτυπο καθεστώς αυτονομίας.

¹⁴⁷ Α. Κούπανου - Π. Παπαδημήτρη, «Χρονολόγιο 1960-1969», στο: Π. Παπαπολυβίου (επιμ.), *1960-2010: Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. 1, 1960-1969: *Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης*, (Λευκωσία :2010), σ. 45.

¹⁴⁸ Εδώ παραφράζοντας τον Walt, βλ. Walt St., *The Origins of Alliances*, (Ithaca: Cornell University Press, 1987).

4.2.1 - Θεωρητικό πλαίσιο εθνοτικών συγκρούσεων

Τοποθετώντας γενικά το κυπριακό ζήτημα στο πλαίσιο των εθνοτικών συγκρούσεων είναι σκόπιμο αρχικά να δοθούν μερικοί χρήσιμοι ορισμοί. Μία εθνοτική ομάδα αφορά έναν αριθμό ανθρώπων που μοιράζονται κοινούς μύθους σχετικά με την καταγωγή τους, ιστορικές μνήμες και πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Επίσης, η ομάδα αυτή συσχετίζεται με μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και έχει μία αίσθηση σύνδεσης μεταξύ των μελών της¹⁴⁹.

Εθνοτική σύγκρουση είναι μια σύγκρουση στην οποία οι βασικές αιτίες και τα ζητήματα που διακυβεύονται περιλαμβάνουν ορισμένα στοιχεία εθνότητας (που αναφέρονται παραπάνω) ή σύγκρουση μεταξύ συγκεκριμένων εθνοτικών ομάδων. Μια σύγκρουση αφορά μία ένοπλη μάχη μεταξύ τουλάχιστον δύο εμπόλεμων πλευρών κατά την διάρκεια των οποίων χάνουν την ζωή τους συνολικά και τουλάχιστον χίλιοι άνθρωποι¹⁵⁰. Οι εθνοτικές παραπομπές μπορεί να οδηγήσουν σε μία βίαιη κλιμάκωση μόνο εάν μια ομάδα φοβάται ότι απειλείται η ύπαρξή της. Η κλιμάκωση αυτή πρέπει να είναι κάθετη με μία σαφή απειλή κινδύνου για μία συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα.

Σημαντική είναι και η τοποθέτηση της Monica Duffy Toft σχετικά με τις συνθήκες που είναι αναγκαίες για να συμβεί μία εθνοτική σύγκρουση και αφορά την πολιτική συγκυρία η οποία αποτελείται από δύο στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά φαίνεται ότι ανταποκρίνονται πλήρως στην περίπτωση της νέας Κυπριακής Δημοκρατίας του 1959-1960 και περιλαμβάνουν το πολιτικό και το εδαφικό αντικείμενο διαφοράς. Όσον αφορά το πολιτικό, αναφέρεται σε ένα κράτος το οποίο είναι αδύναμο, αποκλίνων ή κράτος στο οποίο επεμβαίνει μία εξωτερική δύναμη, ενώ το εδαφικό αφορά την απαραίτητη συγκέντρωση εθνοτικών ομάδων σε ορισμένες περιοχές εντός ή εκτός της χώρας προκειμένου να επιτευχθεί μία επιτυχής κινητοποίηση¹⁵¹. Οι Levy και Thompson διατυπώνουν ότι τα ισχυρά κράτη μπορούν να περιέχουν ή να καταστείλουν τις αντιδράσεις εντός των συνόρων τους. Μπορούν επίσης να παρέχουν αρκετά καλή διακυβέρνηση σε αντίθεση με τα αδύναμα κράτη τα οποία δεν μπορούν.

¹⁴⁹ Smith, A., (1993). "The Ethnic Sources of Nationalism", *Survival – Global Politics and Strategy Journal*, Vol.35, Issue 1, pp. 28-29.

¹⁵⁰ Kaufman Stuart J., *Modern Hatreds: The Symbolic politics of Ethnic War*, Cornell University Press, 2001, pp. 15-18.

¹⁵¹ Monica Duffy Toft, *The Geography of Ethnic Violence: Identity, Interests and Indivisibility of Territory*, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2003.

Έτσι, όταν οι τοπικές αδικίες και αντιδράσεις προκύπτουν, είναι πολύ λιγότερο πιθανό να τις διαχειριστούν με επιτυχία τα αδύναμα κράτη¹⁵². Στο ίδιο τονίζεται η σημασία της ευκαιρίας έναντι των κοινωνικών αντιδράσεων και της αδικίας. Αν έμφαση δίνεται στην οργάνωση ως το επίπεδο της ανάλυσης με την πιο επεξηγηματική απόκριση, το σημαντικότερο σημείο μόχλευσης θα πρέπει να είναι η μελέτη των στελεχών των παραστρατιωτικών οργανώσεων (ΕΟΚΑ, ΤΜΤ κλπ) με μια τυπική γκάμα προβλημάτων συμπεριλαμβανομένων της στρατολόγησης, της διατήρησης της συνοχής, της απόκτησης εξοπλισμού, της επιβίωσης και της χρηματοδότησης. Άρα, το σημαντικότερο στοιχείο που οδηγεί σε μία εσωτερική σύγκρουση είναι η ευκαιρία για δράση από συγκεκριμένες οργανώσεις οι οποίες διαθέτουν τους πόρους και το ανθρώπινο κεφάλαιο προκειμένου να είναι αποτελεσματικές στην διεκδίκηση των στοχεύσεών τους.

Ο Stuart Kaufman υποστηρίζει ότι μία εθνοτική σύγκρουση περιλαμβάνει πάντα τρεις δυναμικές παραμέτρους: τις μαζικές εχθροπραξίες, την εθνικιστική πολιτική κινητοποίηση και ένα δίλημμα ασφαλείας¹⁵³. Είναι προφανές ότι ο συνδυασμός και η διάδραση αυτών των παραμέτρων οδηγεί σε μία γρήγορη κλιμάκωση αφού οι εχθροπραξίες μεταξύ των εθνοτικών ομάδων θα εντείνονται υπό τον φόβο της εξαφάνισης. Η προοπτική του Petersen για τα συναισθήματα, χωρίς αμφιβολία, είναι η μία προσέγγιση για τις εσωτερικές συγκρούσεις που είναι πιο ξεκάθαρα συνδεδεμένη με το ατομικό επίπεδο. Η βασική υπόθεση είναι ότι ο καθένας επιθυμεί κάποιους βασικούς στόχους εντός του πλαισίου που περιλαμβάνει την ασφάλεια, τον πλούτο και το στάτους. Διαφορετικές συνθήκες προκαλούν έναν ή περισσότερους από τους στόχους να είναι αυξημένοι σε σπουδαιότητα μέσω του μηχανισμού του συναισθήματος.¹⁵⁴ Επίσης σημαντικός παράγοντας στην εκδήλωση των εθνοτικών συγκρούσεων είναι και το μέγεθος μία εθνοτικής ομάδας¹⁵⁵. Βεβαίως, λαμβάνοντας υπόψη τους διάφορους παράγοντες που συντελούν στην εμφάνιση των εθνοτικών διαφορών και εν τέλει συγκρούσεων, δεν θα πρέπει να λησμονηθούν οι ιστορικές ερμηνείες που αποδίδει κάθε εθνοτική ομάδα σχετικά με την καταγωγή της

¹⁵² Levy S.J., Thompson R.W., *Causes of War*, (Malden: Wiley-Blackwell, 2010).

¹⁵³ Kaufman Stuart J., *Modern Hatreds: The Symbolic politics of Ethnic War*, Cornell University Press, 2001, pp. 30-39.

¹⁵⁴ Petersen R. D., *Resistance and Rebellion: Lessons from Eastern Europe*. (New York: Cambridge University Press, 2001).

¹⁵⁵ Cederman, L-E., *Emergent actors in World Politics: How States and Nations Develop and Dissolve*, Princeton: Princeton University Press, 1997, Ch. 8.

και την διασύνδεσή της με την γεωγραφική περιοχή αναφοράς. Αυτές οι ερμηνείες υπερτονίζουν την σημασία να αποκτηθεί ένα ιδιαίτερο καθεστώς για την εθνοτική ομάδα με την πληθυσμιακή υπεροχή.

Άξιο επισήμανσης είναι το στοιχείο της θεσμικής, πολιτειακής και κυριαρχικής μετάβασης της Κύπρου από ένα αποικιακό καθεστώς υπό Βρετανική διοίκηση σε ένα καθεστώς ανεξαρτησίας και δημοκρατικής διακυβέρνησης όπως αυτό καθοριζόταν από το Σύνταγμα που προέκυψε στις 16 Αυγούστου 1960, κατόπιν των Συμφωνιών της Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959. Η Κύπρος αποτελούσε ήδη μία αρκετά εθνοτικά διαιρεμένη κοινωνικά αποικία πριν την ανεξαρτοποίησή της, γεγονός για το οποίο ευθύνονται οι Βρετανοί αποικιοκράτες εφαρμόζοντας το διαίρει και βασιλεύε μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Συνεπώς, η σταθεροποίηση της νεογέννητης Δημοκρατίας και ο εκδημοκρατισμός της εθνοτικά και κοινοτικά διαιρεμένης κυπριακής κοινωνίας εμπεριείχε αρκετούς κινδύνους όπως αυτοί περιγράφονται από τον Jack Snyder¹⁵⁶. Εκ των προτέρων, η διάδοση της δημοκρατίας σε μία πολυεθνοτική κοινωνία που ήθελε να εκδημοκρατισθεί ήταν δύσκολο εγχείρημα¹⁵⁷ που το δυσχέρανε ακόμη περισσότερο η διττή, δικοινοτική και συναινετική πολιτειακή δομή και λειτουργία του νεοσύστατου κράτους της Κύπρου αλλά και οι πρόνοιες του Συντάγματος της χώρας αυτής. Ο Lijphart έχει υποστηρίξει ότι το συγκεκριμένο σύστημα δυαδισμού,¹⁵⁸ το οποίο εφαρμόστηκε ανεπιτυχώς στην Κύπρο, δεν δύναται να εφαρμοσθεί σε διαιρεμένες κοινωνίες οι οποίες συνυπάρχουν σε ένα κράτος μικρής έκτασης και μικρού πληθυσμού και όταν τα μεγέθη των κοινοτήτων δεν είναι συγκρίσιμα.¹⁵⁹ Παρόμοια επισήμανση και του Mallinson, ο οποίος διατυπώνει ότι η πολιτική ισονομία και όχι το στάτους μειονότητας σε μειονοτική ομάδα (όπως οι Τουρκοκύπριοι), οδηγούν σε αδιέξοδο και στην κατάρρευση του κράτους.¹⁶⁰ Πολλές έρευνες, σε αυτό το πλαίσιο, συνδέουν το πολιτικό σύστημα ενός κράτους με μία εσωτερική σύγκρουση. Οι Nils Peter Gleditsch, Scott Gates και Havard Hegre εντοπίζουν και εισάγουν τις διαφορετικές τάσεις στις εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις ανάλογα το διαφορετικό τύπο του πολιτικού συστήματος, υποστηρίζοντας ότι τα καθεστώτα που τείνουν να είναι πιο

¹⁵⁶ Snyder J., *From Voting to Violence*, New York: W.W. Norton & Company, 2005.

¹⁵⁷ Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός-Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, Σιδέρης 2015, σ.23.

¹⁵⁸ Δυαδισμού, Δικοινοτισμού ή Συναινετισμού.

¹⁵⁹ Lijphart A., *Patterns of Democracy*, (New Haven: Yale University Press, 2012).

¹⁶⁰ Mallinson W., *Partition Through Foreign Aggression. The Case of Turkey in Cyprus*, (Minnesota: University of Minneapolis, 2010).

επικίνδυνα ακόμη κι από αυτά που δεν είναι με την ακριβή έννοια του όρου δημοκρατικά, είναι εκείνα που μεταβαίνουν προς την δημοκρατία.¹⁶¹

Από το γεγονός ότι μία εθνοτική σύγκρουση έχει να κάνει περισσότερο με μία σειρά συγκεκριμένων πολιτικών διεργασιών και όχι τόσο με την ύπαρξη ενός εθνοτικού διαχωρισμού αυτού καθεαυτού¹⁶² καταλήγουμε ότι η εθνοτική σύγκρουση αφορά μόνο την μία διάσταση μίας εσωτερικής σύγκρουσης που μπορεί να οδηγήσει σε συνθήκες αποσταθεροποίησης εντός μία κρατικής οντότητας, με τις άλλες διαστάσεις να αφορούν την πολιτική σύγκρουση, την ιδεολογική και την στρατηγική-εδαφική.

Επιπρόσθετα, η Κύπρος είναι μία τυπική περίπτωση κράτους με παρατεταμένη κοινωνική βία όπως την έχει θεωρητικοποιήσει ο Edward Azar, σύμφωνα με την οποία όταν η ταυτότητα μίας ομάδας απειλείται ή καταπιέζεται, μία σύγκρουση είναι αναπόφευκτη¹⁶³. Ο Azar υποστηρίζει ότι η παρατεταμένη κοινωνική βία αντιπροσωπεύει μία παρατεταμένη χρονικά και συχνά βίαιη πάλη για επιβίωση των εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων για βασικές ανάγκες όπως η ασφάλεια, η αναγνώριση και η αποδοχή, η δίκαιη πρόσβαση στους πολιτικούς θεσμούς και η οικονομική συμμετοχή¹⁶⁴, και συνεχίζει λέγοντας ότι στην μετα-αποικιακή περίοδο, πολλά νέα κράτη με πολύ-εθνοτικές κοινωνίες ανέκυψαν. Τα κράτη αυτά, όπως η Κυπριακή Δημοκρατία, κυριαρχούνται από μία κυρίαρχη κοινοτική ομάδα η οποία συχνά αγνοεί τις ανάγκες των άλλων κοινοτήτων προκαλώντας με τον τρόπο αυτό απογοήτευση και πόλωση.¹⁶⁵ Επιπλέον, ο Azar καθορίζει τέσσερις ομάδες μεταβλητών ως προϋποθέσεις και πηγές για τέτοιου τύπου, όπως η κυπριακή, παρατεταμένες και βίαιες εσωτερικές εθνοτικές – κοινωνικές συγκρούσεις¹⁶⁶:

- Η κοινοτική σύνθεση μία κοινωνίας,
- Οι ανθρώπινες ανάγκες,
- Ο ρόλος του κράτους, και

¹⁶¹ Hegre, Havard, Ellingsen, Tanja, Gates Scott, Gleditsch, Nils. *Towards a Democratic Peace? Democracy, Political Change and Civil War, 1816-1992*, The American Political Science Review, 1995, Vol. 95. No. 1. pp.: 33-48.

¹⁶² Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός-Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, Σιδέρης 2015, σ.17.

¹⁶³ Fischer, Ronald J., «Cyprus: The Failure of Mediation and the Escalation of an Identity-Based Conflict to an Adversarial Impasse», *Journal of Peace Research*, 2001, p.307

¹⁶⁴ Azar Edward E., *The analysis and management of protracted social conflict*, p. 93.

¹⁶⁵ ο.π.

¹⁶⁶ Azar Edward E., *The Management of Protracted Social Conflicts: Theory and Cases*, Dartmouth Publishing Company, 1990, pp. 7-12.

- Οι διεθνείς προεκτάσεις της σύγκρουσης.

Από τις ανωτέρω μεταβλητές, ο Azar θεωρεί την πρώτη ως την πιο σημαντική πηγή μίας παρατεταμένης κοινωνικής βίας. Συγκεκριμένα, η Κύπρος το 1960 είχε 573.566 κατοίκους, εκ των οποίων 441.656 Ελληνοκύπριοι (77%), 104.942 (18,3%) Τουρκοκύπριοι και 26.968 (4,7%) λοιποί (Μαρωνίτες, Αρμένιοι)¹⁶⁷ και ήταν μία κοινωνία που ναί μεν ζούσε ειρηνικά κάτω από τον Βρετανικό αποικιακό ζυγό αλλά που η δε αυτοδιάθεση της κοινωνίας αυτής αποκάλυψε τον βαθύ διακοινοτικό διχασμό που είχε κληροδοτήσει η βρετανική διοίκηση.

Σχετικά με τις ανάγκες σε ανθρώπινο επίπεδο το οποίο για λόγους ανάλυσης θα το τοποθετήσουμε σε κοινοτικό επίπεδο στην Κύπρο θεωρούμε ότι οι ανάγκες των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων ήταν διαφορετικές. Οι Ελληνοκύπριοι ως οι κοινότητα με την μεγαλύτερη πληθυσμιακή αναλογία στην κυπριακή επικράτεια θεωρούσαν ότι το κυπριακό κράτος ήταν ελληνικό και ως εκ τούτου η επιθυμία τους για Ένωση με το εθνικό κέντρο ήταν δίκαιο και αυτονόητο, όπως είχε συμβεί και με την περίπτωση της. Κατ' αντιστοιχία οι Τουρκοκύπριοι έβλεπαν ότι η προοπτική της ένωσης θα επέφερε την υπαρξιακή εξόντωσή τους και με αυτόν τον τρόπο δικαιολογείται τόσο η τάση για προσκόλληση στην βρετανική διοίκηση κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας, όσο το αίτημα της διχοτόμησης όταν το κυπριακό κράτος απέκτησε την ανεξαρτησία του. Η ανάγκη για επιβίωση της τουρκοκυπριακής μειονότητας – κοινότητας δικαιολογεί τις επιλογές των συνεπειών και τους υπολογισμούς κέρδους κόστους από πλευράς τους. Η μεταβλητή αυτή αναμφίβολα σχετίζεται με την ουσιοκρατική θεώρηση των εθνοτικών συγκρούσεων η οποία υποστηρίζει ότι οι εθνοτικές ταυτότητες και διαφορές είναι πολύ παλιές και ιστορικά ριζωμένες¹⁶⁸. Ο Horowitz αναγνωρίζει την ισχύ και τη σχετική αυτονομία των εθνοτικών ταυτοτήτων και των συνεπαγόμενων εθνοτικών ανταγωνισμών και για αυτό τον λόγο προκρίνει ένα κοινωνιο-ψυχολογικό ερευνητικό πρόγραμμα μελέτης τους.¹⁶⁹

Η τρίτη μεταβλητή του Azar για την προϋπόθεση εκδήλωσης εθνοτικών συγκρούσεων είναι ο ρόλος του κράτους. Κρίνεται αναγκαίο να γίνει αναφορά στις

¹⁶⁷ Τζεργιάς Π., *Η Κυπριακή Δημοκρατία. Από τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την Τουρκική εισβολή (1959-1974), Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, 2000. Τομ. ΙΣΤ, σ.468

¹⁶⁸ Horowitz L. D., *Ethnic Groups in Conflicts*, (Berkeley: University of California Press, 1985).

¹⁶⁹ Καϊρίδης Δ., *Εθνικισμός-Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης 2015), σ.99.

πτυχές τόσο της πολιτικής βίας όσο και σε εκείνες της δομικής βίας προκειμένου να κατανοήσουμε την μεταβλητή του ρόλου του κράτους.

Πολιτική βία είναι η βία που ασκείται από πρόσωπα ή κυβερνήσεις για την επίτευξη πολιτικών στόχων. Στην περίπτωση της ανεξάρτητης Κύπρου εντοπίζουμε παραστρατιωτικές και παρακρατικές οργανώσεις και των δύο κοινοτήτων οι οποίες είτε θεωρούν ότι το πολιτικό σύστημα δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις τους είτε έχουν δημιουργηθεί από το ίδιο το σύστημα για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων και στοχεύσεων των δύο κοινοτήτων. Η εκτίμηση ότι η βία όχι απλά νομιμοποιείται αλλά είναι αναγκαία για την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών ήταν κοινή πεποίθηση των δύο κοινοτήτων.

Η δομική βία¹⁷⁰ αναφέρεται στις κοινωνικές δομές και θεσμούς οι οποίες βλάπτουν τους πολίτες με την αποστέρηση τους από βασικές ανάγκες. Ο Galtung συμπεριλαμβάνει τόσο τον εθνικισμό όσο και τον εθνοκεντρισμό ως μερικά παραδείγματα δομικής βίας, ενώ την θεωρεί ως μία μορφή βίας η οποία μπορεί να αποφευχθεί.¹⁷¹ Η δομική βία συνδέεται με την κοινωνική αδικία καθώς επηρεάζει τους ανθρώπους με διαφορετικό τρόπο¹⁷² και οι μορφές της αλληλεξαρτώνται με την άμεση βία όπως η κρατική, η παρακρατική, η αστυνομική βία, η τρομοκρατία κλπ.¹⁷³ Επίσης, η μορφή αυτή της βίας συνδέεται με μη απτά και εμφανή προσδιοριστικά στοιχεία όπως οι κρατικοί θεσμοί, οι ιδεολογίες κ.α. επηρεάζοντας κυρίως τους ασθενέστερους εντός μίας κοινωνίας ή μίας κρατικής οντότητας.¹⁷⁴ Οι περιορισμοί που η δομική βία επιβάλλει στα μέλη της κοινωνίας μπορεί να είναι πολιτικοί, οικονομικοί, θρησκευτικοί ή νομικοί στη φύση τους και συνήθως προέρχονται από κρατικούς θεσμούς με την σχετική αρμοδιότητα με αποτέλεσμα την επικράτηση της κοινωνικής αδικίας.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Galtung, J., "Violence, Peace, and Peace Research" *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3 (1969), σσ. 167–191.

¹⁷¹ Galtung, J., "Kulturelle Gewalt" (1993) Vol. 43 *Der Burger im Staat* p. 106 in Ho, Kathleen "Structural Violence as a Human Rights Violation" (2007). *Essex Human Rights Review* Vol. 4 No. 2 September 2007.

¹⁷² Farmer, Paul E.; Nizeye Bruce; Stulac Sara; Keshavjee Salmaan (October 24, 2006). "Structural Violence and Clinical Medicine". *PLoS Medicine*. 3 (10): 1686–1691.

¹⁷³ Gilligan, J., *Violence: Reflections on a National Epidemic*. (Vintage Books, 1997), σ. 196.

¹⁷⁴ Chopra, An., (2014). "Structural Violence". *International Journal Of Multidisciplinary Approach & Studies*. 1 (4): 19–23.

¹⁷⁵ Lee B.X., (2016) "Causes and cures VII: Structural violence", *Aggression and Violent Behavior*, Volume 28. σσ. 109–114, <http://www.sciencedirect.com/science/journal/13591789/28?sdsc=1>

Εν ολίγοις η δομική βία λειτουργεί ως ομπρέλα η οποία περιλαμβάνει πολλές μορφές διάφορων κοινωνικών και θεσμικών αστοχιών που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής της κοινωνίας. Η Κυπριακή Δημοκρατία εγκαθιδρύθηκε υπό συνθήκες παραβίασης της κυριαρχίας και με μία δοτή θεσμική οργάνωση η οποία έθετε στην ελληνοκυπριακή κοινότητα περιορισμούς νομικούς και πολιτικούς τουλάχιστον. Η θεσμική αναβάθμιση της τουρκικής μειονότητας σε κοινότητα δημιούργησε συνθήκες λειτουργικής ασφυξίας κατά την εκτέλεση των κρατικών καθηκόντων της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Οι θεσμικές αστοχίες του κυπριακού συντάγματος σαφώς επηρέαζε την ομαλή λειτουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας δημιουργώντας νομικές και πολιτικές δυσπραγίες οι οποίες μεταφέρονταν κυρίως στην ελληνοκυπριακή κοινότητα ως αδικημένη παρόλο που πληθυσμιακά ήταν υπέρτερη όλων. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και επεξηγείται η πρωτοβουλία του Προέδρου Μακάριου να προβεί στην κατάθεση των δεκατριών σημείων ώστε να περιορισθεί η θεσμική αδικία που πήγαζε από τις ισχύουσες συνταγματικές προβλέψεις.

Οι προτάσεις του Μακάριου για αναθεώρηση των προνοιών του ισχύοντος Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας δημιούργησαν τις συνθήκες εκείνες που ανέμενε η τουρκοκυπριακή πλευρά για να προωθήσει την γεωγραφική διχοτομική στόχευση ως λύση για την διακοινοτική αντιπαλότητα. Η τουρκοκυπριακή ηγεσία, με την καθοδήγηση της Άγκυρας, επέβαλε στα μέλη της κοινότητας της την κοινωνικοπολιτική και οικονομική απομόνωση, μέσω της δημιουργίας θυλάκων. Αυτή η θυλακοποίηση του τουρκοκυπριακού στοιχείου θα μπορούσε να ορισθεί ως αυτοεπιβολή και άσκηση δομικής βίας της τουρκοκυπριακής ηγεσίας στα μέλη της κοινότητας της για την επίτευξη συγκεκριμένων πολιτικών σκοπών. Η μετακίνηση των Τουρκοκυπρίων στους θύλακες ως μέτρο προστασίας από την ελληνοκυπριακή επιθετική συμπεριφορά, όπως ισχυρίστηκε η τουρκοκυπριακή πλευρά, περιθωριοποίησε ένα σημαντικό μέρος της κυπριακής κοινωνίας υποβαθμίζοντας σημαντικά το επίπεδο και την ποιότητα ζωής του και περιορίζοντας τις επιλογές του μεγαλώνοντας σε συνθήκες απομόνωσης το διακοινοτικό μίσος.

Τέλος, οι διεθνείς προεκτάσεις της εθνοτικής σύγκρουσης στην Κύπρο το 1963 είναι η τέταρτη απαραίτητη μεταβλητή που θέτει ο Azar ως προϋπόθεση εκδήλωσης εθνοτικής βίας. Η Κύπρος βρισκόταν την περίοδο εκείνη στο πλαίσιο συμφερόντων πολλών εξωτερικών κρατικών δρώντων. Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται από τον τρόπο με τον οποίο εγκαθιδρύθηκε η Κυπριακή Δημοκρατία. Όπως, έχουμε

δει, το κράτος της Κύπρου ιδρύθηκε κατόπιν διασυμμαχικών διεργασιών μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας, Ελλάδος και Τουρκίας. Στις διεργασίες αυτές μεταξύ άλλων εκπονήθηκε ένα συνταγματικό κείμενο που δεν εξέφραζε τον κυπριακό λαό στο σύνολό του ενώ υπεγράφησαν τρεις διαφορετικές συνθήκες που εξασφάλιζαν την εξωτερική επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας. Επίσης, οι διεθνείς εξελίξεις σε πλανητικό επίπεδο και ο ανταγωνισμός των δύο υπερδυνάμεων της περιόδου, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, για την δημιουργία σφαιρών επιρροής δημιούργησε τις συνθήκες εκείνες ώστε οι εθνοτικές ταραχές της περιόδου 1963-1964 στην Κύπρο να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των υπερδυνάμεων αυτών. Η σοβιετική ανάμειξη σε επικοινωνιακό επίπεδο εκδήλωσης ενδιαφέροντος για τα τεκταινόμενα στην Κύπρο και η αμερικανική πρωτοβουλία των σχεδίων Άτσεσον για την επίλυση του κυπριακού ζητήματος καταδεικνύουν τις διεθνείς προεκτάσεις της εθνοτικής σύγκρουσης μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

4.3 – Η αμερικανική παρέμβαση και τα σχέδια Άτσεσον

4.3.1 - Προοίμιο μεσολάβησης Άτσεσον¹⁷⁶

Η Προεδρία Λ. Τζόνσον λαμβάνοντας σχετικές εισηγήσεις από μέλη της Κυβέρνησής του, εκτίμησε ότι θα έπρεπε να λάβει πρωτοβουλίες για την επίλυση του κυπριακού για την αποσόβηση μίας περαιτέρω κλιμάκωσης των ήδη τεταμένων καταστάσεων που διαδραματίζονταν στην Κύπρο μεταξύ των δύο κοινοτήτων έπειτα από την μονομερή πρωτοβουλία του Μακαρίου για την τροποποίηση του υφιστάμενου κυπριακού συντάγματος. Οι διακοινοτικές συγκρούσεις στο τέλος του 1963 και αρχές του 1964 ανησύχησαν ιδιαίτερα τόσο το Λονδίνο όσο και την Ουάσιγκτον διότι οι ταραχές κλιμακώνονταν με ορατό τον κίνδυνο μίας γενικότερης σύρραξης, στην οποία θα εμπλέκονταν, άμεσα ή έμμεσα, τρία κράτη μέλη του ΝΑΤΟ. Οι ανησυχίες των Αμερικανών ενισχύθηκαν από την απειλή για επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο επικαλούμενη τις πρόνοιες της Συνθήκης Εγγυήσεως.

¹⁷⁶ Ντιν Γκόντερχαμ Άτσεσον (Dean Gooderham Acheson, 11 Απριλίου 1893 - 12 Οκτωβρίου 1971) ήταν Αμερικανός πολιτικός και δικηγόρος. Ως Υπουργός Εξωτερικών στην κυβέρνηση του προέδρου Χάρι Τρούμαν 1949-1953, έπαιξε κεντρικό ρόλο στον καθορισμό της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Ο Άτσεσον βοήθησε στο σχεδιασμό του Σχεδίου Μάρσαλ και έπαιξε κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη του Δόγματος Τρούμαν και τη δημιουργία του ΝΑΤΟ. Ορίσθηκε μεσολαβητής, ως προσωπικότητα κύρους, για την επίλυση του κυπριακού από την αμερικανική κυβέρνηση μετά την κρίση και τις εθνοτικές συγκρούσεις στην Κύπρο τον χειμώνα του 1963.

Άμεσα, η βρετανική πλευρά έλαβε πρωτοβουλίες προκειμένου να εξομαλυνθεί η τεταμένη κατάσταση στην Κύπρο και στο πλαίσιο αυτό συγκάλεσε πενταμερής διάσκεψη στο Λονδίνο μεταξύ 15 Ιανουαρίου και 10 Φεβρουαρίου 1964. Οι δύο κοινότητες της Κύπρου παρέμειναν αμετακίνητες στις θέσεις τους, οι μεν Ελληνοκύπριοι επέμεναν στην θέση για εφαρμογή των Συμφωνιών Ζυρίχης Λονδίνου με κάποιες τροποποιήσεις ενώ οι Τουρκοκύπριοι ζητούσαν την εφαρμογή ενός ομοσπονδιακού συστήματος διακυβέρνησης που θα επέφερε τον τελικό εδαφικό διαχωρισμό του νησιού. Ως εκ τούτου, η διάσκεψη του Λονδίνου κατέληξε σε αδιέξοδο.

Οι ΗΠΑ κατόπιν του αδιεξόδου της πενταμερούς διάσκεψης του Λονδίνου μέσω του υφυπουργού Εξωτερικών Μπολ πρότειναν την εγκατάσταση ειρηνευτικής δύναμης του ΝΑΤΟ στην Κύπρο. Ο Πρόεδρος Μακάριος απέρριψε την πρόταση αυτή και αντιπρότεινε την εγκατάσταση ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ στο νησί, αίτημα που το επέτυχε κατόπιν προσφυγής της Κυπριακής Δημοκρατίας στα Ηνωμένα Έθνη.¹⁷⁷ Κατά τις ίδιες διεργασίες, ο ΓΓ/ΗΕ διόρισε τον Φινλανδό Τουομόγια ως ειδικό αντιπρόσωπο για την διευθέτηση του κυπριακού έπειτα από αίτημα του ΣΑ/ΗΕ. Η απειλή της Τουρκίας για ενδεχόμενη στρατιωτική επέμβαση στο νησί και η δήλωση του ηγέτη της ΕΣΣΔ Κρούτσεφ για στήριξη της Μόσχας σχετικά με την ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας ενίσχυσε τις ανησυχίες της Ουάσιγκτον και προέβαλε την αναγκαιότητα ενεργής ανάμιξης της. Επίσης, το ενδεχόμενο μίας ελληνοτουρκικής σύρραξης θα προκαλούσε αρνητικές συνέπειες στη συνοχή και αποτελεσματικότητα της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ.¹⁷⁸

Η αμερικανική πρωτοβουλία περιλάμβανε και τις συναντήσεις κορυφής μεταξύ του Προέδρου των ΗΠΑ και των δύο πρωθυπουργών, Ελλάδος και Τουρκίας στην Ουάσιγκτον τον Ιούνιο του 1964. Σε αυτές τις συναντήσεις μεταξύ του πρωθυπουργού Παπανδρέου και των αξιωματούχων της αμερικανικής κυβέρνησης συμφωνήθηκε η μετάβαση των εκπροσώπων των κυβερνήσεων Ελλάδος, Μεγάλης Βρετανίας και Τουρκίας στην Γενεύη όπου από κοινού μαζί με τον απεσταλμένο του

¹⁷⁷ Η απόφαση για εγκατάσταση ειρηνευτικής δύναμης υπό την αιγίδα του ΟΗΕ στην Κύπρο επικυρώθηκε με το Ψήφισμα 186 του ΣΑ/ΗΕ στις 4 Μαρτίου 1964. (United Nations Force in Cyprus, UNICYP). Το ίδιο ψήφισμα αναγνωριζόταν η νομιμότητα της κυπριακής κυβέρνησης παρά την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από αυτή.

¹⁷⁸ Χριστοδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σ.149.

Αμερικανού προέδρου Ντιν Άτσεσον και τον ειδικό αντιπρόσωπο του ΟΗΕ Τουομιόγια θα διεξήγαγαν συνομιλίες με στόχο την εξεύρεση μιας κοινά αποδεκτής λύσης για το κυπριακό ζήτημα.

Οι ΗΠΑ είναι βέβαιο ότι λάμβαναν μία τοποθέτηση υπέρ της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα με την παροχή ωστόσο κάποιων εδαφικών ανταλλαγμάτων στην Τουρκία. Ο Μακάριος διατηρώντας αδιάλλακτη στάση έναντι των Τουρκοκυπρίων, αρνείτο σθεναρά την οποιαδήποτε ανάμιξη των ΗΠΑ και της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, ενώ φέρεται να αποζητούσε παροχή βοήθειας από τον άλλο πόλο του Διεθνούς Συστήματος, την ΕΣΣΔ και την διαμεσολάβηση του ΟΗΕ. Είναι προφανές ότι οι ΗΠΑ δεν αποδέχονταν την αδιαλλαξία του Κύπριου Προέδρου και εντός του πλαισίου της πολιτικής της σοβιετικής ανάσχεσης του Δόγματος Τρούμαν επιθυμούσαν μία γρήγορη επίλυση του προβλήματος με το σενάριο της Ένωσης να είναι το επικρατέστερο¹⁷⁹ προς αποφυγή εκδήλωσης οποιουδήποτε έμπρακτου ενδιαφέροντος της Μόσχας στις υποθέσεις της Κύπρου.

4.3.2 - Τα Σχέδια Άτσεσον

Τον Ιούλιο του 1964, ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις στη Γενεύη με τον Άτσεσον και τους διπλωματικές αποστολές της Ελλάδας και της Τουρκίας¹⁸⁰ με την συμμετοχή του Βρετανού υφυπουργού Λόρδου Χουντ και του Φινλανδού Τουομιόγια. Οι συζητήσεις έγιναν με άκρα μυστικότητα και χωρίς την συμμετοχή του Μακάριου, ο οποίος μόλις έμαθε τα τεκταινόμενα αντέδρασε εντόνως, διακηρύσσοντας ότι επιθυμεί την ένωση χωρίς κανένα αντάλλαγμα για την Τουρκία. Το πρώτο επίσημο σχέδιο λύσης του Κυπριακού προέβλεπε¹⁸¹:

- Ένωση Ελλάδας- Κύπρου,
- Παραχώρηση της χερσονήσου της Καρπασίας στην Τουρκία με πλήρη κυριαρχία που θα χρησιμοποιείται ως στρατιωτική βάση,
- Καθορισμός ειδικών περιοχών οι οποίες θα περιλαμβάνουν τουρκική πλειοψηφία που θα απολαμβάνουν ειδικού διοικητικού καθεστώτος με ευρείας έκτασης αρμοδιότητες,

¹⁷⁹ Ηρακλείδης Α., *Το Κυπριακό – Σύγκρουση και Επίλυση*, Σιδέρης, 2002, σ.113.

¹⁸⁰ Από την Ελλάδα συμμετείχαν ο Έλληνας πρέσβης στο Λονδίνο Δημήτριος Νικολαρέϊζης και ο Ιωάννης Σωσσίδης, ενώ από την τουρκική πλευρά, ο Νιχάτ Ερίμ και ο ταξίαρχος Σουνάλπ.

¹⁸¹ Για την πλήρη περιγραφή του πρώτου σχεδίου Άτσεσον βλ. Κρανιδιώτης Γ., *Το Κυπριακό Πρόβλημα*, Θεμέλιο, 1984, σ.134-136.

- Ειδικές εγγυήσεις των μειονοτικών δικαιωμάτων που θα εξασφαλίζονται σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λωζάνης.

Ο πρώτος γύρος συνομιλιών τερματίστηκε στις 14 Ιουλίου 1964 και οι αντιπροσωπείες των συμμετεχουσών κυβερνήσεων επέστρεψαν στις πατρίδες τους ώστε να ενημερώσουν τους πολιτικούς τους προϊσταμένους. Το πρώτο σχέδιο απορρίφθηκε από την ελληνική πλευρά, ενώ έγινε αποδεκτό από την τουρκική. Μία εβδομάδα αργότερα ως αποτέλεσμα της ελληνικής απόρριψης του πρώτου Σχεδίου και της κρισιμότητας των εξελίξεων, ο Άτσεσον αρχίζει εσπευσμένα έναν νέο κύκλο συνομιλιών στην Γενεύη για την εξεύρεση μίας λύσης που θα ικανοποιεί όλες τις πλευρές. Εντωμεταξύ, ο Προέδρος Μακάριος επισκέπτεται την Αθήνα όπου και εξέφρασε την θέση του για διευθέτηση του κυπριακού μέσα στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Η απόσταση απόψεων μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας ήταν εντόνως μεγάλη και πλέον η ελληνική κυβέρνηση θα επεξεργαζόταν ένα σενάριο παραμερισμού του Μακάριου και άμεσης ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.¹⁸² Ο Μακάριος αντιλαμβανόμενος την δύσκολη θέση στην οποία είχε περιέλθει, σε συνεργασία με τον Γρίβα και την Κυπριακή Εθνοφρουρά, αποφάσισε την επίθεση στον τουρκοκυπριακό θύλακα της Μανσούρας και την εκδήλωση επεισοδίων στην Τυλληρία για να ασκήσει πίεση στην Αθήνα. Η Τουρκία απαντά με βομβαρδισμούς από αέρος ελληνοκυπριακών χωριών και απειλή εκ νέου με στρατιωτική επέμβαση στη Κύπρο. Επίσης, κατόπιν αιτήματος του Μακάριου, η ΕΣΣΔ εξέφρασε την στήριξή της προς τον Κύπριο πρόεδρο,¹⁸³ ενώ λίγο μετά σχετική απόφαση του ΣΑ/ΗΕ, οι εχθροπραξίες τερματίστηκαν προσωρινά στην Κύπρο.

Υπό την πίεση αυτών των εξελίξεων, ο Άτσεσον υποβάλει εσπευσμένα το δεύτερο συμβιβαστικό σχέδιο το οποίο υπήρξε και το τελικό με την διαβεβαίωση του Αμερικανού διαμεσολαβητή προς τον Έλληνα Πρωθυπουργό ότι είναι «έτοιμος να ασκήσει την μεγίστη δυνατή πίεση και πειθώ δια να επιτύχω όπως παραιτηθούν οι Τούρκοι πάσης απαιτήσεως δι' εδαφικήν περιοχής υπό την κυριαρχίαν των εις Κύπρον (...)». Αποτελείτο από 15 σημεία στα οποία περιλαμβάνονταν τα ακόλουθα¹⁸⁴:

¹⁸² Foreign Relations of the United States (FRUS), no. 97, 31 July 1964.

¹⁸³ Foreign Relations of the United States (FRUS), no. 114, 9 August 1964.

¹⁸⁴ Για την πλήρη περιγραφή του δεύτερου σχεδίου Άτσεσον βλ. Κρανιδιώτης Γ., *Το Κυπριακό Πρόβλημα*, Θεμέλιο, 1984, σ.136-137.

- Άμεση ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και αναγνώριση της ελληνικής κυριαρχίας,
- Ορίζετο ως υπουργός ο Γενικός Διοικητής ο οποίος θα ήταν μέλος της ελληνικής κυβέρνησης,
- Η βάση προς την Τουρκία θα εκμισθωνόταν για 50 χρόνια και η έκτασή της δε θα υπερέβαινε το 4,5% του εδάφους της Κύπρου (υιοθέτηση θέσης Τουομόγια). Τα κυριότερα ελληνικά χωριά θα εξαιρούνταν της περιοχής και στην υπό εκμίσθωση περιοχή αναγνωρίζεται η ελληνική κυριαρχία,
- Οι επαρχίες της Κύπρου δεν θα υπερέβαιναν τις οκτώ και σε δύο από αυτές θα διορίζονταν Τουρκοκύπριοι έπαρχοι,
- Δημιουργία θέσης Συμβούλου επί Μουσουλμανικών Υποθέσεων,
- Για τους Τουρκοκυπρίους θα καθοριζόταν ειδικό μειονοτικό καθεστώς ανάλογο με αυτό της Δυτικής Θράκης,
- Μόνιμα εγκατεστημένος στην Κύπρο εκπρόσωπος του Ο.Η.Ε θα επέβλεπε την εφαρμογή του μειονοτικού καθεστώτος,
- Αναγνώριση στην Ελλάδα και στην Τουρκία του δικαιώματος ατομικών προσφυγών, βάσει της Σύμβασης της Ρώμης για τα δικαιώματα του ανθρώπου,
- Δημιουργία κοινού αμυντικού οργάνου Ελλάδας και Τουρκίας για συνεργασία στο στρατιωτικό, πολιτικό και τουριστικό τομέα,
- Η Τουρκία θα αναλάμβανε την υποχρέωση να δεχθεί την επαναγκατάσταση των απελαθέντων από την Κωνσταντινούπολη και άλλες τουρκικές πόλεις Ελλήνων, καθώς και να τηρήσει τις διεθνείς της υποχρεώσεις για την Ίμβρο και την Τένεδο.

Το Σχέδιο παραδόθηκε σε μορφή επιστολής στις 20 Αυγούστου από τον πρέσβη των Η.Π.Α στην Αθήνα Χένρι Λαμπούις στον Πρωθυπουργό της Ελλάδος Γεώργιο Παπανδρέου. Η επιστολή πέρα από τις λεπτομέρειες του Σχεδίου ανέφερε τον επείγοντα χαρακτήρα του για τη διευθέτηση του Κυπριακού ζητήματος λόγω της επικείμενης σοβιετικής ανάμιξης και του κινδύνου να περιέλθει η Μεγαλόνησος υπό κομμουνιστική επιρροή.

Το Δεύτερο Σχέδιο έγινε αποδεκτό από την ελληνική πλευρά και ο Έλληνας Πρωθυπουργός έδωσε εντολή στον Ιωάννη Σωσσίδη να μεταβεί στην Γενεύη ώστε να

συναντηθεί με τον Ντιν Άτσεσον και να του γνωστοποιηθεί η ελληνική αποδοχή του σχεδίου με μικρές βελτιώσεις ως προς την οριοθετική γραμμή για την έκταση της τουρκικής βάσης. Παραδόξως, την επομένη, στις 22 Αυγούστου, ο Έλληνας Πρωθυπουργός τηλεφώνησε στον Ι. Σωσσίδη για να συναντηθεί με τον Άτσεσον γνωστοποιώντας την αδυναμία της Ελλάδας να δεχτεί, τελικά, το δεύτερο σχέδιο λόγω άρνησης του Αρχιεπισκόπου Μακάριου. Δύο ημέρες αργότερα, υπήρξε εκ νέου μεταστροφή την ελληνικής πλευράς προς την αποδοχή του Σχεδίου Άτσεσον. Ο Γ. Παπανδρέου απέστειλε μήνυμα στον Πρόεδρο των ΗΠΑ, αποδεχόμενος τελικά τις προτάσεις του εν λόγω Σχεδίου, αλλά αυτή την φορά η απάντηση του Λ. Τζόνσον δεν ήταν ενθαρρυντική καθότι υπεδείκνυε την μετάβαση της κυριαρχίας της χερσονήσου της Καρπασίας στην Τουρκία και όχι πλέον την 50ετή εκμίσθωσή της.

Σύμφωνα, με παρασκηνακές πηγές της περιόδου, οι πολιτικές ακροβασίες από ελληνικής πλευράς με την αρχικά αποδοχή του δεύτερου σχεδίου Άτσεσον, την απόρριψή του και την εκ νέου αποδοχή του σχετίζονται με την επιρροή που άσκησε ο τότε υπουργός συντονισμού και υιός του Έλληνα πρωθυπουργού, Ανδρέας Παπανδρέου στον πατέρα του και πρωθυπουργό της Ελλάδος. Ο Ανδ. Παπανδρέου φέρεται να έφερε σε επαφή τον Γ. Παπανδρέου με τον Βάσσο Λυσσαρίδη¹⁸⁵ προκειμένου να τον μεταπείσουν να απορρίψει τόσο το δεύτερο σχέδιο Άτσεσον και όσο και την αμερικανική πρόταση για μονομερή ένωση της Κύπρου με το Εθνικό Κέντρο με στόχο την εκδίωξη του Προέδρου Μακάριου.¹⁸⁶

Οι προσπάθειες του Άτσεσον για διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος δεν σταμάτησαν στα δύο σχέδια που είχαν ήδη απορριφθεί διότι ο σοβιετικός κίνδυνος ανάμιξης και εμπλοκής στην Κύπρο διατηρούσε τις αμερικανικές ανησυχίες σε υψηλό επίπεδο. Το τρίτο σχέδιο που υπέβαλε ο Άτσεσον προέβλεπε την επέμβαση και προσωρινή κατοχή κυπριακού εδάφους από ελληνικά στρατεύματα στο πλαίσιο της Συνθήκης Εγγυήσεως με σκοπό την τροποποίηση του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το σχέδιο αυτό δεν προωθήθηκε λόγω προβληματισμών για την επιτυχή εφαρμογή του. Λίγες ημέρες αργότερα ο Αμερικανός διαμεσολαβητής θα υποβάλει την τέταρτη και τελευταία πρόταση σχεδίου του η

¹⁸⁵ Στενός φίλος του Ανδρέα Παπανδρέου και προσωπικός ιατρός του Μακάριου.

¹⁸⁶ Σύμφωνα με τις μαρτυρίες του τότε Έλληνα υπουργού Εθνικής Άμυνας Π. Γαρουφαλιά, <https://nikospa.wordpress.com/2016/08/23/%CF%80%CF%8E%CF%82-%CE%BF-%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%AD%CE%B1%CF%82-%CF%80%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%AD%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CF%80%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B5%CF%88%CE%B5-%CF%84%CE%B7%CE%BD/>

οποία περιλάμβανε την από κοινού στρατιωτική επέμβαση Ελλάδος και Τουρκίας στην Κύπρο. Το απόσπασμα του ελληνικού στρατού μαζί με την Εθνική Φρουρά υπό τον έλεγχο ενός ισχυρού άντρα, όπως ο Έλληνας υπουργός Εθνικής Άμυνας Γαρουφαλιάς θα αποκαθιστούσε την τάξη ενώ το αντίστοιχο τουρκικό στρατιωτικό απόσπασμα θα καταλάμβανε βάσει σχεδίου τη χερσόνησο της Καρπασίας.¹⁸⁷ Τελικώς, ούτε το τέταρτο υποβληθέν σχέδιο του Άτσεσον προχώρησε προς υλοποίηση για δύο λόγους, πρώτον, διότι εποικείτο προεκλογική περίοδος στις ΗΠΑ και οποιαδήποτε εμπλοκή των Αμερικανών σε παραβίαση κυριαρχίας άλλου κράτους ενδεχομένως να είχε αρνητικές εκλογικές συνέπειες για τον πρόεδρο Τζόνσον και δεύτερον, διότι η ΕΣΣΔ, πέρα από τις επικοινωνιακές δηλώσεις υποστήριξης του Μακάριου, δεν σκόπευε να εμπλακεί εμπράκτως σε μία διένεξη στα εσωτερικά θέματα της Βορειοατλαντικής συμμαχίας.¹⁸⁸

Τα Σχέδια Άτσεσον αποτελούν, ίσως, τη τελευταία μεγάλη ευκαιρία προκειμένου να επιτευχθεί η πολυπόθητη Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, έστω και με μία αναπόφευκτη εδαφική παραχώρηση στην Τουρκία ως αποτέλεσμα των πολιτικών επιλογών των προηγούμενων ετών από την ελλαδική και ελληνοκυπριακή πλευρά, που διασφάλιζε όμως ένα καλύτερο μέλλον για την Μεγαλόνησο.

4.3.3 - Ο Μακάριος

Ερμηνεύοντας τις πολιτικές επιλογές του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Μακάριου θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι είναι αποτέλεσμα μιας πολιτικής διαπραγματευτικής διαδικασίας μεταξύ του ιδίου και διαφόρων παραγόντων που του έδιναν άμεσα ή έμμεσα τις σχετικές διαβεβαιώσεις ή εξασφαλίσεις για την πορεία του εγχειρήματός του. Προφανώς και οι προσωπικές φιλοδοξίες του Μακάριου απέκλιναν από τη θέση της πολιτικής του Εθνικού Κέντρου αλλά και των ίδιων των θεσμικών προβλέψεων της Κυπριακής Δημοκρατίας, οδηγώντας τον Κύπριο πρόεδρο σε ζητήματα προσωπικής εξουσίας κατά τη λήψη αποφάσεων.

Είναι σαφές, λοιπόν, ότι οι κυβερνητικές επιλογές του Μακάριου απέκλιναν σημαντικά από το εννοιολογικό πλαίσιο που το κράτος λειτουργεί ως ένας ενιαίος ορθολογικός δρώντας προκειμένου να λάβει αποφάσεις εσωτερικής και εξωτερικής

¹⁸⁷ Nicolet C., *United States Policy towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek-Turkish Bone of Contention*, (Manheim, 2001), σσ.280-287.

¹⁸⁸ Ό.π., σ. 287.

πολιτικής (πρώτο μοντέλο εννοιολογικού πλαισίου του Graham Allison).¹⁸⁹ Αντιθέτως, ο Μακάριος φαίνεται να λειτούργησε μονομερώς ενώ οι αποφάσεις και οι ενέργειές του ήταν ουσιαστικά ενδο-εθνικές πολιτικές επιδιώξεις, με την έννοια ότι οι πολιτικές του επιλογές δεν σκόπευαν να δώσουν την λύση σε ένα πρόβλημα, αλλά μάλλον πρόκυψαν από ανταγωνισμό και σύγχυση μεταξύ της κυπριακής πολιτικής ελίτ. Κατά αυτή τη θεώρηση ο Μακάριος ανταποκρίνεται πλήρως στο «Τρίτο Μοντέλο» του Allison.¹⁹⁰

Οι θεωρίες της πολιτικής βίας κατηγοριοποιούνται ανάλογα το επίπεδο αναλύσεως τους σε μάκρο και μικρο θεωρίες¹⁹¹. Η περίπτωση του Αρχιεπισκόπου και Προέδρου Μακάριου εμπίπτει αναμφίβολα στην μικρο-θεωρία της ορθολογικής επιλογής¹⁹² ως μίας θεωρίας λήψης αποφάσεων κατά την οποία ο Κύπριος ηγέτης κλήθηκε να συγκρίνει το προσδοκώμενο όφελος μεταξύ ανταγωνιστικών επιλογών και επέλεξε εκείνη η οποία κατά τον ίδιο θα απέδιδε το καλύτερο αποτέλεσμα.¹⁹³ Η επιλογή της πολιτικής βίας προέκυψε διότι ο Μακάριος θεώρησε ότι τα κέρδη από την επιλογή αυτή υπερβαίνουν τα κόστη¹⁹⁴. Και ο Krasner¹⁹⁵ θέτει μία συναφή διαπίστωση η οποία μας βοηθά να κατανοήσουμε τα κίνητρα και τους λόγους πίσω από τις επιλογές του Μακάριου. Ο Κύπριος Πρόεδρος επέλεξε τη λογική των συνεπειών, η οποία θεωρεί την πολιτική δράση και τα αποτελέσματα αυτής ως προϊόντα ορθολογικής συμπεριφοράς σχεδιασμένης για τη μεγιστοποίηση των προτιμήσεων και συμφερόντων (προεπιλεγμένων στόχων) αντί της λογικής της καταλληλότητας, με την οποία η πολιτική δράση νοείται ως ένα προϊόν κανόνων, ρόλων και ταυτοτήτων που προσδιορίζει το κάδρο της συμπεριφοράς αναλόγως των εκάστοτε καταστάσεων. Επιπρόσθετα, η επιλογή του Μακάριου για την συμμετοχή της Κύπρου στο τριτοκοσμικό κίνημα των αδεσμεύτων κρατών, και μάλιστα ως ιδρυτικό μέλος το 1961, θεωρείται ως εξαιρετικά λανθασμένη. Η συγκεκριμένη

¹⁸⁹ Allison Graham T., «Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis», *The American Political Science Review*, Volume 63, Issue 3, Sep., 1969, pp. 691-698.

¹⁹⁰ ο.π. σ.707-715

¹⁹¹ Ενώ οι μάκρο-θεωρίες της πολιτικής βίας επεξηγούν το πώς οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες προκαλούν την πολιτική βία, οι μικρο-θεωρίες επεξηγούν όχι τις διαδικασίες αλλά τον ανθρώπινο παράγοντα που συμμετέχει σε βίαιες συγκρούσεις και ποιο είναι το κίνητρο συμμετοχής.

¹⁹² Balcells, Laia (December 2014). "Bridging Micro and Macro Approaches on Civil Wars and Political Violence: Issues, Challenges, and the Way Forward". *Journal of Conflict Resolution*. 58: 1343– 1359.

¹⁹³ Conteh-Morgan, Earl. *Collective Political Violence: An Introduction to the Theories and Cases of Violent Conflicts*. (Routledge, 2003).

¹⁹⁴ ό.π.

¹⁹⁵ Krasner S.D., *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, (Princeton: Princeton University Press, 1999).

κίνηση λαμβάνεται ως αδυναμία της ελληνοκυπριακής ηγεσίας να κατανοήσει την δυναμική και τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, έπειτα μάλιστα και από την γεωστρατηγική απόσυρση της Μεγάλης Βρετανίας από την περιοχή. Ο ισχυρισμός πολλών ότι η Κύπρος εξελισσόταν σε Κούβα της Μεσογείου δεν απείχε από την πραγματικότητα τουλάχιστον σε επίπεδο σοβιετικής επιρροής διότι σε ρεαλιστικό επίπεδο η ΕΣΣΔ δεν ήταν διατεθειμένη να εμπλακεί ουσιαστικά στη κυπριακή κρίση,

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι ο Μακάριος, ειδικότερα κατά την δεκαετία του '60 και ένθεν, επεδίωκε μία πανελληνοκυπριακή εκλογική υποστήριξη, εστιάζοντας στο εσωτερικό πεδίο της πολιτικής, εξασφαλίζοντας έτσι συντριπτικές πλειοψηφίες στις προεδρικές εκλογές της ανεξάρτητης Κύπρου. Κατάφερε από την μία πλευρά να ικανοποιήσει την εθνικοφροσύνη της Δεξιάς υιοθετώντας μία ενωσιακή ρητορική και ρητορική εθνοτικού μίσους και από την άλλη, κατάφερε να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Αριστεράς και του ΑΚΕΛ με την τριτοκοσμική ανεξάρτητη ρητορική ενάντια στην ιμπεριαλιστική πλανητική πολιτική της Δύσης¹⁹⁶. Ο Κουτσιούκ, ο Αντιπρόεδρος των τουρκοκυπρίων, παρόλο που είχε δικαίωμα βέτο στην εσωτερική πολιτική, δεν είχε στην εξωτερική. Εκεί, ο Πρόεδρος Μακάριος ακολούθησε μια γραμμή υπέρ του κινήματος των Αδεσμεύτων και ακολούθησε μία φιλο-Σοβιετική προσέγγιση για την εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας, γεγονός που εξόργισε τις ΗΠΑ.

Το αποτέλεσμα αυτής της στρατηγικής του Μακάριου ήταν η διχοτόμηση της χώρας μέσω της πολιτικής της εσωτερικής όξυνσης και σύγκρουσης μεταξύ των δύο κοινοτήτων, η απόρριψη της μετριοπάθειας και η οριστική απομάκρυνση από την Ένωση με την Ελλάδα. Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, ο Πρόεδρος Μακάριος προσδοκούσε την έμπρακτη ανάμειξη του σοβιετικού παράγοντα ή τουλάχιστον την επικοινωνιακή προκειμένου να εκβιάσει πολιτικά την Δύση, χωρίς όμως ουσιαστικά αποτελέσματα.

Συνοψίζοντας, οι πολιτικές επιλογές του Προέδρου Μακάριου χαρακτηρίζονται από έλλειψη διορατικότητας, πολιτικής οξυδέρκειας και εθνικού σχεδιασμού. Η Τουρκία προσδοκούσε σε ένα λάθος χειρισμό από πλευράς Ελληνοκυπρίων προκειμένου να αποδιαρθρώσει τις δύο κοινότητες. Οι προτάσεις του

¹⁹⁶ Κυρίαρχα αφηγήματα, βλ. Καιρίδης Δ., *Εθνικισμός-Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Σιδέρης 2015), σ.109.

Προέδρου Μακάριου για την τροποποίηση του υφιστάμενου Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας εξελήφθησαν ως δώρο από την Άγκυρα και άμεσα κινητοποιήσε την τουρκοκυπριακή κοινότητα της οποίας ένα μέρος αποσύρθηκε σε θύλακες, ενώ την κατεύθυνε σε επιλογές έντονης εθνοτικής βίας. Η θυλακοποίηση της τουρκοκυπριακής κοινότητας και η εμπλοκή της σε συγκρούσεις εθνοτικής βάσης αποσκοπούσε στην γεωγραφική διχοτόμηση της Κύπρου.

Ο Μακάριος, επίσης, προέβαλε την εμπλοκή του ΟΗΕ ως ικανή στο να διευθετήσει το κυπριακό ζήτημα, μη λαμβάνοντας υπόψη την πολύ πρόσφατη αντίστοιχη ανεπιτυχή προσπάθεια της Αθήνας. Ο Κύπριος πρόεδρος αρνήθηκε οποιαδήποτε εμπλοκή του ΝΑΤΟ στο κυπριακό ζήτημα αναμένοντας λύσεις από αδρανή θεσμικά όργανα σε επίπεδο επιχειρήσεων, εμμένοντας σε μία λύση ένωσης χωρίς ανταλλάγματα.

Τέλος, η επιλογή της χρησιμοποίησης παρακρατικής βίας εκ μέρους της ελληνοκυπριακής πλευράς εναντίον των Τουρκοκυπρίων όξυνε και κλιμάκωσε πολύ γρήγορα τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων στη Κύπρο. Η χρήση βίας δεν αποσκοπούσε αποκλειστικά την εξόντωση του τουρκοκυπριακού στοιχείου και την ελληνοποίηση της Κύπρου αλλά ήταν και αποτελεσματικό εργαλείο τερπιλισμού οποιασδήποτε προσπάθειας από πλευράς της ελλαδικής κυβέρνησης προκειμένου να βρεθεί μία συνετή και ορθολογική λύση στο Κυπριακό.¹⁹⁷ Ο Μακάριος αν και χαρισματικός ηγέτης αποδείχθηκε εραστής της εξουσίας ναρκοθετώντας οποιαδήποτε ορθολογική πρωτοβουλία επίλυσης του κυπριακού προβλήματος και επίτευξης της Ένωσης. Δυστυχώς, έως και σήμερα, δεν έχει επέλθει μία λύση στο θέμα της διχοτόμησης της Κύπρου, ενώ διαπιστώνεται ότι κάθε πρόταση επίλυσης που απορρίπτεται, ήταν καλύτερη από την επόμενη.

4.3.4 - Αμερικανική πολιτική της ανάσχεσης.

Οι ΗΠΑ και προσωπικά ο Πρόεδρος Λ. Τζόνσον έδειξαν έντονο ενδιαφέρον για την επίλυση της κυπριακής κρίσης από τα τέλη του 1963 και κατά την διάρκεια του επόμενου έτους. Οι λόγοι της απόφασης για την άμεση εμπλοκή των ΗΠΑ στο κυπριακό ζήτημα συνοψίζονται στην αμερικανική πολιτική της ανάσχεσης της

¹⁹⁷ Παράδειγμα το τελικό έμπρακτο πλήγμα για το Σχέδιο Άτσεσον ήρθε με την επίθεση του Γρίβα στην περιοχή της Μανσούρας-Κοκκίνων με την συμφωνία του Μακαρίου, βλ. Ηρακλείδης Αλ. *Το Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2005*, 2006, σ.105.

κομμουνιστικής επιρροής και της αποτροπής του «φαινομένου ντόμινο»¹⁹⁸ που γεωπολιτικά εντοπιζόταν στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου κατόπιν της πολιτικής απόσυρσης της Μεγάλης Βρετανίας από την περιοχή.¹⁹⁹ Οι συγκεκριμένες πρακτικές στην άσκηση της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής σχετικά με την επίλυση του κυπριακού ουσιαστικά αποτελούσαν εφαρμογή του Δόγματος Τρούμαν.

Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Harry S. Truman εδραίωσε το Δόγμα Τρούμαν το 1947 στην προσπάθεια παρεμπόδισης της επέκτασης του κομμουνισμού στην Δυτική Ευρώπη κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Εμπνευστής του δόγματος αυτού αλλά και της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής της ανάσχεσης της ΕΣΣΔ θεωρείται ο Αμερικάνος διπλωμάτης George Kennan. Το «μακρύ τηλεγράφημα» από την Μόσχα το 1946 και το μετέπειτα άρθρο²⁰⁰ του Kennan στο περιοδικό “*Foreign Affairs*” καθόρισαν την πολιτική της ανάσχεσης,²⁰¹ υποστηρίζοντας ότι η περαιτέρω εξάπλωση του κομμουνισμού σε χώρες πέρα από την «καθορισμένη» ουδέτερη ζώνη γύρω από την ΕΣΣΔ, ακόμη κι αν προέκυπτε κατόπιν δημοκρατικών διαδικασιών, ήταν μη αποδεκτή και αποτελούσε απειλή για την ασφάλεια των ΗΠΑ.²⁰²

Η ύλη και το περιεχόμενο του τηλεγραφήματος συμπυκνώνονται σε δύο βασικά σημεία: Σε ένα πρώτο στάδιο χωρίζει τον κόσμο σε πέντε βασικά κέντρα ισχύος, από την κατοχή των οποίων εξαρτάται η παγκόσμια κυριαρχία. Σε ένα δεύτερο προτείνει την πολιτική της ανάσχεσης, όπως είδαμε πιο πάνω, ως απάντηση στην αύξηση της σοβιετικής επιρροής.²⁰³

Η θεωρητική βάση για την πολιτική της ανάσχεσης της επέκτασης του κομμουνισμού στην Δυτική Ευρώπη προέρχεται από τον Nicolas Spykman, ο οποίος προσέφερε αρκετά στην κατανόηση της σημασίας του ηπειρωτικού κέντρου και της

¹⁹⁸ Leeson, P. T. and Dean, A. M. (2009), «The Democratic Domino Theory: An Empirical Investigation», *American Journal of Political Science*, 53: 533–551.

¹⁹⁹ Θεωρία Ντόμινο: κυρίαρχη θεωρία από το 1950 έως το 1980 στις ΗΠΑ, η οποία υποστήριζε ότι αν μία χώρα σε μία περιοχή βρεθεί κάτω από κομμουνιστική επιρροή τότε και οι χώρες στα περίξ θα ακολουθούσαν σύμφωνα με το φαινόμενο του ντόμινο. Η νομιμοποίηση της αμερικανικής εξωτερικής παρεμβατικότητας κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου, βασιζόταν κυρίως στην θεωρία αυτή.

²⁰⁰ Γνωστό και ως «X article».

²⁰¹ "Kennan and Containment, 1947". United States Department of State Office of the Historian, Bureau of Public Affairs. December 5, 2013.

²⁰² Kennan G., "The Sources of Soviet Conduct", *Foreign Affairs*, July 1947.

²⁰³ Λυγκούρη Σπ., (2015)

<http://neapolitiki.gr/%CF%84%CE%BF-%CE%B4%CF%8C%CE%B3%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%8D%CE%BC%CE%B1%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82/>

δυναμικής της Ευρασίας, της περιμέτρου της και των υπεράκτιων ηπείρων όπως ορίζει χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με τον Spykman, η περιφέρεια της Ευρασίας είναι το κλειδί για την παγκόσμια κυριαρχία. Η περιοχή αυτή διαθέτει πληθώρα φυσικών πόρων και ο έλεγχος της είναι ζωτικής σημασίας στην γεωπολιτική σκακιέρα της παγκόσμιας κυριαρχίας. Άλλωστε είναι χαρακτηριστικό το απόσπασμα από την θεώρηση του Spykman ότι «όποιος ελέγχει την περιφέρεια (rimland)²⁰⁴ ελέγχει και την Ευρασία και όποιος ελέγχει την Ευρασία ελέγχει τις τύχες του κόσμου».²⁰⁵

Βέβαια, οι ανησυχίες των Αμερικάνων για μία ενδεχόμενη σοβιετική εμπλοκή στις υποθέσεις του κυπριακού δεν περιορίζονταν μόνο στο θεωρητικό πλαίσιο της κομμουνιστικής ανασχεσης. Με νωπές τις μνήμες της έντασης και του ενδεχόμενου πυρηνικού ολέθρου μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ κατά την διάρκεια της κρίσης των πυραύλων της Κούβας τον Οκτώβριο του 1962, η Ουάσιγκτον εμφανιζόταν αρκετά διστακτική στις εκκλήσεις της Μεγάλης Βρετανίας για πολιτική αρωγή στην προσπάθεια διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος. Η αμερικανική εμπλοκή²⁰⁶, ωστόσο, ήταν αναπόφευκτη λόγω:

- της στρατηγικής υποχώρησης της Μεγάλης Βρετανίας από την Ανατολική Μεσόγειο ελλείψει διαθεσίμων πόρων. Η μείωση της επιρροής του Λονδίνου στην περιοχή δημιούργησε ένα κενό ισχύος το οποίο θα έπρεπε να αναπληρωθεί εκ των έσω της Δύσης προκειμένου να αποφευχθεί η οποιαδήποτε σοβιετική εμπλοκή,
- μίας ενδεχόμενης γενικευμένης ελληνοτουρκικής σύρραξης που θα έβλαπτε το κύρος και την σύνοχη της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Η λύση της κατάλυσης του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους φάνταζε ως η ιδανική λύση η οποία θα ικανοποιούσε τόσο την Αθήνα με την ένωση όσο και την Τουρκία με την διχοτόμηση. Το σχέδιο της διπλής ένωσης ή η παραχώρηση της κυρίαρχης τουρκικής στρατιωτικής βάσεως ως το διηνεκές (αντί για την αντιδημοφιλή έννοια της διχοτόμησης) φαινόταν ως το ιδανικό σενάριο διευθέτησης,

²⁰⁴ Η πραγματική δυναμική ισχύς κυριαρχίας βρίσκεται στην περίμετρο της Ευρασίας (Rimland), η οποία αποτελείται από τη Δυτική Ευρώπη, την Τουρκία, το Ιράκ, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, την Κίνα, τη Κορέα και την Ανατολική Σιβηρία, και υποστηρίζει τη ότι όποιος κυριαρχήσει σε αυτή τη ζώνη θα κυριαρχήσει στον κόσμο. Spykman, N. (1942). *America's Strategy in World Politics*. New York: Harcourt.

²⁰⁵ Spykman, N. (1938). *Geography and foreign policy*. *American Political Science Review*, 32(1), 28-50.

²⁰⁶ *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1964-1968, vol. XVI, no. 2 - 3, 25 January 1964.

- μίας ενδεχόμενης προσφυγής της Κυπριακής Δημοκρατίας, δηλαδή του Προέδρου Μακάριου, στον ΟΗΕ η οποία θα δημιουργούσε τις ευνοϊκές συνθήκες για την εμπλοκή και ανάμιξη της ΕΣΣΔ σε ένα ζήτημα που υπόκειται εντός της σφαίρας επιρροής της Ουάσιγκτον.

Η ενεργός εμπλοκή της Ουάσιγκτον, λοιπόν, στόχευε σε μία γρήγορη διευθέτηση της κυπριακής κρίσης η οποία δεν θα έδινε έρεισμα στην Μόσχα για ανάμιξη, ενώ η κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και το σενάριο της διπλής ένωσης θα ολοκληρωνόταν με την τυπική ενσωμάτωση της ολόκληρης της Κύπρου στους κόλπους του NATO μέσω της Ελλάδος και της Τουρκίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να προβούμε σε μία συνεκτίμηση και συνοπτική ανάλυση των κρατικών δρώντων, οι οποίοι εν τοις πράγμασι ενεπλάκησαν στην διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος της περιόδου 1948-1964, προκειμένου να απαντηθεί το ερώτημα με το οποίο κλείνει η εισαγωγή της παρούσας μελέτης.

Ελλάδα: Η διεκδίκηση της εθνικής ολοκλήρωσης η οποία είχε περιορισθεί πλέον με το αίτημα της ένωσης του εθνικού κέντρου με την αποικιοκρατούμενη Κύπρο μετά το τέλος του Β' Π.Π. αποτελούσε μονίμως αντικείμενο πολιτικής και κομματικής εκμετάλλευσης των ηγεσιών στην Αθήνα και την Λευκωσία.²⁰⁷ Η διαχείριση του ζητήματος αυτού χαρακτηριζόταν διαχρονικά από μεγάλες δόσεις προχειρότητας και συναισθηματισμού, από ακραία έλλειψη συντονισμού και απουσία μακρόπνοου σχεδιασμού, παρόλο που η Αθήνα έως και το 1954, συνετά, συνεχίζει να ακολουθεί πιστά τις διπλωματικές παρακαταθήκες του Ελευθέριου Βενιζέλου για συνεννόηση με τη σύμμαχο Μεγάλη Βρετανία για την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος.

Το 1954, όμως, η ελληνική κυβέρνηση υπό τα εκβιαστικά διλήμματα του Μακάριου και τις εσωτερικές πιέσεις της αντιπολίτευσης, της Ελλαδικής Εκκλησίας, του Πανεπιστημίου Αθηνών και άλλων φορέων και οργανώσεων που διοργάνωναν λαϊκά συλλαλητήρια μετέβαλλε την εξωτερική πολιτική διαχείρισης του κυπριακού ζητήματος και αποφάσισε την προσφυγή στον ΟΗΕ ως εντολοδόχος του κυπριακού λαού ο οποίος επιθυμούσε την άσκηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης με την μορφή της ένωσης με την Ελλάδα. Επίσης, εντοπίζεται η λανθασμένη εκτίμηση της ελλαδικής και ελληνοκυπριακής πλευράς ότι η απώλεια ισχύος της βρετανικής πλευράς, κατά την μεταπολεμική περίοδο, θα την ανάγκαζε σε διαπραγματευτική υποχώρηση διότι αυτή θα αδυνατούσε να καλύψει το αυξανόμενο κόστος διατήρησης της αυτοκρατορικής της θέσης.

Η λανθασμένη επιλογή προσφυγής στον ΟΗΕ συντελέστηκε σε μία εποχή που η τάση της αποικιοποίησης είχε μεν αφυπνισθεί αλλά η δε πραγματικότητα όριζε ότι η ελληνική πρωτοβουλία θα έπρεπε να αναμένει τουλάχιστον έξι με επτά έτη, όταν οι σχετικές συνθήκες θα είχαν ωριμάσει και η διεύρυνση του Οργανισμού θα

²⁰⁷ Κουλουμπής Θ., *Κυπριακό Λάθη Διδάγματα και Προοπτικές*, (Αθήνα: Σιδέρης, 1996).

εξασφάλιζε τις κατάλληλες πλειοψηφίες για τις ελληνικές προσφυγές. Πράγματι, εξ αρχής διαπιστώνεται η μη ρεαλιστική εκτίμηση περί ύπαρξης ενιαίου ανταποικιακού μπλοκ στα Η.Ε., όταν η ίδια η Ινδία, επικεφαλής του ανταποικιακού κινήματος στα Η.Ε., και με επιρροή στα ζητήματα αυτά, ήταν αρνητική στο θέμα της εγγραφής του θέματος στην ημερήσια διάταξη του ΟΗΕ το 1954.²⁰⁸

Τα ανεπιθύμητα αρνητικά αποτελέσματα της διεθνοποίησης του κυπριακού ζητήματος έστρεψαν την Αθήνα και τον Μακάριο στον ένοπλο αγώνα με απελευθερωτικά αιτήματα από την ΕΟΚΑ ο οποίος εξαγρίωσε την Μεγάλη Βρετανία και έστρεψε την Ελλάδα με μαξιμαλιστικές επιλογές απέναντι σε μία διαχρονικά σύμμαχο χώρα. Το Λονδίνο, άμεσα, ενέπλεξε την Τουρκία ως ενδιαφερόμενο μέρος με σαφείς διεκδικήσεις ενώ έθεσε το πλαίσιο διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος σε διασυμμαχικό επίπεδο, μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας, Ελλάδος και Τουρκίας, απορρίπτοντας οποιαδήποτε λύση συμβατή με το ισχύον Διεθνές Δίκαιο. Η επιλογή της πολιτικής της διεθνοποίησης αποδυνάμωσε γεωπολιτικά την Ελλάδα διότι ενεπλάκη σε μία ανταγωνιστική διαπραγματευτική διαδικασία απέναντι σε μία σύμμαχο και προστάτιδα δύναμη, την Μεγάλη Βρετανία, η οποία διέθετε τα μέσα να κινητοποιήσει έναν ισχυρό στρατηγικό της σύμμαχο, την Τουρκία. Η κινητοποίηση αυτή εντοπίζεται τόσο στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της Μεγάλης Βρετανίας η οποία προήγαγε την Τουρκία στο περιφερειακό πεδίο των γεωπολιτικών της συμφερόντων όσο και στην εσωτερική της πολιτική που αφορούσε την σύσφιξη των σχέσεων των Βρετανών αποικιοκρατών με τους Τουρκοκυπρίους για την αντιμετώπιση του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ.

Τελικά, η Αθήνα εξαναγκάζεται να αποσύρει την πολιτική της διεθνοποίησης και να αποδιεθνοποιήσει το κυπριακό ζήτημα το 1958. Η απειλή της ερήμην της Ελλάδος εφαρμογή του διχοτομικού σχεδίου ΜακΜίλαν, εξώθησε την κυβέρνηση Καραμανλή να αναζητήσει σε συνεννόηση με την Άγκυρα την εξεύρεση λύσης η οποία θα προσέφερε την αποαποικιοποίηση της Κύπρου, την απεμπόλιση του ευκαταίου της ένωσης και την δημιουργία μίας εξαρτημένης ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας με ένα δοτό Σύνταγμα του οποίου οι θεσμικές προβλέψεις άφηναν την

²⁰⁸ Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*, Ε. Χειλά, "Η αυτοδιάθεση των λαών, ο ΟΗΕ και η προσφυγή της Ελλάδος το 1954", (Αθήνα: Πατάκη, 2013) σ.72.

ελληνοκυπριακή κοινότητα αδικημένη και την αντίστοιχη τουρκοκυπριακή απολαμβάνουσα υπερβολικών προνομίων.

Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι καθοριστική μεταβλητή στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος της περιόδου αποτελεί η συμπεριφορά και οι επιλογές της πολιτικής της ελίτ. Το ατομικό επίπεδο ανάλυσης, όπως, το έχει θέσει ο Allison²⁰⁹ κρίνεται ουσιώδες. Η πολιτική της διεθνοποίησης ήταν αποτέλεσμα μιας πολιτικής διαπραγματευτικής διαδικασίας μεταξύ των ατόμων που αποτελούσαν την ελληνική πολιτική ελίτ στο σύνολό της (ελλαδικής και κυπριακής) και διαφόρων άλλων ατομικών παραγόντων που εμμέσως ή όχι διαβεβαίωναν την εξασφάλιση της πορείας του εγχειρήματος αυτού. Οι αποφάσεις της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν συνάρτηση ατομικών πεποιθήσεων και αξιών, εξίσωσης του ευκταίου με το εφικτό και της μυωπικής οπτικής αντίληψης του Διεθνούς Συστήματος της περιόδου, ενώ αναμφίβολα δεν ήταν αποτέλεσμα διεργασιών ή συγκεκριμένης γραφειοκρατίας ή τουλάχιστον αποτέλεσμα νηφαλιότητας και μετριοπάθειας εκ μέρους της ελληνικής πολιτικής ελίτ η οποία, όμως, θα έπρεπε να λειτουργεί εξασφαλίζοντας τα *minima* προαπαιτούμενα της εσωτερικής σταθερότητας και της ορθολογικής εκτίμησης των εξωτερικών υποθέσεων.

Πιθανότατα, η ελληνική διπλωματία εκτιμούσε ότι η προσφυγή στα ΗΕ θα προσέφερε στην Ελλάδα μία εξωτερική ενδυνάμωση από την ενεργό συμμετοχή στον Οργανισμό και από την σχετική κινητοποίηση των μηχανισμών του.²¹⁰ Στο ίδιο πλαίσιο τοποθετείται και η θεώρηση του Keohane²¹¹, ότι η συμμετοχή μικρών κρατών σε διεθνή καθεστώτα, τους εξασφαλίζει επιρροή μεγαλύτερη από αυτή που τους επιτρέπει η ισχύς τους στο Διεθνές Σύστημα, αντιτιθέμενα στην *realpolitik* των μεγάλων δυνάμεων.²¹² Βέβαια, ο Toje προσθέτει ότι τα μικρά κράτη, όπως η Ελλάδα, αντιμετωπίζουν μεγάλο κόστος όταν εμπλέκονται σε συγκρούσεις,²¹³ γεγονός το οποίο επιβεβαιώθηκε. Στην ίδια λογική ο Waltz²¹⁴ σημειώνει ότι «τα αδύναμα κράτη

²⁰⁹ Allison Graham T., «Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis», *The American Political Science Review*, Volume 63, Issue 3, Sep., 1969, σσ. 691-715.

²¹⁰ Κουσκουβέλης Ηλ., *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2004), σ.197.

²¹¹ Keohane, Robert O. "Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics." *International Organization*, vol. 23, no. 2, (1969), σσ. 291-310.

²¹² Toje Asle, "The EU as a Small Power, or Conceptualizing Europe's Strategic Actorness", *Journal of European Integration*, 30, no.2 (2008), σσ.199-215.

²¹³ Ο.π.

²¹⁴ Waltz K., *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2011).

κινούνται σε στενά περιθώρια. Άκαιρες πράξεις, λανθασμένες πολιτικές και κινήσεις την ακατάλληλη στιγμή μπορεί να έχουν μοιραία αποτελέσματα».

Τελικά, όπως υποστηρίζει ο Θεοτοκάς, ο καλύτερος τρόπος για να επιτευχθεί η Ένωση ήταν η εξελικτική διαδικασία με την παραχώρηση όλο και περισσότερων πολιτικών δικαιωμάτων στους Κυπρίους και όχι η λογική της «Ένωσης ή τίποτα».²¹⁵ Η Ελλάδα θα έπρεπε να επιλέξει μία στρατηγική αποφυγής τριβών με μεγαλύτερες δυνάμεις, προσφέροντας στήριξη σε αυτές για την εξασφάλιση προστασίας και πόρων που θα συντελούσαν στην ανάπτυξη διαφόρων συντελεστών ισχύος της σε αντάλλαγμα.²¹⁶ Λαμβάνοντας υπόψη την θέση αυτή, ίσως, η μεγαλύτερη χαμένη ευκαιρία για τον κυπριακό ελληνισμό ήταν η Διασκεπτική Συνέλευση του 1948, στην οποία συμμετείχαν μόνο οι αντιπροσωπείες των κυπριακών κοινοτήτων και η βρετανική αποικιακή διοίκηση.

Μεγάλη Βρετανία: Η Μεγάλη Βρετανία προκειμένου να ασκεί μια αποτελεσματική και αποδοτική διοίκηση στις αποικίες της εφάρμοζε την πολιτική του διαίρει και βασιλεύει, θεσμοποιώντας και πολιτικοποιώντας τοπικούς διαχωρισμούς σε κοινωνική, θρησκευτική ή εθνοτική βάση. Η Κύπρος δεν αποτέλεσε εξαίρεση στην βρετανική στρατηγική της αποτελεσματικής αποικιακής διοίκησης. Πράγματι, οι Βρετανοί εντόπισαν και χρησιμοποίησαν τα εθνοτικά διακριτικά χαρακτηριστικά μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων δημιουργώντας μία κατάσταση διαχωρισμού μεταξύ τους στο πλαίσιο της ιστορικής προέλευσης διαφορετικότητας και της ενεργοποίησης παλαιών εθνοτικών ρηγμάτων. Ο εθνοτικός διαχωρισμός αυτός που επέτυχαν οι Βρετανοί στην Κύπρο θεωρείται καθοριστικός στον μετέπειτα εθνοτικό ανταγωνισμό και την εθνικοποίηση της σύγκρουσης μεταξύ των δύο κοινοτήτων κατά την περίοδο όπου η ελληνοκυπριακή πλευρά αγωνιζόταν για την αυτοδιάθεσή του. Την ίδια περίοδο, ο ελληνοκυπριακός αγώνας για αυτοδιάθεση και ένωση με την Ελλάδα αντιμετωπιζόταν από την τουρκοκυπριακή κοινότητα ως ιδιαίτερα απειλητικός για την ύπαρξη και την επιβίωσή τους.

Το πρώτο μισό της δεκαετίας, επίσης, που εξετάσαμε, είδαμε ότι η Μεγάλη Βρετανία δεν έδειχνε καμία διάθεση να παραιτηθεί εκ των κυριαρχικών αποικιοκρατικών δικαιωμάτων της στην Κύπρο και να συναινέσει στο αίτημα του

²¹⁵ Θεοτοκάς, «Η πορεία προς την ελευθερίαν» (1955), *Στοχασμοί και θέσεις*, τόμ. Β, σ.680.

²¹⁶ Hey J., "Introducing Small State Foreign Policy" στο Hey J., *Small States in World Politics, Explaining Foreign Policy Behavior*, (London: Lynne Rienner Publishers, 2003).

ελληνοκυπριακού λαού για Ένωση με το Εθνικό Κέντρο ή έστω να διαπραγματευθεί με την ελληνική πλευρά μία μελλοντική προοπτική παραχώρησης αυτοδιάθεσης για τους κατοίκους της Μεγαλονήσου. Η Διασκεπτική Συνέλευση του 1948 αποτελεί ένα δείγμα της στρατηγικής του Λονδίνου, το οποίο αντιτίθετο σε οποιοδήποτε σχέδιο είτε αυτοκυβέρνησης, πόσο μάλλον σε ενδεχόμενο αποαποικιοποίησης της Κύπρου. Η παραχώρηση ορισμένων συνταγματικών ελευθεριών σκόπευε στον προσωρινό κατευνασμό των Κυπρίων οι οποίοι ήθελαν να επωφεληθούν από την δημιουργηθείσα αποαποικιοκρατική ατμόσφαιρα και πίεζαν προς την κατεύθυνση αυτή.

Σταδιακά, οι διεθνείς εξελίξεις και η περαιτέρω μείωση της βρετανικής ισχύος και επιρροής στην Μέση Ανατολή καθιστούν την Κύπρο ως γεωστρατηγική προτεραιότητα υψίστης σημασίας για την Βορειοατλαντική Συμμαχία. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Κύπρος αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων και των συνασπισμών που ηγούνταν κατά την διαμόρφωση των μεταπολεμικών σφαιρών επιρροής και άλλων περιφερειακών σκοπιμοτήτων. Η Κύπρος, επίσης, αποτέλεσε για την Μεγάλη Βρετανία το γεωπολιτικό αντίβαρο για την απώλεια της διώρυγας του Σουέζ και συνεπώς καθιστούσε το νησί ως το μοναδικό ορμητήριο για τις βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις.

Η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης Παπάγου για την διεθνοποίηση του κυπριακού ζητήματος φαίνεται ότι ανησύχησε την Μεγάλη Βρετανία και σίγουρα την εξόργισε. Η πρωτοβουλία της Αθήνας για απομάκρυνση από το βενιζελικό δόγμα της μετριοπαθούς προσέγγισης των διμερών υποθέσεων Ελλάδος και Μεγάλης Βρετανίας κατέστησε την πρώτη ως αναξιόπιστο εταίρο και σύμμαχο της δεύτερης. Αναμφίβολα, η βρετανική κυβέρνηση υπό τις διεθνείς συγκυρίες της περιόδου και της απειλής διεθνοποίησης του κυπριακού ζητήματος αυτοδιάθεσης εκ μέρους της Ελλάδος, επιθυμούσε την επίλυση του κυπριακού σε διασυμμαχικό επίπεδο και έθετε το μέλλον της Κύπρου με βρετανική επικυριαρχία. Η βρετανική επιδίωξη, ωστόσο, απαιτούσε πόρους που πλέον αδυνατούσε να διαθέσει και για τον λόγο αυτό βρήκε στην Τουρκία έναν σύμμαχο ο οποίος θα στήριζε την προσπάθεια του Λονδίνου.

Κατά την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου, το 1955, η Μεγάλη Βρετανία επέβαλε τον τουρκικό παράγοντα κατά τις διασυμμαχικές συνομιλίες για την εξεύρεση μίας λύσης στο κυπριακό ζήτημα. Η επιβολή της Τουρκίας διασφάλιζε στο

Λονδίνο τα γεωστρατηγικά συμφέροντα της βρετανικής κυβέρνησης και εξασφάλιζε το απίθανο της εξεύρεσης κοινά αποδεκτής λύσης. Η Τριμερής Διάσκεψη θεωρείται από πολλούς η απαρχή της εξάρτησης της Μεγάλης Βρετανίας σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό από την Τουρκία, η οποία επανέρχεται με σαφείς αξιώσεις επαναδιεκδικώντας ρόλο στην κυριαρχία της Κύπρου. Η εξάρτηση αυτή διαπιστώνεται στα μετέπειτα υποβληθέντα βρετανικά σχέδια επίλυσης του κυπριακού ζητήματος σύμφωνα με τα οποία η λειτουργική και αργότερα γεωγραφική διχοτόμηση της Κύπρου θεωρούνταν ως ισχυρή επιλογή διευθέτησης. Η τουρκική αναβάθμιση κατά την διευθέτηση του κυπριακού ζητήματος λαμβάνεται ως αντικατάσταση του βρετανικού παράγοντα λόγω εξοικονόμησης πόρων από την Τουρκία, που θεωρείται αξιόπιστος σύμμαχος. Εν ολίγοις, όσο ελαττώνονταν οι βρετανικές αξιώσεις, τόσο μεγάλωναν οι τουρκικές επιδιώξεις, ενώ η απόφαση αποχώρησης από την διοίκηση και κατοχή της Κύπρου από τους Βρετανούς θα συνοδευόταν με την ικανοποίηση των τουρκικών απαιτήσεων, δηλαδή της διχοτόμησης της Κύπρου.

Η διασφάλιση των δύο κυρίαρχων στρατιωτικών βάσεων στην Κύπρο για τους Βρετανούς αποτέλεσε για αυτούς το επιστέγασμα της στρατηγικής τους κατά την διαδικασία της διασυμμαχικής διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος, παραχωρώντας στην Τουρκία το δικαίωμα της εδαφικής διεκδίκησης.

ΟΗΕ: Είναι γεγονός ότι η δημιουργία του ΟΗΕ έθεσε πολλαπλά ερωτήματα προς απάντηση στους πολιτικούς επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων ενώ αποτέλεσε και το μήλον της έριδος μεταξύ νεορεαλιστών και φιλελεύθερων. Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης είδαμε την θεωρητική αντιπαράθεση μεταξύ του Mearsheimer²¹⁷ και του Keohane, αλλά και την τοποθέτηση της Αγγλικής Σχολής για τον σκοπό που εξυπηρετούν οι Διεθνείς Θεσμοί κατά την περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο Mearsheimer, πολιτικός επιστήμονας της νεορεαλιστικής σχολής των Διεθνών Σχέσεων έθεσε ορθώς το τρίπτυχο το οποίο καθορίζει την συμπεριφορά των κρατών, τον φόβο, την αυτοβοήθεια και την τάση τους για διεύρυνση των συντελεστών ισχύος τους. Στο ίδιο, συνεχίζει ότι σε έναν ρεαλιστικό κόσμο, η

²¹⁷ Mearsheimer, John J. "The False Promise of International Institutions." *International Security*, vol. 19, no. 3, 1994, σσ. 5–49.

συνεργασία μεταξύ των κρατών στο Διεθνές Σύστημα εξαρτάται από την απόκτηση σχετικού πλεονεκτήματος έναντι άλλων κρατών. Οι Διεθνείς Θεσμοί συνεπώς δεν είναι τίποτε άλλο από όργανα εμπέδωσης της ηγεμονικής σταθερότητας και αντανάκλασης της ισορροπία ισχύος μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Επίσης, οι Διεθνείς Θεσμοί αποτελούν όργανα μεγέθυνσης της ηγεμονίας των ισχυρών κρατών, όργανα απόκτησης ισχύος και παρεμπόδισης άλλων να προσεγγίσουν αυτό το επίπεδο. Η μεγέθυνση της ηγεμονίας αυτής των ισχυρών κρατών και της διεύρυνσης των συντελεστών ισχύος τους συντελείται από την αποκόμιση σχετικών οφελών και πλεονεκτημάτων αλλά και από την ουσιαστική ατιμωρησία που απολαμβάνουν οι ισχυροί οποτεδήποτε παραβιάζουν προς όφελός τους το διεθνές κανονιστικό πλαίσιο. Εκεί εντοπίζεται και η εξαπάτηση των Διεθνών Θεσμών για τον Mearsheimer.

Ενδιαφέρον εμφανίζει και η ρεαλιστική παραδοχή του φιλελεύθερου πολιτικού επιστήμονα R.Keohane, ο οποίος διατύπωσε ότι οι συσχετισμοί στην κατοχή ισχύος σε διεθνές επίπεδο είναι αυτοί που διαμορφώνουν το διεθνές περιβάλλον και τις συμπεριφορές των κρατών. Η παραδοχή αυτή φαίνεται ότι ενισχύει τον θεωρητικό του αντίπαλο, τον Mearsheimer.

Ο Krasner²¹⁸ επιβεβαιώνει το ρεαλιστικό επιχείρημα για τους Διεθνείς Θεσμούς και υποστηρίζει ότι όσο δεν υπάρχει μια ενιαία κεντρική ρυθμιστική αρχή παγκόσμιας εμβέλειας, πρακτικές εξαναγκασμού και επέμβασης θα συνεχίσουν να εφαρμόζονται εκ μέρους των ισχυρών, σε βάρος των αδύναμων μελών του συστήματος. Η λειτουργία και η δράση του ΟΗΕ επηρεάζεται από τις κρατικές συμπεριφορές, και σαφέστατα, ο Διεθνής αυτός θεσμός δεν αποτελεί ανεξάρτητο δρώντα στα διεθνή τεκταινόμενα.

Σε έναν ρεαλιστικό κόσμο, η συνεργασία μεταξύ των κρατών στο Διεθνές Σύστημα εξαρτάται από την απόκτηση σχετικού πλεονεκτήματος έναντι άλλων κρατών. Οι Διεθνείς Θεσμοί συνεπώς δεν είναι τίποτε άλλο από όργανα μεγέθυνσης της ηγεμονίας των ισχυρών κρατών, όργανα απόκτησης ισχύος και παρεμπόδισης άλλων να προσεγγίσουν αυτό το επίπεδο. Η ισορροπία ισχύος είναι η ανεξάρτητη μεταβλητή στον πόλεμο και στην ειρήνη ενώ οι Διεθνείς Θεσμοί είναι μόνο μία αντανάκλαση αυτής της ισορροπίας. Τελικά, τα ισχυρά κράτη δεν αποδέχονται την μεταβολή του Διεθνούς Συστήματος ούτε και εξουσιοδοτούν τους Διεθνείς Θεσμούς

²¹⁸ Krasner S.D., *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, (Princeton: Princeton University Press, 1999).

αντί αυτών, επηρεάζοντας συνεπώς το ηγεμονικό σχήμα του Διεθνούς Συστήματος. Ο Carr²¹⁹ θέτει κι αυτός το γενικό πλαίσιο των Διεθνών Θεσμών σε ρεαλιστική βάση, υποστηρίζοντας ότι το καλό του συνόλου των συμμετεχόντων σε αυτούς, ταυτίζεται με την ασφάλεια των ισχυρών, ενώ ο Wight²²⁰ πιο συγκεκριμένα για τα ΗΕ αναφέρει ότι ο καταστατικός χάρτης του Οργανισμού βασίζεται στα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων, όπως αυτά αντικατοπτρίζονται στην δομή και λειτουργία του ΣΑ/ΗΕ.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω και σχετικά με την προσφυγή της Ελλάδος ως εντολοδόχος του κυπριακού λαού για την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης θα πρέπει να τονισθεί ότι η ελληνική κυβέρνηση αναμφίβολα υπερεκτίμησε την δυνατότητα των ΗΕ να λειτουργεί ως ένας ανεξάρτητος υπερεθνικός ρυθμιστής και θεματοφύλακας των διεθνών υποθέσεων ο οποίος θα προωθούσε την εφαρμογή του ισχύοντος διεθνούς κανονιστικού πλαισίου και ηθικής. Τελικά, η παραχώρηση του δικαιώματος άσκησης της αυτοδιάθεσης προερχόταν από κράτη που είχαν την ισχύ και ικανότητα να προωθήσουν την αναθεώρηση της ισχύουσας τάξης και των κυρίαρχων κανόνων, με τρόπο ώστε αυτή να αντανάκλα και πάλι τα συμφέροντα και τις αξίες τους.²²¹ Με άλλα λόγια το καλό του συνόλου ταυτιζόταν με την ασφάλεια των ισχυρών.²²² Άλλωστε, το ίδιο το Σύστημα, δηλαδή οι ισχυροί δρώντες του, αντιστέκονται στο ενδεχόμενο παραχώρησης μέρους της κυριαρχίας τους και μεριδίου ισχύος τους σε έναν διακρατικό οργανισμό, διότι διακατέχονται από φόβο για την επιβίωσή τους και αβεβαιότητα για τις προθέσεις των άλλων κρατών σύμφωνα με την ρεαλιστική σχολή των Διεθνών Σχέσεων. Οι προσδοκίες για την αναβάθμιση του ΟΗΕ ως παγκόσμιου Λεβιάθαν εντός ενός άναρχου Διεθνούς Συστήματος όπου η τάξη, η ηθική, η δικαιοσύνη είναι εξαιρέσεις, αναμφίβολα και διαψεύστηκαν.

Τουρκία: Σύμφωνα με τα οριζόμενα της Συνθήκης της Λωζάννης, του 1923, η Τουρκία είχε παραιτηθεί τυπικά από κάθε είδους δικαίωμα επί της Κύπρου, ουσιαστικά, όμως ποτέ, κυρίως διότι στο νησί ζούσε μία αρκετά μεγάλη πληθυσμιακή ομάδα τουρκικής καταγωγής. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα, η οποία έφθανε σε

²¹⁹ Carr E., *Η Εικοσαετής Κρίση: 1919-1936. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. (Αθήνα: Ποιότητα, 2000).

²²⁰ Wight M., *International Theory*, (Leicester: Leicester University Press, 1994), σ.34.

²²¹ Hurrell A., *On Global Order. Power, Values, and the Constitution of International Society*, (Oxford: Oxford University Press, 2007) σ.45.

²²² Carr E., *Η Εικοσαετής Κρίση: 1919-1936. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων* (Αθήνα: Ποιότητα, 2000), σ.217.

πληθυσμό τα 100.000 άτομα, ήταν αρκετά μεγάλη για να αγνοηθεί και συνάμα μία καλή ευκαιρία για την Τουρκία να επανέλθει με νέες διεκδικήσεις, ωστόσο ανέμενε την κατάλληλη στιγμή. Η απόφαση της κυβέρνησης Παπάγου να εγκαταλείψει την μετριοπαθή πολιτική του Ελευθερίου Βενιζέλου στις υποθέσεις του ελληνικού κράτους με την σύμμαχο και προστάτιδα Μεγάλη Βρετανία και η εκτίμηση ότι το κυπριακό ζήτημα θα μπορούσε να διευθετηθεί με την διεθνοποίησή του ήταν η ευκαιρία που ανέμενε η Τουρκία ώστε να παρεισφρήσει διεκδικητικά σε μία διμερή διπλωματική διαφορά τρίτων χωρών. Η Τουρκία από το 1954 και ένθεν, κατόπιν της ελληνικής προσφυγής στην ΓΣ/ΗΕ, επανερχόταν δυναμικά και με διεκδικήσεις σε ένα υπό διαπραγμάτευση εσωτερικό θέμα της Μεγάλης Βρετανίας, την αποικία της Κύπρου.

Η Τουρκία, λοιπόν, εμφανίσθηκε ως ένας νέος εξωτερικός παράγοντας στο κυπριακό ζήτημα, έχοντας συγκεκριμένες αξιώσεις και επιδιώξεις, οι οποίες συνοψίζονταν στην γεωγραφική διχοτόμηση της Κύπρου. Για την επιτυχή έκβαση των επιδιώξεών της, η Τουρκία θα ακολουθούσε ένα ενιαίο μακροπρόθεσμο σχέδιο στην εξωτερική της πολιτική, η οποία περιελάμβανε την στενή συνεργασία με την κυβέρνηση της Μεγάλης Βρετανίας και την αναβάθμιση του περιφερειακού της ρόλου στις υποθέσεις της Δύσης στην Μέση Ανατολή και την Νοτιανατολική Μεσόγειο. Σημαντικό γεγονός το οποίο συνετέλεσε στην περιφερειακή αναβάθμιση του παράγοντα Τουρκία είναι η πολιτική αυτό-υποτίμησης της Ελλάδος με την επιλογή της διεθνοποίησης του κυπριακού ζητήματος. Η Ελλάς, πλέον, λογιζόταν ως ένας αναξιόπιστος και αχάριστος εταίρος και σύμμαχος για την Μεγάλη Βρετανία και ανυπάκουος για τις ΗΠΑ εν αντιθέσει με την Τουρκία.

Συνέπεια, της κυβερνητικής πολιτικής της Ελλάδος για την προσφυγή της στη ΓΣ/ΗΕ σχετικά με το κυπριακό ζήτημα ήταν η βρετανική απαίτηση και επιβολή της Τουρκίας ως ισότιμου συνομιλητή κατά την Τριμερή του Λονδίνου, το 1955, την ίδια στιγμή που απορριπτόταν η κυπριακή εκπροσώπηση στις διαπραγματεύσεις της διάσκεψης αυτής. Η εμπλοκή της Τουρκίας καθιστούσε πλέον το κυπριακό ζήτημα από αποικιακό σε διεθνές ή περιφερειακό διασυμμαχικό.

Η διαπραγματευτική ισχύς και το αμετακίνητο των αξιώσεων της Τουρκίας κατά την διάρκεια του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1950 αποτυπώνονται από διάφορες μεταβλητές. Η Μεγάλη Βρετανία, στο μεταπολεμικό διεθνές περιβάλλον,

λαβωμένη οικονομικά και αδύναμη να αντέξει το οικονομικό βάρος διατήρησης των αποικιακών κτήσεων της ελλείψει διαθέσιμων πόρων, αποφάσισε την σταδιακή αποχώρηση από αυτές. Η σταδιακή αποχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας από τις υποθέσεις της νοτιοανατολικής Μεσογείου δημιουργούσε ένα κενό ισχύος στην περιοχή αυτή. Η Δύση ανησυχώντας ιδιαίτερος για το ενδεχόμενο της κομμουνιστικής εξάπλωσης στην ευρύτερη περιοχή εξαιτίας του κενού ισχύος που δημιουργούσε η αποχώρηση του Λονδίνου, αναζητούσε έναν αξιόπιστο εταίρο ο οποίος θα διασφάλιζε χωρίς αμφιταλαντεύσεις τα συμφέροντά της. Η Τουρκία, λοιπόν, κυριολεκτικά άρπαξε την ευκαιρία αυτή ενώ η Δύση έδειξε πρόθυμη να εκπληρώσει τις επιδιώξεις της.

Ήδη από το 1956, η Μεγάλη Βρετανία, έχοντας αξιολογήσει την Τουρκία ως πιο σημαντική από την Ελλάδα, έδειξε πρόθυμη να ικανοποιήσει κατά κύριο λόγο τις απαιτήσεις της Άγκυρας. Τόσο οι συνταγματικές προτάσεις του Ράντκλιφ, όσο και τα μετέπειτα σχέδια επίλυσης του κυπριακού ζητήματος, Φούτ και ΜακΜίλαν, ήταν ενδεικτικά των βρετανικών προθέσεων για ικανοποίηση των επιδιώξεων της Τουρκίας στην Κύπρο. Αυτή η στάση των Βρετανών θα οδηγούσε σε μια κατάσταση εγκλωβισμού του Λονδίνου στις σταθερές επιδιώξεις της Άγκυρας, η οποία δεν θα αποδεχόταν οτιδήποτε άλλο από την άσκηση του δικαιώματος ξεχωριστής αυτοδιάθεσης ή του δικαιώματος εσωτερικής αυτοδιάθεσης για τους Τουρκοκυπρίους. Άξιο αναφοράς και ενδεικτικό του εγκλωβισμού της Μεγάλης Βρετανίας από την Τουρκία ήταν η συνεργασία των αποικιακών δυνάμεων ασφαλείας στην Κύπρο, οι οποίες στελεχώνονταν σε σημαντικό βαθμό από Τουρκοκυπρίους, με την τουρκική οργάνωση TMT για τον περιορισμό της δράσης της ΕΟΚΑ κατά τον απελευθερωτικό αγώνα που διεξήγαγε.

Η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας έγινε με τέτοιο τρόπο που εξασφάλιζε εμμέσως πλην σαφώς τις επιδιώξεις της Τουρκίας σε αντάλλαγμα της διασφάλισης των περιφερειακών συμφερόντων της Δύσης. Τόσο το δοτό Σύνταγμα της Κύπρου όσο και οι τρεις Συνθήκες που συνυπογράφηκαν από τις Ελλάδα – Τουρκία – Μεγάλη Βρετανία κατά τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου επικύρωναν την επάνοδο της Τουρκίας στο νησί, σε αντίθεση με τις προβλέψεις της Συνθήκης της Λωζάννης, ενώ προωθούσαν την καταρχήν λειτουργική διχοτόμηση του νεοσύστατου κράτους αναβαθμίζοντας την τουρκική μειονότητα σε κοινότητα. Το ευκαίο για την Άγκυρα έλαβε χώρα μόλις τρία έτη μετά, το 1963, όταν με

αφορμή τις προτάσεις του Μακάριου για συνταγματική αναθεώρηση, η τουρκική κοινότητα καθοδηγούμενη από την Τουρκία αποχώρησε από τα όργανα του κράτους, προέβη σε εθνικά επεισόδια και οδηγήθηκε ένα μέρος της σε θύλακες δημιουργώντας πέρα από τις συνθήκες λειτουργικής διχοτόμησης που ήδη υπήρχαν και εκείνες της γεωγραφικής.

ΗΠΑ: Πριν ακόμη το τέλος του Β' Π.Π., οι ΗΠΑ, ακολουθώντας την ουίλσονική παράδοση στην εξωτερική τους πολιτική, προώθησαν με σχετική σθεναρότητα την άσκηση του δικαιώματος για αυτοδιάθεση των λαών που βρίσκονταν υπό αποικιακή κυριαρχία. Σύντομα, όμως, η προσέγγιση αυτή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής άλλαξε λόγω του φόβου της κομμουνιστικής εξάπλωσης. Το αναδεικνυόμενο ψυχροπολεμικό διεθνές περιβάλλον και η επικράτηση του διπολικού μοντέλου ισχύος μεταξύ των υπερδυνάμεων κατέστησαν καθοριστικά για την μεταβολή των αρχών της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Παρόλο που το κυπριακό ζήτημα θεωρούταν ως ένα θέμα εσωτερικής πολιτικής της Μεγάλης Βρετανίας, η Ουάσιγκτον αν και διστακτική να εμπλακεί ενεργά, ανησυχούσε ιδιαίτερα για τις εξελίξεις στο γενικό πλαίσιο της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής.

Όμως, η πρωτοβουλία της ελληνικής κυβέρνησης Παπάγου να προσφύγει ως εντολοδόχος του κυπριακού λαού στον ΟΗΕ και η απόφαση για την διεθνοποίηση του κυπριακού ζητήματος αποαποικιοποίησης δεν βρήκαν σύμφωνες τις ΗΠΑ. Πράγματι, η διεθνοποίηση του ζητήματος της Κύπρου δυσαρέστησε την Ουάσιγκτον, πλήττοντας το κύρος της Βορειοατλαντικής συμμαχίας, διότι με αυτόν τον τρόπο η Ελλάς εμμέσως πλην σαφώς, εξέθετε την εσωτερική συνοχή της συμμαχίας και τους διαύλους επικοινωνίας της. Η Ουάσιγκτον είχε καταστήσει σαφές στην ελληνική πλευρά ότι δεν θα υποστήριζε μία πρωτοβουλία προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη.²²³ Ως μοναδικός τρόπος επίλυσης του Κυπριακού προκρινόταν τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από την Μεγάλη Βρετανία, μία ειρηνική λύση κατόπιν συνεννόησης εντός της Συμμαχίας μέσω της αθόρυβης διπλωματικής οδού,²²⁴ η οποία θα έπρεπε να ικανοποιήσει όλους τους ενδιαφερόμενους συμμάχους.

²²³ Stephen G. Xydis, "Toward Toil and Moil in Cyprus", *The Middle East Journal*, 20, (1966).

²²⁴ Αλ. Ηρακλείδης, *Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2007*, (Αθήνα: Σιδέρης, 2006).

Η σταδιακή απόσυρση της Μεγάλης Βρετανίας εκ των διαχρονικών συμφερόντων και κτήσεων της εξαιτίας του περιορισμού των διαθεσίμων της πόρων και η μείωση των απαιτήσεων της οι οποίες περιορίστηκαν μόνο στην εξασφάλιση κυρίαρχων στρατιωτικών βάσεων στην Κύπρο, δημιούργησε μία νέα απαίτηση για παρέμβαση των ΗΠΑ. Η ευθύνη, λοιπόν, διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος μεταβιβάστηκε στην νέα υπερδύναμη του Διεθνούς Συστήματος, τις ΗΠΑ, οι οποίες όπως ήταν λογικό επιθυμούσαν η όποια τακτοποίηση σχετικά με την Κύπρο να διενεργηθεί εντός ενός απόλυτα ελεγχόμενου περιβάλλοντος και πλαισίου. Το απόλυτα ελεγχόμενο περιβάλλον δεν ήταν φυσικά τα Ηνωμένα Έθνη αλλά η Βορειοατλαντική συμμαχία. Βέβαια, οι διαδικασίες οι οποίες θα λάμβαναν χώρα εντός του διασυμμαχικού πλαισίου για την λύση ή τακτοποίηση του κυπριακού θα έπρεπε να είναι δίκαιες κατά τρόπο τινά απέναντι στα ενδιαφερόμενα μέρη, τους συμμάχους, Ελλάδα, Τουρκία και Μεγάλη Βρετανία, λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντά τους αλλά και τα περιφερειακά συμφέροντα των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ στην περιοχή.

Επ' ουδενί, οι ΗΠΑ δεν θα επέτρεπαν να δημιουργηθεί μία νέα Κούβα στην Μεσόγειο θάλασσα λόγω της ιδεολογικής αμφιταλάντευσης και της πολιτικής σκοπιμότητας του Μακάριου προκειμένου να προωθήσει τις προσωπικές του αλλά και τις ελληνοκυπριακές επιδιώξεις, αναζητώντας συμμάχους στον Ανατολικό Συνασπισμό ή στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Επίσης, επ' ουδενί, οι ΗΠΑ δεν θα επέτρεπαν έναν ενδεχόμενο ελληνοτουρκικό πόλεμο για την διεκδίκηση της Κύπρου, ο οποίος θα έπληττε το κύρος και την συνοχή της νοτιοανατολικής πτέρυγας της Βορειοατλαντικής συμμαχίας. Τέλος, οι ΗΠΑ δεν θα άφηναν το κυπριακό πρόβλημα να διευθετηθεί εντός του κόλπου των Ηνωμένων Εθνών, που θα επέτρεπε στην ΕΣΣΔ να αναμειχθεί σε μία ενδονατοϊκή κρίση ενισχύοντας του κομμουνιστές στο νησί.²²⁵

Η τελική λύση του κυπριακού ζητήματος με την εφαρμογή της διπλής ένωσης των Σχεδίων Άτσεσον θα έλυσε κατά τους Αμερικανούς πολλά θέματα με δυναμική προβλήματος. Η διπλή ένωση, που τελικά δεν ευδοχώθηκε, θα επιτύγχανε την είσοδο της κυπριακής επικράτειας στο ΝΑΤΟ μέσω Ελλάδος και Τουρκίας, άρα και θα απομάκρυνε οριστικά τον σοβιετικό παράγοντα, ενώ η κυρίαρχη στρατιωτική βάση της δεύτερης στην χερσόνησο της Καρπασίας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για

²²⁵ Χριστοδουλίδης Ν., *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού, (1948-1978)*, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2009), σ.243.

την διασφάλιση των γεωστρατηγικών συμφερόντων της συμμαχίας στην ευρύτερη περιοχή.

Καταλήγοντας και θέλοντας να απαντήσουμε στο ερώτημα «Κυπριακό ζήτημα, χαμένες ευκαιρίες ή εξωγενής σκοπιμότητα;» θα λέγαμε ότι η επίδραση των εξωγενών παραγόντων στο μεταπολεμικό ψυχροπολεμικό περιβάλλον της νοτιοανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής αποτέλεσαν τους καθοριστικούς και συνάμα σημαντικότερους παράγοντες κατά την διευθέτηση του κυπριακού. Η γεωγραφική θέση της Κύπρου, στο σταυροδρόμι μεγάλης γεωστρατηγικής σημασίας, καθιστούσε το νησί διακαή πόθο των δύο υπερδυνάμεων και των συνασπισμών τους. Κυρίως για τον δυτικό συνασπισμό, η ανησυχία μίας ελληνοτουρκικής σύρραξης που θα έπληττε το κύρος και τη συνοχή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας ήταν πολύ έντονη και διαμόρφωσε την αναγκαιότητα διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος στη βάση της ικανοποίησης των αιτημάτων όλων των εμπλεκόμενων συμμάχων. Η ανησυχία, επίσης, για το ενδεχόμενο της σοβιετικής επέκτασης στην νοτιοανατολική Μεσόγειο όρισε κατά πολλούς την τύχη του κυπριακού.

Σαφώς, και η ελληνική εξωτερική πολιτική και διπλωματία υπέπεσε σε σωρεία λαθών ξεκινώντας από το γεγονός της επιλογής της απευθείας σύγκρουσης με την προστάτιδα δύναμη Μεγάλη Βρετανία και της πρωτοβουλίας διεθνοποίησης του κυπριακού ζητήματος. Πολλές λανθασμένες επιλογές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προκύπτουν και από τις μαξιμαλιστικές και ανορθολογικές απαιτήσεις της Αθήνας και της ελληνοκυπριακής πλευράς οι οποίες λειτούργησαν πολλάκις αυτόνομα, ενώ η μεταξύ τους σχέση χαρακτηριζόταν από έλλειψη συνεννόησης, συντονισμού και εφαρμογής κοινού πλάνου δράσης. Η αμφιταλάντευση Ελληνοκυπρίων και Ελλάδος για το εφικτό των επιδιώξεων τους, καταλήγει σε βραδεία αντίδραση στις διεθνείς εξελίξεις και σε έναν γενικότερο αποπροσανατολισμό στην επιλογή της χαραχθείσας στρατηγικής. Οι αλληπάλληλες αλλαγές στόχων, η κατασπατάληση πόρων και μέσων, η έλλειψη ψυχραιμίας και σύνεσης εκ μέρους της ελληνικής πλευράς ενέτειναν και επίσπευσαν την διαδικασία επίλυσης του κυπριακού ζητήματος με τις προϋποθέσεις και τους όρους που επέβαλαν οι εξωγενείς παράγοντες.

Ο συνδυασμός, λοιπόν, των διαρκών λανθασμένων χειρισμών της ελληνικής πλευράς και οι γενικότερες διεθνείς εξελίξεις της περιόδου της δεκαετίας του 1950, αναμφίβολα καθόρισαν την τύχη του κυπριακού ζητήματος. Ωστόσο, εξετάζοντας συνολικά τους εμπλεκόμενους δρώντες και προβαίνοντας σε μία σύγκριση των στρατηγικών επιλογών και στοχεύσεων των εξωγενών παραγόντων με τις αντίστοιχες ελληνικές, καταλήγουμε ότι τα διακυβευόμενα εκ μέρους των εξωγενών πολυμερών συμφερόντων και η αθροιστική ισχύ τους είχαν πολλαπλάσια σπουδαιότητα για τα πλανητικά δεδομένα και τους συσχετισμούς ισχύος του διπολικού συστήματος σε σχέση με ένα δίκαιο, ηθικό αλλά την ίδια στιγμή μικρής σημασίας αίτημα αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού. Πράγματι, η ελληνική πολιτική ελίτ βαρύνεται με μία αναλογία ευθύνης για την αποτυχία διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος στο πλαίσιο της επιθυμίας του κυπριακού λαού, όμως οι στρατηγικές της επιλογές είχαν μικρο-περιφερειακή προοπτική και αντίκτυπο. Μετά βεβαιότητας, οι μεταβλητές που καθόρισαν τις τύχες διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος ήταν οι διεθνείς εξελίξεις και οι πλανητικές συγκυρίες που είχαν διαμορφωθεί την περίοδο της δεκαετίας του 1950. Εξωγενείς παράγοντες και σκοπιμότητες κατεύθυναν την διευθέτηση του κυπριακού προς την κατεύθυνση της διασφάλισης των συμφερόντων της Δύσης έναντι της Σοβιετικής απειλής.-

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξανδράκης Μ., Θεοδωρόπουλος Β., Λαγάκος Ευστ., (1987). *Το Κυπριακό 1950-1974, Μία Ενδοσκοπήση*, Εκδ. Β' . Ελληνική Ευρωεκδοτική.
- Αρθ. 1, 1, 10, 14 του Χάρτη των ΗΕ
- Βλάχου Αγγ.Σ., (1980). *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, Εστία.
- Ηρακλείδης, Α. (2002). *Το Κυπριακό - Σύγκρουση και Επίλυση*. 1^η Εκδ. Σιδέρης Ι.
- Ηρακλείδης Αλ. (2006), *Κυπριακό Πρόβλημα 1947-2004, Από την Ένωση στη Διχοτόμηση*, Σιδέρης.
- Θεοτοκάς, «Η πορεία προς την ελευθερίαν» (1955), *Στοχασμοί και θέσεις*, τόμ. Β, σ.680.
- Καιρίδης, Δ. (2015). *Εθνικισμός – Εθνοτικές Συγκρούσεις και Διεθνείς Σχέσεις*. 1^η Εκδ. Σιδέρης Ι.
- Λυγκούρης, Σ. (2015). *Το «Δόγμα Τρούμαν» και η πολιτική της «ανάσχεσης» ως καταλύτες του Ψυχρού Πολέμου « ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*. [online] Neapolitiki.gr. Available at: <http://neapolitiki.gr/>
- Κληρίδης, Γ. (1988). *Η Κατάθεσή μου*. Εκδ.1^η. Λευκωσία: Αλήθεια.
- Κρανιδιώτης, Γ. (1984). *Το Κυπριακό Πρόβλημα*. Εκδ.1^η. Θεμέλιο.
- Κουλουμπής Θ., (1996), *Κυπριακό Λάθη Διδάγματα και Προοπτικές*, Αθήνα: Σιδέρης.
- Κουσκουβέλης Ηλ. (2002). *Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο*. Ποιότητα.
- Κουσκουβέλης Ηλ., (2004). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Αθήνα: Ποιότητα.
- Κουφουδάκης Β. (2008). *Κύπρος: ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*. Πατάκης.
- Λοττίδης Χ., (2009). *Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η Πολυπλοκότητά του και η Ανεπιτυχής Προσπάθεια Αναθεώρησής του, το 1963*. Σάκκουλας.

- Μαρκίδης Α., (2010). «Ο Δικοινοτισμός στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας», Περικλέους Χ., *Η Κυπριακή Δημοκρατία, Επώδυνη Πορεία*. Παπαζήσης.
- Μπρεδήμας Α., (1986). *Αυτοδιάθεση Λαών και Εδαφικές Διεκδικήσεις*. Σάκκουλας.
- Μπρεδήμας Α., (1996/2). «Δημοψήφισμα και Διεθνές Δίκαιο», Κριτική Επιθεώρηση.
- Παπαγεωργίου, Σπ., (1983). *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του Κυπριακού, τόμος Α*. Εκδ.Λαδιάς.
- Παπαδημητρίου Γ., (1997). *Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Σάκκουλας.
- Παπαναστασίου, Ν. (2016). *Πώς ο Ανδρέας Παπανδρέου απέτρεψε την Ένωση, το 1964*. [online] Available at: <http://nikospa.wordpress.com>.
- Παπαπολυβίου Π. (2010). *1960-2010: Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. 1, *1960-1969: Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης*, Λευκωσία.
- Παπαπολυβίου Π., Συρίγος Αγγ., Χαζηβασιλείου Ε. (2013). *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-74*. Πατάκης.
- Περικλέους Χ., (2010). *Η Κυπριακή Δημοκρατία, Επώδυνη Πορεία*. Παπαζήσης.
- Τερλέξης Π., (2004). *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού*, Κέδρος.
- Τζεργιάς, Π. (2000). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος ΙΣΤ Η Κυπριακή Δημοκρατία*. 1st ed. Εκδοτική Αθηνών.
- Χάματσου Αν., «Η Εκτελεστική Εξουσία τα Πρώτα Χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960- 1963)», Παπαπολυβίου Π. (επιμ.), *1960-2010 Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, τόμ. 1 1960-1969. Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης*, (Λευκωσία: Φιλελεύθερος, 2010- 2011)
- Χατζηβασιλείου Ευ., (1998). *Το Κυπριακό Ζήτημα, 1878-1960, Η Συνταγματική Πτυχή*, Ελληνικά Γράμματα.
- Χειλά Ε. (1999). *Ο ρόλος της μεσολάβησης στη διαχείριση κρίσεων*. Σιδέρης.

Χριστοδουλίδης Ν., (2009). Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978), Καστανιώτης.

Χριστοδούλου Μ., (1995). *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος*, τομ. Β', Λευκωσία.

Al-Rahim, M.A., (1969). *Imperialism and Nationalism in the Sudan*. Clarendon Press.

Allison, G. (1969). Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis. *American Political Science Review*, 63(03), pp.689-718.

Azar, E. (1990). *The management of protracted social conflict*. 1st ed. Aldershot, Hampshire, England: Dartmouth.

Azar E., (1990). *The analysis and management of protracted social conflict*. Dartmouth Publishing Company.

Balcells, Laia (Dec 2014). "Bridging Micro and Macro Approaches on Civil Wars and Political Violence: Issues, Challenges, and the Way Forward". *Journal of Conflict Resolution*. 58: 1343– 1359

Berman, B. J. "Ethnicity, Patronage, and the African State: the Politics of Uncivil Nationalism." *African Affairs*, 97: 305-341, 1998.

Betty Miller Unterberger, (2002). «Self-Determination», *Encyclopedia of American Foreign Policy*.

Bryant, Rebecca. 1998. "An Education in Honor: Patriotism and Rebellion in Greek Cypriot Schools." *Cyprus and Its People: Nation, Identity, and Experience in an Unimaginable Community, 1955-1997*. Vangelis Calotychos ed. Boulder: Westview Press.

Bull H., (1995). *The Anarchical Society*, Columbia University Press.

Carr E., (2000). *Η Εικοσαετής Κρίση: 1919-1936. Εισαγωγή στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. Ποιότητα.

Carroll, J., (2001). *Constantine's Sword: The Church and the Jews*. Houghton Mifflin.

- Cassese Ant., (1995). *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. Cambridge University Press.
- Cederman, L. (1997). *Emergent actors in world politics*. 1st ed. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Chopra, An., (2014). "Structural Violence". *International Journal Of Multidisciplinary Approach & Studies*. 1 (4): 19–23.
- Conteh-Morgan, Earl. (2003). *Collective Political Violence: An Introduction to the Theories and Cases of Violent Conflicts*. Routledge.
- Doehring K., (2002). "Self-Determination», *The Charter of the United Nations, Vol.1*. Oxford.
- Farmer, Paul E.; Nizeye Bruce; Stulac Sara; Keshavjee Salmaan (October 24, 2006). "Structural Violence and Clinical Medicine". *PLoS Medicine*. 3 (10): 1686–1691.
- Fischer, R. (2001). "Cyprus: The Failure of Mediation and the Escalation of an Identity-Based Conflict to an Adversarial Impasse". *Journal of Peace Research*, 38(3), p.307.
- Foot H., (1964). *A Start in Freedom*, Hodder and Stoughton.
- Foreign and Commonwealth Office (FCO), 51/353, Sept. 3rd 1974.
- Foreign Relations of the United States (FRUS), no. 232, 21 March 1957.
- Foreign Relations of the United States (FRUS), no.204, May 23rd 1958.
- Foreign Relations of the United States (FRUS), 1964-1968, vol. XVI, no. 2 - 3, 25 January 1964
- Foreign Relations of the United States (FRUS), no. 97, 31 July 1964.
- Foreign Relations of the United States (FRUS), no. 114, 9 August 1964.
- Galtung, J., "Violence, Peace, and Peace Research"(1969). *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3.
- Galtung, J., "Kulturelle Gewalt" (1993) Vol. 43 *Der Burger im Staat* p. 106 in Ho, Kathleen "Structural Violence as a Human Rights Violation" (2007). *Essex Human Rights Review* Vol. 4 No. 2 September 2007.

- Gilligan, J., (1997). *Violence: Reflections on a National Epidemic*. Vintage Books.
- Hatzivassiliou Ev., (1997). *Britain and the International Status of Cyprus, 1955-59*, Minneapolis.
- Hey J., (2003). “Introducing Small State Foreign Policy” στο Hey J., *Small States in World Politics, Explaining Foreign Policy Behavior*”, London: Lynne Rienner Publishers.
- Hegre, H., Ellingsen, T., Gates, S. and Gleditsch, N. (2001). Toward a Democratic Civil Peace? Democracy, Political Change, and Civil War, 1816-1992. *The American Political Science Review*,, 95(1), pp.33-48.
- History.state.gov. (2013). *George Kennan and Containment - Short History - Department History - Office of the Historian*. [online] Available at: <https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/kennan>
- Hoffmann St., (2011). *Χάος και Βία*, Παπαζήσης.
- Horowitz L. D., (1985). *Ethnic Groups in Conflicts*, University of California Press.
- Hurrell A., (2007). *On Global Order. Power, Values, and the Constitution of International Society*, Oxford University Press.
- Jörg Fisch, (2015). *A History of the Self-Determination of Peoples: The Domestication of an Illusion*. Cambridge University Press.
- Kaufman, S. (2001). *Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic War*. 1st ed. Cornell University Press.
- Keohane, Robert O., και Lisa L. Martin. “The Promise of Institutional Theory.” *International Security*, vol. 20, no. 1, 1995
- Keohane R., (1969). «Lilliputians’ Dilemmas: Small States in International Politics», *International Organization* 23(2).
- Kennan, G. (1947). *The Sources of Soviet Conduct*. [online] Foreign Affairs. Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>
- Krasner S.D., (1999). *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, Princeton University Press.

Lange, M., (2009). An Education in Violence: British Colonialism and Ethnic Conflict in Cyprus and Sri Lanka. Βλ. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1459716>

Lee B.X., (2016) “Causes and cures VII: Structural violence”, *Aggression and Violent Behavior*, Volume 28.

Leeson, P. and Dean, A. (2009). The Democratic Domino Theory: An Empirical Investigation. *American Journal of Political Science*, 53(3).

Levy S.J., Thompson R.W., (2010). *Causes of War*, Wiley-Blackwell.

Lijphart A., (2012). *Patterns of Democracy*, (Yale University Press.

Mallinson W., (2010). *Partition Through Foreign Aggression. The Case of Turkey in Cyprus*. University of Minneapolis.

Mamdani, Mahmood. (2001). *When Victims Become Killers*, Princeton University Press.

Mearsheimer J., “The False Promise of International Institutions”, *International Security*, (19/3, Winter 1994/95).

Mearsheimer J. (2007). *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. Ποιότητα.

Nicolet C., (2001). *United States Policy towards Cyprus, 1954-1974: Removing the Greek- Turkish Bone of Contention*, Manheim.

O’ Hagan J., (2002). *Conceptualizing the West in International Relations*, Palgrave.

Owen, J.M. (2010). *The Clash of Ideas in World Politics*. Princeton University Press.

Persianis, P., (1978). *Church and State in Cyprus Education : The Contribution of the Greek Othodox Church of Cyprus to Cyprus Education During the British Administration (1878-1960)*. Violaris Press.

Petersen R. D., (2001). *Resistance and Rebellion: Lessons from Eastern Europe*. Cambridge University Press.

Sanuey, J. 1955. “MED 22/52/01.” Public Records Office (KEW) CO 926/409.

Smith, A. (1993). *The ethnic sources of nationalism*. [online] The International Institute for Strategic Studies. Available at:

<http://iiss.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/00396339308442673?scroll=top&needAccess=true> [Accessed 2 Jun. 2017].

Snyder, J. (2005). *From voting to violence*. 1st ed. New York: W. W. Norton & Company.

Stilz, Anna, (2015). “Decolonization and Self-Determination.” *Social Philosophy and Policy*, vol.32, no.1., Cambridge University Press.

Toje Asle, (2008). “The EU as a Small Power, or Conceptualizing Europe’s Strategic Actorness”, *Journal of European Integration*, 30, no.2.

Jackson R., Sorensen G. (2006). *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, Gutenberg.

Spykman, N. (1942). *America's place in the geography of war and peace*. 1st ed. Charlottesville, Va.

Spykman, Nicholas J. “Geography and Foreign Policy, I.” *The American Political Science Review*, vol.32, no.1, 1938, pp.28–50. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/1949029.

Toft, M. (2003). *The geography of ethnic conflict*. 1st ed. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Walt St., (1987). *The Origins of Alliances*, Cornell University Press.

Waltz K., (2011). *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Αθήνα, Ποιότητα.

Watson A. (2006). *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας*. Ποιότητα.

Wight M., (1994). *International Theory*, Leicester University Press.

Xydis St. G., (1957). *Cyprus, Conflict and Conciliation, 1954-1958*, Ohio.

Xydis St. G., (1966). “Toward Toil and Moil in Cyprus”, *The Middle East Journal*, 20.